

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

E. O.

DORU — DIN SBUCIUMUL VIEȚEI

ROMAN

VLAHULA

Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 2003/1926

EDITURA „CARTEA ROMANEASCA", S. A.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fraţi Români-Macedoneni

Aţi luptat — ţinând piept tuturor valurilor barbare ce năpustiră asupra voastră — mai mult ca oricare alt popor, mai mult chiar de cât noi din regat. Aţi dat din belşug sângele vostru pentru independenţa Greciei, l'aţi vărsat cu prisosinţă pentru păstrarea limbei, datinilor şi neamului vostru. Onoare vouă! Drept semn de admiraţie Vă dedic prezenta lucrare.

Autorul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

LUI

Temistocle și Achile Pineta

din Samarina

FRAȚILOR

Papateodossi Uskub,

toată dragostea frățească, din partea aceluia ce a trăit, a luptat cu ei, și nu-i uită.

Autorul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PROLOG

Cu mult încă înaintea cuceririi Daciei de către Traian, cele două Moësii, Iliria, Epirul, Tracia şi Macedonia, erau **deja** *contopite şi prefăcute în provincii romane. Inseşi Grecia fusese declarată — în anul 27 a. K. — provincie romană sub denumirea de Achaia.*

Mai toată Peninsula balcanică însă, era locuită de numeroasele triburi ale puternicului **popor Trac — frate cu cel Dac,** *iar Romanii altoind sângele latin peste el, şi mai târziu peste cel Dac, au dat naştere la două popoare neolatine — fraţi buni între ei şi anume:*

1) Românii (de meazănoapte) de pe stânga Dunărei — adecă noi **Românii din regat** *— azi România mare, şi*

2) Românii (de Meazăzi) pe dreapta Dunării — adecă **Aromânii,** *zişi şi Românii Macedoneni, zişi şi Cuţovlahi, zişi şi Ţinţari.*

Dacă nu s'ar fi interpus Slavii, împărţindu-l în două, neamul românesc, ar fi rămas unul singur.

Intre 270—275 d. K. Aurelian retregând peste Dunăre o bună parte din coloniştii şi romanizaţii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Daciei lui Traian, contribui la rândul lui, încă odată mai mult, la latinizarea peninsulei balcanice, latinizare care pe la 330 era atât de pătrunsă încât s'a creiat Imperiul roman de răsărit sub Constantin cel mare, prefăcând oraşul Bizanţiu în frumoasa şi puternica capitală Constantinopole. Inşişi Grecii îşi perduseră într'atâta existenţa sau fiinţa lor naţională, încât nu se mai ştiau de Greci sau Eleni, ci de **„Romei"** *— adecă Romani — iar graiul nu-l aveau şi nici şi-l ziceau grecesc sau elinesc, ci* **„Romeica"** **).*

Turcii distruseră mai târziu acea ocârmuire **mixtum-compositum** *romeica, atât de conruptă c'a remas sub pomina de bizantină, şi încorporară peninsula balcanică sub denumirea de* **Rumeli** *(ceea ce turceşte înseamnă Ţară romană) denotând astfel că, cu toată putreda ocârmuire bizantină, romanizarea s'a continuat cu toate greutăţile prin care a trecut poporul Traco-Roman sau Aromân, după ce pe tronul lui Constantin cel mare se furişaseră Romeii prin conrupţie, insinuare şi escamotaj.*

Poporul acesta Traco-Roman, popor tânăr, plin de viaţă, ţinu pept tuturor valurilor ce năpustiră peninsula; desfacerea însă în două a bisericei creştine (1053) îi dădu lovitura de graţie: **Din**

*) *Se găsesc şi azi locuitori trăind pe vârfurile munţilor Balcani în Bulgaria cari vorbesc cromâna şi-şi zic „Romi sau Romei". Am vorbit cu ei.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

biserica orientului se isgoni limba latină, *din a occidentului limba greacă.*

Prin scoaterea însă a limbei latine din bisericile orientului, şi prin încredinţarea lor de către Mahomed II cuceritorul Bizanţului „restului de grecism", Patriarhia scăpă dela moarte grecismul; dar Patriarhul — recunoscut de Mahomed ca Şef bisericei orientale — se făcu în acelaş timp şi grecizatorul popoarelor din Peninsula balcanică; şi astfel poporul grec care-şi uitase origina, numindu-se romeic, reveni la viaţă şi cu pretenţiuni ce merg până în zilele noastre.

De la 1053, poporul Aromân nu mai auzi în biserica lui de cât limba greacă pe care n'o înţelegea, cum n'o înţelege. Tot de atunci preotul care era şi dascălul satului, făcu ca poporul Aromân, să nu-şi mai poată exercita cultul şi nici să se instruiască de cât în limba greacă; şi totuşi acest popor viguros, nu şi-a pierdut până astăzi, nici limba, datinile şi credinţile strămoşeşti, dar nici chiar caracterul naţional, cum nici conştiinţa de a fi scoborâtori din Romani, *cum de altfel s'a întâmplat şi cu noi cei dincoace de Dunăre: Opt secole nu s'a auzit în bisericile noastre de cât slavona, pe care n'am înţeles'o; surveni în plus un secol în care timp se insinuase în şcoli, în altare, şi în înalta societate limba greacă, şi totuşi*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poporul remase cu limba și simțirea lui pur română. **Zece secole în peninsula balcanică, nouă în România, de înrâurire streină — greacă și slavonă — și totuși apa trecu, petrele — poporul Român și Arom ân — remase și va rămâne!**

Cu drept cuvânt, puterea de rezistență a poporului românesc n'are egal, și sub acest raport alt popor nu poate fi comparat Românului, căci nici un altul n'a avut cât el să sufere vitregia timpurilor.

A trebuit să survină interpunerea Slavilor (Tartarii și Sarmații — sălbatici cât Hunii), despărțirea bisericei cu alungarea limbei latine din tot răsăritul, cât și încredințarea de către Turci a bisericei răsăritene în mânile Grecilor sub Patriarhul grecesc — **împrejurări atât de protivnice desvoltărei poporului românesc —** *pentru ca el să nu fie astăzi o singură masă din piscurile și văile Maramureșului până la mările Mediterană, Jonică și Adriatică, cuprinzând Carpații, Balcanii, Pindul și Epirul.*

Dacă însă împrejurările i-au fost atât de protivnice, poporul Român a ținut și ține pept valurilor dușmane, în cât cele două popoare — frați buni — Aromânii și Românii, au jucat un rol foarte însemnat în Balcani, întemeind nu numai regate — ca a lui Ioniță, în Bulgaria — dar încă principate independente în Grecia, în Tesalia, în Epir și o bună parte din Macedonia, conduse și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cârmuite de principii, ducii, voevozii lor. Astfel **Megalo-Vlahia** *adecă marea Valahie (cum ziceau Grecii) cuprinzând Tesalia, Epirul de nord şi parte din Pind,* **Anovlahia** *cuprinzând Epirul de jos, ţara Aspropotamos, Acarnania şi o parte din Etolia, principate despre cari vorbesc atâţia istoriografi bizantini.*

In prezent datorită vitrigei soarte, datorită stărei continue de răsboire a Românilor din regat — sentinela Europei, datorită diplomaţilor europeni, foarte deseori ignoranţi sau interesaţi, cari ca Gladstone a făcut ca Tesalia să fie dată Grecilor, cum în prezent li se dă Pindul şi Epirul cu tot protestul Aromânilor, datorită faptului că Românii-Macedoneni n'au capul lor bisericesc, şi că sunt departe de fraţii lor din regat, datorită nepăsărei condamnabile a bărbaţilor noştri de stat — simpli politiciani, datorită faptului că comunităţile Greceşti au o existenţă de peste 500 ani, în cât duc luptă şi propagandă prin biserică, prin şcoli, bani, conrupţie şi pumnal (prin antarţii greci — bande ce-au fost conduse deseori de însuşi ofiţeri greci, cum fost-au altele bulgăreşti şi sărbeşti, conduse deasemeni de şefi şi ofiţeri bulgari şi sârbi) datorită neajunsurilor şi silniciei ce li s'a făcut de Mulsumanii Albaneji, protejaţi şi încurajaţi de autorităţi, astăzi poporul Aromân nu mai e aşa numeros ; dar există şi încă plin de vlagă, înzestrat cu cele mai mari calităţi, inteligent, rezistent, întreprinzător, comerciabil şi în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

*dustriabil, popor de ordine, muncitor, răbdător, moral și răsboinic**), *apt pentru civilizație și conștient de origina lui latină. Tot comerțul întregului litoral mediteranian din răsărit, până în Egipt — Alexandria și Cairo — e în mânile lui deși mulți caută a-l da drept grec; el însă — în afară de cei grecomanizați — deși străinii îi zic Valah, el își zice Aromân sau armân, și nimeni nu se perde în acest orient mediteranian, dacă cunoaște limba lui.*

Nici n'ar crede cititorul că în Salonic chiar, mulți, foarte mulți, cei mai mulți așa pretinși Greci adevărați, carî nu vorbesc de cât limba greacă, au părinții lor carî — coborâți din Veria, Olimp, Epir și Pind — nu cunosc și nu vorbesc decât Aromâna. Ce să zicem de Bitolia — capitala Macedoniei, azi în mâna Sârbilor de și nu există un singur Sârb în tot orașul — unde limba comercială e Aromâna, pe cari o vorbesc toți ceilalți concetățeni ? Ce să zicem de atâtea orașe și sate unde nu se vorbește decât Aromâna, cum sunt Crușova, Gopeș, Moloviște și sute altele, cele mai multe nefiind deseori populate de cât de Aromâni!? Voi reaminti în treacăt, că cu ocazia

---

*) *In timpul „Valahiei mari" cronicarul spaniol* **Ramon Muntaneo** *scrie că „Țara Vlahilor (Pindenilor) e cea mai temută țară din lume", iar* **Benjamin de Tudella** *scriitorul bizantin, vorbind de îndrăzneala lor în lupte zice: „un singur împărat nici că i-ar supune". Tot așa vorbește Pouguevillle consulul lui Napoleon.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vizitei celor treizeci de Români din regat în Macedonia în 1910, am prezintat personal țărani din Meglenia — regiune cu 11 sate pur românești — D-lor excursioniști, precum D-rului Prof. Istrati, Prof. Coculescu, D-nei Sabina Dr. Cantacuzino, D-rei Hențescu — azi D-na Dr. Gomoiu etc. și cari au avut astfel ocazia să se convingă personal că graiul acestor țărani — de altfel singurii țărani Aromâni clăcași, adecă muncitori de câmp, din toată Traco-Macedonia — nu diferă întru nimic de a țăranului nostru din regat.

Scriitorii streini, ocupându-se cu studiul poporului Turc, Albanez, Bulgar sau Sârb, sau făcând studii arhiologice, geografice etc., vorbesc de Aromâni, dar numai în treacăt. Sunt însă mulți scriitori români, cari se ocupă cu studiul și statistica poporului român din Peninsula balcanică. Citez în treacăt: D. Bolintineanu, J. Carageani, C. N. Burileanu, J. Nenițescu, B. P. Hașdeu, Delametra, Th. Burada, Papahagi, Lebrün-Voinescu, Al. Rubin, Th. Capitan, Hagi Gogu, Ah. și M. Pineta, Constanțiu etc.

Din datele culese de acești scriitori, cât și din cele strânse de subsemnatul, care am conlocuit șeapte ani printre Aromâni, vizitând aproape întreaga peninsulă, populația Aromână se ridică aproximativ la un milion suflete — masa lor ocupând munții, așa că deși Grecii, cari până la 1865 — data redeșteptărei Aromânilor — strigau pe toate tonurile — verbal și înscris — că în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

peninsulă sunt mulți Valahi, dând a înțelege că ei — Grecii — au puterea de asimilare, ba încă își făureau legendele și cânticele populare cu eroii Aromâni — morți pentru liberarea și independența Greciei *), *cu toate că dela acea dată începură a-i afurisi și a nu-i mai recunoaște, după revoluția Junilor-Turci, și venirea acestora la cârmuirea statului Otoman, Aromânii au ajuns până acolo că au reprezentanți atât în parlament (Deputat Dr. Mișa) cât și în guvernul turc (Ministru N. Batzaria), iar în prezent, prin crearea Albaniei cu capitala Tirana, Aromânii au cincisprezece deputați în parlamentul ei.*

Totuși cu toate că Aromânii iau parte alături de noi în războaele noastre din 1913 și 1916—18, noi n'am făcut nimic pentru ei: In 1913 se încheie pacea în București sub președinția lui Maiorescu și totuși nu se obține, dacă nu **autonomia Macedoniei — care cu autonomia Traciei —**

---

*) *Atât în luptele naționale din 1820 cât și în cele din 1854, cari au adus independența Greciei, lupta a fost dusă pe tema religioasă, așa că poporul grec f. patriot cu gura — e drept, și cu punga — s'a pus la adăpostul brațului nebiruit al vitejilor armatoli Aromâni. In schimb Ali-pașa cu Albanejii lui turciți s'au năpustit asupra Aromânilor — creștinii luptători, rezistenți și războinici, — căutând să-i distrugă (pentru a nu mai avea rezistență în calea lor), și urmarea fu că acest popor atât de brav, fără egal, ducând lupte continui și în condiții inferioare — nearmat, a sărăcit și s'a micșurat ca populație.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

e singurul factor care va aduce liniște în Balcani — *dar nici cel puțin cantonate românești relativ autonome cum sunt cantonatele elveține, ci — din necunoaștere complectă și de neertat a realității de fapt — ne mulțumim cu recunoașterea școalelor și bisericilor românești, recunoaștere încă din timpul Turcilor! Mai mare ironie nici că se poate! Grecii, Sârbii și Bulgarii dacă n'au închis pentru moment toate școalele, dar au impus părinților ca fiii lor să nu le mai frequenteze. Și cu toate că aceasta a survenit încă dela 1913 încoace, noi n'am obținut nimic nici în pacea dela Versailles pentru ei, așa în cât Sârbii — cel mai șovinist popor din Orient, au și închis școalele românești. Să nu uităm dar că și-au găsit cuib în coasta noastră în Banat, și că știu să se insinueze.*

Foarte mulți Aromâni, comercianți sau industriași, părăsind casa și familia, răspândindu-se prin târguri și orașe mai mari, prin Turcia, Albania, Serbia, România etc. exercitându-și peste an, negoțul sau meseria — nu se reîntorc la vetrile lor decât prin Iunie. **Păstorii însă, sau mai exact Aromânii munteni, stau vara cu vitele lor pe munți și piscuri, necoborând la câmp de cât toamna pentru ernat.**

Lucrarea prezentă redă acest episod din viața lor.

Autorul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

P. S. — Aromânii din regat au trimis la Paris o delegaţie care să susţie cu ocazia păcei în faţa Consiliului suprem (Versailles) drepturile imprescriptibile — naţionale, istorice şi politice — ale Aromânilor din Pind, Macedonia, Tesalia şi Albania, după cum proclamaseră ei independenţa Pindului în 1917 sub ocupaţia prielnică — dar vai temporală — a fraţilor Italieni.

Consiliul suprem n'a avut porţi dar nici urechi; va avea însă ochi, când focul se va reaprinde în Balcani.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

I.

Samarina [1]), sat în Epir, aşezat pe patru coline brăzdate de văi, având orizontul larg deschis, se întinde pe panta adusă a dealului Gurguiu, ce ţine de înaltul munte Smolcu.

Ahuriu, mare *celnic* [2]) în Samarina, avut în turme de oi şi capre, îşi introdusese unicu-i fiu — Nuşu, de mic încă, în toate cele privitoare la creşterea vitelor, cât şi 'n conducerea *fălcarei:* avea să-l înlocuiască — cu timpul — în capul afacerilor sale. Cum însă celnicul Ahuriu avea cai şi catâri cu cari făcea *chirigilic* [3]), ca mulţi din partea locului, şi cum băiatul lui ajunsese vârsta de optsprezece ani, după ce-l formase bine în ale *celnicatei,* nu-i rămânea decât să-l îndrumeze în chirigilic, pentru a-l scoate om, vrednic de dânsul, vrednic de fălcara sa, vrednic de neamul lui românesc.

Era Aprilie. Smolcu şi mai departe Tomorul Albaniei, aruncaseră manta groasă de iarnă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îmbrăcând haina verde. Timpul era frumos, un Soare blând desmerda în plin, toată panta Samarinei...

Incă din ajunul Sfântului Gheorghe, chirigiii din diferite fălcare, preparaţi pentru plecare, erau gata cu toată marfa — numai s'o încarce, când se anunţă că bătrânul Ahuriu — mare celnic — va da cu prilejul acestei sfinte zile — patronagiul chirigiilor — o mare serbare: fiul său Nuşu, avea să facă întâiul drum în chirigilic căpătându-şi astfel certificatul moralo-social de maturitate...

Petrecură toţi Sfântul Gheorghe, cu atât mai voioşi în Samarina, cu cât erau în aşteptarea serbărei anunţate de celnic. Mulţi fruntaşi din fălcara lui Ahuriu, cât şi celnicii celorlalte celnicate din comună, îi făcură vizite. Drept răspuns, Ahuriu îi invită pe toţi — între cari şi pe bătrânul lui credincios — *chirigibaşul* *) Leşură — pentru masa de cină.

* * *

Către apusul zilei, încă înaintea amurgului, începu a se zări nevestele *) celnicilor cât şi a celor din falcara lui Ahuriu, strecurându-se încetîncet, în grupuri de câte două-trei, către casa bătrânului celnic, unde avea să aibă loc serbarea.

---

*) *Chirigibaş*=şeful care conduce caravana de chirigii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dintr'un grup se desprinse o tânără şi voinică fată [5]) — Tana Dalu, care prinzând la braţ pe *soaţa* [6]) ei Lena Vanghele, făcură două cotituri, săriră un pârleaz, furişându-se în fundul livezei lui Ahuriu, unde se pitulară îndărătul unei *cule* [7]).

— Iată, începu Tana, aici putem lua parte la petrecere în plină voe, întunericul se lasă în curând...

— Cu tine, dragă Tana, da! singurică n'aş fi făcut pas. Tu n'ai frică de nimic...

— N'are de ce să ne fie, nu s'apropie nimeni: toţi sunt ocupaţi cu pregătirea cinei şi cu primirea *oaspeţilor* [8]); sunt peste patruzeci invitaţi, în afară de oamenii lor. Uite, au început să aşeze butuci de *zadă* [9]) în curte... are să fie mare luminaţie. Din întunericul nostru de aici o să vedem tot...

— Nu zic ba, bun ţi-a fost gândul, dar dacă ne simte cineva, ce-o să zică lumea? Nu facem faptă urâtă, dragă Tana? N'ar fi mai bine, n'ar fi mai cuminte să ne întoarcem?

— Ci taci! Eşti proastă? Fii pe pace! Uite, înserează de-al binelea, au s'aprindă zada. Noi o să vedem tot, ei n'au cum să ne zărească. Cei din lumină nu pot vedea în întuneric. Priveşte, au început să lumineze în casă, deşi afară e luminiş încă...

— Bine să rămânem, dacă zici tu: nu mi-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teamă nici în pădure cu tine. N'ai prins tu binecul *) lui Nuşu?

* * *

Dealurile vestmântate în verde apun în pragul nopţei apropiate. Departe întunericul se lasă pe munţii îngânduraţi. Amurg coline, dorm văi şi ape, întreaga fire doarme. Câte o cucuvae doar de mai ţipă, îşi ia sborul, dând viaţă naturei adormite. E târziu. Ca prin ordin, — ordinul omului fiu, dar rege al naturei — în plină noapte, deal, munţi, văi şi ape, somnoroşi încă, tind să reînvie din nou, sub baia de lumină ce scaldă tot: casă, şură, hambare, grajd, arbori, grădina toată. Intreaga gospodărie a celnicului Ahuriu, joacă sub bătaia flacărilor nebune. Ai crede că luat-a foc... Hât în vale apare puntea; sub ea gârla — şearpe argintiu...

In umbrişul livezii, Tana şi Lena stau ascunse după stâlpii de piatră — boltă unei veche cule; în ochii lor scânteie mulţumirea, dorinţa necunoscutului, noutatea momentului. Intr'adevăr, din ascunzătoare nu le scapă nimic şi 'n tăcerea din jurul lor, aud murmur, tropot de cai. Curând, celnici semeţi, cu puştile ghintuite, armaţi până 'n dinţi, apar călări, albind în cadrul luminei jucăuşe. Cu cât sunt mai aproape, cu cât

*) *Binec*=cal tânăr, prins din herghelie, având a fi dresat, şi a servi numai pentru călărie, nu şi pentru chirigilic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

farmecul privelişte e mai mare, cu atât cele două fete—două sprintene căprioare, salt, se îndeamnă una pe alta, se apropie mereu: Ţinuta călăreţilor, flintele lor pe umeri, privirea cailor încordaţi, dau cetelor înfăţişare deosebită, impun.

Tana sare gardul de nuele, Lena după ea; trec în *mânar* [10]), se pitulesc sub peretele casei; ascunse aici, puteau să vadă prin geamurile ferestrelor, tot ce se petrece în casă, sigure că nu vor fi zărite...

In camera mare, femeile, la rând una lângă alta pe *mindirlicul* [11]) înconjurător pereţilor, aveau în capăt pe stăpâna casei — mama lui Nuşu — o femee naltă subţire şi uscăţivă, cu părul cărunt dar încă frumoasă: In faţa lor iau loc bărbaţii pe măsură ce sunt introduşi de Ahuriu stăpânul casei, după vârsta [12]) şi starea lor socială. In camera alăturată, luminată şi dânsa prin opaiţe şi zadă — puse la o parte pe vatra sobei sub horn, tânărul Nuşu, nalt, slăbuţ, dar rumen şi chipeş la faţă, cu ochii vii inteligenţi, cu zâmbetul pe buze, se perdea în mijlocul tovarăşilor lui veseli şi glumeţi; râsul nu le înceta; Nuşu le aparţinea, şi l'ar fi furat, dacă se putea, să fie numai al lor... Tana deaseminea nu-l perdea din ochi; nu mai puţin Lena îşi lipise ochii şi fruntea pe geam...

Grupul bărbaţilor creştea însă mereu; fiecare nou sosit, era condus de stăpânul casei; ceilalţi printr'un gest la timp, se îndepărtau, se îndesau,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îşi făceau rost, remânând dela sine noului venit, locul cuvenit. Pe măsură ce intra Celnicul unei fălcări cu invitaţii lui proprii, li se servea, de bun ajuns, câte o *pagure* [13]) cu *rachie* şi tava cu mezilicuri. Celnicul nou apărut, ridicând pagurea sus ura: „*Să bănaţi*" ![14]) Celnicii intraţi mai înainte, serviţi deja, o ridicau pe a lor, odată cu a noului sosit, muindu-şi de formă buzele, după care noul celnic — singurul care băut-a, o trecea tovarăşilor lui: fie-care pe rând, ura, bea, dând-o oaspetelui următor, revenind la urmă în mâna celnicului-şef; li se servea apoi ţigări şi tutun...

Tana trecu pentru un moment la a treia fereastră ce da în tinda unei săli mari din fund: pe pereţii odăei, sus, câte o poliţă de lemn; pe ea, vase de aramă ciocănite, unele cu altele, fără capace, farfurii, străchini, căni şi ulcioare, pahare, oeşti filigeane, o întreagă gospodărie; pe pereţi puşti, iatagane, pistoale cu cremene, pumnale, săbii — o întreagă panoplie; ici-colo pagure; jos, de jur împrejur mindirlic... Totul în ordine, propiu, şters, fără praf...

Tăcut, fără sgomot, fără vorbă multă, femeile rude şi prietene din fălcara celnicului Ahuriu, făceau pregătirile cinei, aducând mese joase — rotunde şi drepte — punând sticluţe cu rachie, pagure cu vin, tave cu mezelicuri, brânzeturi şi mâncări reci, cu care se începe ospăţul...

Un mic sgomot, un murmur general pătrunse până la auzul tinerei fete; dintr'un salt fu iarăşi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la geamul tovarăşei ei: intrase Celnicul Hota, un bătrân sprinten, cu părul nins, cu ochii vii... Toţi se sculaseră, făcându-i loc pe mindirlic. Noul sosit îşi şterge mustăţile, zâmbeşte şi mulţumeşte din cap tuturor. Pe dată îi se serveşte pagura cu rachie, mezilicuri şi tutun. Se face tăcere şi toate privirile sunt îndreptate asupra lui. Celnicul Ahuriu înaintează, îi întinde mâna, îi urează bun sosit, îl întreabă de sănătate, de sănătatea tuturor alor lui, şi-l conduce apoi la locu-i — pare anume rezervat — în capul grupului de bărbaţi.

Acum vine rândul lui Hota să-l întrebe de sănătatea lui, de a soţiei, de a feciorului...

Odată terminată şi cu el, această formalitate nelipsită din nici o casă, bătrânii se apropie, iau loc alături şi la rând. Pare într'adevăr că pe dânsul îl aştepta toată lumea. Convorbirea reîncepe: cuvântul ca şi gestul lor — la vorbă, respuns — e tacticos, cumpănit, dându-se pe rând toată atenţia fiecăruia. Bătrânii grăiesc rar, femeile deloc, ceilalţi tac, ascult, răspund la timp, toate spusele lor învârtindu-se asupra nevoilor generale ale fălcărelor, asupra locului unde s'au aşezat *căşările* *), asupra preţului brânzăturilor şi vitelor, asupra mărfurilor şi lânăriilor — industrii de seamă în mâna lor. In tăcerea din jurul lor nici un cuvânt nu scapă tinerelor fete, ca şi cum n'ar fi în casă...

---

*) *Căşări* = stâne.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Din vorbă în vorbă bătrânii trec asupra chirigiicului, când decanul sălei — celnicul mai în vârstă — bătrânul Hota, ceru să fie introdus feciorul gasdei.

Ca şi cum s'ar fi adresat ei, Tana dă să sară; un moment şi ruşinată, se tupili din nou, îmbujorându-se para focului. Apare Nuşu, în haine de sărbătoare, în mijlocul tinerilor săi tovarăşi. Se îndreaptă către bătrânul său tată, către Hota, apoi pe rând către ceilalţi celnici. Bătrânilor le sărută mâna, aceştia îl îmbrăţişează; celorlalţi le întinde dreapta, după care ia loc pe mindirlic alături de mama sa — capăt grupului de femei; ceilalţi tineri iau loc pe rând între Nuşu şi grupul bărbaţilor, făcând astfel cerc în jurul camerei, bărbaţii deoparte, femeile în faţa lor.

In ochii bătrânei mame, apare o lacrimă — mulţumirea-i sufletească îi se revarsă în privire: Nuşu era singuru-i copil care-i trăise; iată-l acum mare şi toată dragostea-i părintească, tot rostul vieţei ei şi a bărbatului său — bătrânul Ahuriu — se cristaliza azi în acest băeţandru, om mare pentru dânsa. Il apropie de piept şi-l sărută cu nesaţ; la rândul lui, Nuşu îi sărută mâna.

Se servi şi tinerilor o pagure cu rachiu, mezelicuri, li se dete ţigări şi se făcu pentru moment tăcere... Singură opaiţa pe vatră, aproape stingheră în casa luminată de focurile mari de afară, pufnia, sforăia, aruncând umbre roşu violacee pe faţa tuturor...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Dar vorba reîncepu, tacticos, fie-care povestind câte ceva din viaţa lor de chirigilic, atât de variată... Pe faţa tinerilor, cele două fete — singurele martore neinvitate a acestei serbări ospătare — puteau ceti tot interesul, toată atenţia: ca mâine şi rândul lor...

Bătrânul celnic Hota ridică pagura — semn că vrea să vorbească; ceilalţi celnici o ridicară şi ei; se făcu tăcere; dar când să înceapă, fură rugaţi să treacă în camera de alături — cina era gata. Formară grupuri-grupuri bărbaţii la un rând de mese, femeile la alt rând, tinerii la al treilea — în tindă, aşezându-se toţi cum putură, parte în genunchi, parte jos la pământ [15]), cei mai bătrâni pe trei-patru scaune de lemn, frumos sculptate, dar singurile în toată casa.

Abea aşezaţi, Hota ridică pagura, Ahuriu luă una de pe masă, ceilalţi celnici ridicară pe a lor: *„Sănătate şi băneaţă"!* închină bătrânul ducând pagurea cu rachiu la buze: „Sănătate", răpetară toţi...

Li se luă pagurile cu rachiu, rămânând pe masă în dreptul fie-cărui Celnic câte-o alta plină cu vin; la masa tinerilor se dete una singură lui Nuşu; la mesele femeilor, sticle cu apă... Bărbaţii stau cu fesul pe cap, femeile cu marama, fete nu erau...

Cina, în plină linişte, începu cu mezelicuri şi mâncări reci, după care mâncări calde şi apoi miei fripţi sforăind în frigări...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pagurele-ploşti erau ornate cu desemnuri orientale, cum deaseminea plăselile cuţitelor şi furculiţelor în os, toate frumos săpate — o adevărată artă... Ici-colea câte un pahar din corn, artistic sculptat...

Semnalul pentru băutură îl da bătrânul Hota, ridicând din timp în timp pagura. Atunci toţi Celnicii-şefi o ridicau: „Să trăiţi! Sănătate!", după care plosca din mâna lor trecea în a celorlalţi oaspeţi din fălcările respective, cari o ridicau pe rând — semn că beau în sănătatea celor uraţi, fără să vorbească însă şi ei. Pe măsură ce se terminau, li se serveau altele pline. Celnicii sunt sobri la băut şi aceasta-i cuvânt mare pentru tineret — nimeni neputând să iasă din ordine; ploştile însă se repetau, vinul era bun, tăcerea se sparse, făcând loc glumelor şi veseliei generale, aşa că masa era în toi, când bătrânul Hota ridică pagura ţinând-o tăcut dar prelung în mână; toţi celnicii ridicară pe a lor. Se făcu tăcere adâncă, fiecare rămânând nemişcat. Toţi au ochii şi urechile către decanul mesei. Bătrânul Hota — nins de vremuri, ia cuvântul. Vorbeşte rar, respicat, cu gestul larg, ca un apostol din alte timpuri:

— Tineri voi, mueri şi voi mari celnici, în casa asta Dumnezeu şi-a revărsat totdeauna *bunetile* lui. Din strămoşi a fost zidită şi locuită de oameni buni, auziţi celnici. Ca Ahuriu şi amărâtul Hucea nu s'a văzut încă alţii în toată Aromânimea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tânărul Nuşu are cui urma, şi noua cale — chirigilicul — să i fie cu *ambar*. Cine-i menit să conducă o fălcară, trebue să fie bun cunoscător şi'n chirigilic, căci la noi e mare, acela care-i de fapt, prin meritele lui. Atunci Dumnezeu îl ajută, altfel i se stinge *fara*. Mare-i sarcina unui celnic, multe i se cer şi'n astă casă toţi fost-au mari. Nuşu nu poate fi altfel! „Să bănaţi!" încheie bătrânul şi duce pagura la gură; la fel toţi Celnicii: „Sănătate!", „Să trăiţi!" s'aude un singur glas... Ochii mamei lăcrămează: în privirea-i îndreptată către Cer, se poate ceti ruga ei ferbinte, să i-l păstreze sănătos. Tana îşi simte inima bătând să se rupă; fără voe strânge nervos mâna Lenei: gestul fetei, exclamaţia ei uşoară, o aduce la realitate.

La rândul lui, bătrânul Ahuriu ridică ploşca. Tăcere mormântală: — Fiul meu, Dumnezeu ni-a dat mult-puţinul cât avem. Fie numele lui binecuvântat! Ai erghelii, cai, catâri, ia pildă dela *streuşli* [16]) noştri, dela toţi Celnicii de faţă. Ai deprins păstoritul lângă noi, acum păşeşti pe noua cale. Chirigilicul — meserie grea — deschide mult mintea omului: aude multe, vede multe. Iţi dau de îndrumător pe Leşură, *chirigibaş* mult umblat, om cinstit şi cumpănit la minte. Să-l asculţi fiul meu şi mergi cu bine! Voua cinstiţi celnici, voua tineret şi voua mame şi femei, vă mulţumesc de cinstea ce mi-aţi făcut! Să trăiţi cu toţii şi să dea Dumnezeu să vie şi rândul vostru.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Toți duseră pagura la gură ; se auzi un repetat și îndelung „Sănătate!" „Să bănați" !

Vorba și veselia reîncepură ; atât bătrânii cât și tinerii aveau acum spor la gură ; singur femeile deși dispuse, deși pe figura lor se citea mulțumirea, erau încă aproape tăcute : nu-și vorbeau de cât încet, atât încât s'audă numai ele sunetul glasului lor ; ori cum, în ochii și pe fața lor era bine întipărită veselia generală...

Dar, li se servește — începând ca totdeauna cu bărbații — cafele, țigări și tutun, și, ca și când prin aceasta, ar fi fost dat semnalul, începură afară focurile de pușcă, contrastând atât de isbitor, cu monotonia cântecelor tărăgănate... Bărbații cânt la masa lor, femeile la a lor, formând două coruri aparte. Totuși bine distinse, de partea bărbaților predominând basul, tenorul și baritonul, de partea femeilor lirismul... ; tinerii se mulțumesc să-și descarce prisosul lor de energie și vioiciune în descărcarea focurilor de armă..., ba de la un timp prinseră și o horă...

Tana și Lena sigure la adăpostul lor, nu perdeau nimic din ochi ; ar fi luat din suflet și ele parte la veselia și jocul tinerilor, dar pas să se dea de gol : ar fi fost mare prihană din parte-le și pe drept li s'ar fi aruncat pe față hula și disprețul nu numai a femeilor, atât de severe, dar chiar și din partea bărbaților ; se mulțumiră dar să stea nemișcate în ascunzișul lor, deși tinerii rupeau pământul în curte, în timp ce ele erau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de strajă îndărătul casei... Văzură dar cum duioasa mamă lăcrămând de mulţumire îşi sărută din nou băiatul, cum acesta fu îmbrăţişat de toţi celnicii, apoi de prietenul său Tuliu — un *giune* nalt, cu plete negre şi bine legat — şi în fine de bătrânul Hota, care ridicându-se, dete prin aceasta semnalul plecărei. Treptat-treptat, după vârstă şi situaţie, se retraseră celnicii întovărăşiţi de astă dată şi de femeile lor, parte călări, parte pe jos, cât şi de oamenii din fălcările respective. La urmă cei însuraţi din fălcara lui Ahuriu şi în fine cei necăsătoriţi în cap cu Tuliu, întovărăşiţi şi de Nuşu până în poartă unde îşi luară încă-odată un scurt adio dela ei. La întoarcere însă, când să intre în casă, dete cu ochii de bătrânul lui tată care-l aştepta şi care-l îmbrăţişă din nou în prag, fără a-i zice un singur cuvânt mai mult. Nuşu îi sărută mâna, după care catadicsitul celnic se retrase în camera sa — urmat pe dată şi de smerita lui soţie — mama lui Nuşu...

Cei ai casei rămaşi încă de serviciu, stinseră focurile, şi închise porţile grele, zăvorindu-le pe dinăuntru cu mari drugi de fer.

Era târziu de tot, când casa bătrânului Ahuriu redeveni tăcută... Nici un sgomot, nici o mişcare... Luna singură scăpătată din valuri alburii, lumina în plin, calea celnicilor întârziaţi...

* * *

A doua zi, chirigiii cu marfa încărcată pe cai,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aşteptau pe şosea mai jos de casa lui Ahuriu. Priceputul chirigibaş ridică ochii: Pe bolta infinitului de un albastru limpede-străveziu, se ţeseau pânze rumen-trandafirii... Soarele — glob de aur — arunca sprânceana-i foc, până departe pe munţii spătoşi... Jos în vale, ici-colea câte o coloană de fum din coşurile mici albe, văruite de sărbătorile Paştilor...

Dar iată şi Nuşu, îndreptându-se grăbit către căluţu-i sprinten mic şi negru, prins din herghelie de Tana. Biata fată se furişase în noaptea aceea împreună cu Lena la timp, pentru a nu fi zărite. Dormiseră împreună [1]), dar toată noaptea fusese agitată, vorbind în somn, şi trezindu-se mereu. Cu gândul şi simţirea se afla încă la serbare, văzându-se de astă dată — în vis — între oaspeţi, alături de Nuşu, în horă. Sbuciumată toată noaptea, nu-i fu greu să se scoale desdedimineaţă. Acum ţinea de frâu binecul lui Nuşu, să-i ureze de plecare — prin prezenţa ei — credea, bună isbândă. Nuşu se apropie, privi fata cu vădită voe bună, şi-i dete — încălicând — „bună dimineaţa".

— „Calimbarr! Drum bun şi să te întorci sănătos!" îi strigă Tana rumenă la faţă...

— „Mulţumesc, şi să te găsesc cu bine!" îi răspunse dânsul zâmbind.

Când să dea pinteni calului, apăru pe uşă maică-sa, care din prag, fără să scoată un cuvânt, îi vărsă în cale o cofee cu apă. Pe faţa-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îngrijorată, Tana putu ceti toată mândria ei de mamă, mândrie dispărând totuşi sub dulceaţa privirei. După un moment, o auzi: — Vezi Nuşulică dragă, ia bine seama la drum, să nu te oboseşti prea mult, să nu beai însetat care-cumva să răceşti... şi să te întorci cu bine!

— N'ai nici o grijă mamă, să te găsesc sănătoasă...

— Să vă trăiască! i se adresă fata. Bătrâna-i mulţumi cu un zâmbet dulce: — Şi tu fata mea!... Intră apoi în casă chip să-şi ducă cofea, de fapt să remână singură. Reapăru într'adevăr după un moment şi întorcându-şi faţa către Nuşu, zări caravana în vale şi pe băiat apropiindu-se de chirigibaş...

— Dumnezeu să-l aibă în pază, o auzi încă Tana, care dintr'un sentiment de delicateţă înăcut la Aromâni, simţise şi se retrăsese deja, lăsând de astă dată bătrâna singură în pragul casei, c'o mână sus pe tocul uşei, cu ochii nedislipiţi de fiu-su. La rându-i Nuşu se întoarse privi încă odată către casa părintească, salută, şi dete apoi pinteni calului...'

Caravana porni: treizeci cai, în şir unul după altul, încărcaţi cu lână pentru Larisa; alături de ei, chirigibaşul Leşură, Nuşu şi prietenul său Tuliu, care ţinuse să-l întovărăşească în primul lui drum de chirigilic, toţi trei călare unul după altul, urmaţi de alţi patru chirigii pe jos, având în seamă şi conducând pe caii lor *„povara“* de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ale mâncărei pentru ei şi animale. In capul coloanei la zece paşi înainte *călăuza* Ciupa prin talanga legată la gâtul ei, dăduse semnalul plecărei. Doi dulăi salt, latră, pornesc şi se reîntorc, n'au astâmpăr: din jocul, lătratul, din nerăbdarea lor, se citea că-şi cunosc bine meseria. De sus, din bătătura casei, bătrâna Ahuriu cu mâne dreaptă la gură, cu stânga sprijinindu-şi cotul drept, cu privirea în extaz, măsurând caravana, nu-şi perdea băiatul din ochi: iată-i scoborând încet la vale, trecând *„Puntea cea mare“*, iată-i şi la *„Două-le cheltri“*, unde-i întâmpină bătrânul celnic Hucea: Neasistând la serbarea lui Ahuriu, ieşise lui Nuşu în cale, să-i ureze şi el — ca cel ce îl avea vecin şi-l iubea mult — să-i ureze „bun început în chirigilic“. Il sărută pe frunte:

— „Ştii pentru ce n'am venit! Băneaţă fiul meu!“

Inima mamei se înduioşă şi mai mult: Sărmanul Hucea, nu mi l-a uitat, îşi zise ea în gând. Dar caravana îşi vede de drum; iat-o la *„Calea largă“* oprindu-se la *„Cruce“*. Ca şi cum ar fi fost de faţă, cunoscând obiceiul chirigiilor, bătrânei i se păru că aude bine glasul lui Leşură: — Fă-ţi cruce Nuşu, aruncă o potcoavă şi caèle colo pe prichiciul *feridei* şi sărută icoana să-ţi meargă bine în chirigilic!“ Sgomotul lor pe peatra-zid, păru că pătrunde până 'n urechile ei. Făcându-şi Nuşu crucea, îşi făcu şi dânsa; când îl văzu sărutând sfios icoana, două lacrimi îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

apăru sub gene : sigur acum o să-i meargă bine şi 'n plin... N'apucă să-şi vie bine în fire, că Nuşu şi dispăru ochilor ei umezi : de la „Calea largă" caravana se perde în *chinet* [1]).

Soarele era acum sus... Drumul în pădurea de brazi făcea defileu cât ţine zarea... O adiere uşoară tremura foile verzi, îmbalsamând întreaga fire cu miros de reşină şi iarbă proaspătă... Ici colo câte o pasăre singuratică îşi lua sborul ei speriată...

— Mari sunt minunile Sfintei Marii şi a Sfântului Gheorghe, fiul meu, începu Leşură : din bătrânii noştri, cu frica, dragostea şi cu evlavia lor către aceşti doi mari sfinţi — făcători de minuni — s'a zidit cum ai văzut la „Cruce" firida în zid de peatră — şi s'a pus în ea Icoana fecioarei Maria şi a Sfântului Gheorghe — patronul chirigiilor. Ei, îi păzeşte de hoţi să nu le ia banii şi viaţa, îi păzeşte noaptea să nu le fure caii şi marfa... Nu odată l'a văzut chirigii pe Sfântul Gheorghe luptând contra hoţilor. D'apoi Sfânta Fecioară! Am văzut o bine atâţia cu furca în mână, mânând dindărăt caii furaţi..

Nuşu foarte atent, sorbea din ochi cuvintele lui Leşură : întâiaşi dată era în chirigilic şi fireşte nu le mai auzise...

— Ei dragă Nuşu — reîncepu chirigibaşul — avem de făcut un drum bun şi uşor — câte-va

---

1) *Chinet* = brădet.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zile dus şi întors — mic pentru noi, mare pentru tine, care porneşti acum meşteşugul ăsta... Cată să-l înveţi bine, dar mai ales nu perde din ochi marfa, că vezi mă băiate, pe drum e brădet, dumbrăvi şi rărişuri, ascunzători bune pentru hoţi: când nu te aştepţi îţi fură cai, marfă, ba şi banii dacă eşti prost... Şi trebue să ştii că în părţile astea e linişte... dac'ai trece însă în Albania nici nu poţi pleca la drum fără arme. Acolo toate răspântiile sunt împănate cu Albaneji turciţi — *Purinţi*[1]) — cum le zicem noi, să nu înţeleagă că vorbim de ei, şi cari nici că trăesc din alta de cât din furtul la drumul mare! Vai de bieţii Români, le fură oile, le împuşcă şi îi sărăceşte, le răpune une-ori şi viaţa, căci nu rareori se dau lupte în toată regula şi ai noştri nu se dau aşa uşor... dar vezi când numărul hoţilor e mare...

Nuşu nu zicea cuvânt, urechile şi ochi-i erau ţintă asupra chirigibaşului; pe faţa lui se putea însă ceti uşor neliniştea, ceea ce nu-i scăpă lui Leşură:

— De altfel nu-i vorbă — reîncepu chirigibaşul — astea toate se petrec prin părţile Albaniei de nord şi chiar de sud, unde sunt numeroase bande de briganzi — Albaneji turciţi, cari nici că trăesc de cât din furt şi din munca cărăvănarilor şi păstorilor români, căci alte neamuri nici că îndrăsnesc să treacă necum să locuiască prin acele locuri; la noi unde populaţia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

e mai mult creştină, sunt toţi mai cu frica de Dumnezeu. Dar ori cum, nu trebue să ai încredere în nimic şi'n nimene şi să te fereşti de toţi... Dacă la drum îţi şterpeleşte marfă şi animale, în oraşe sunt *furii* [1]). Te ameţesc cu gura de te înşală şi la vinderea mărfei ce ai, şi la târguielile ce faci. Câţi chirigii desfăcându-şi avutul în oraşe, au ajuns fără pungă îndărăt!?

Nuşu asculta tăcut; pentru el se deschidea o nouă viaţă; deşi copil încă, îşi da seama de răspunderea ce avea faţă de ai săi, cât şi faţă de toţi cei din fălcară: egali toţi, nu aleg celnici de cât pe cei mai de frunte, pe fruntaş între fruntaşi. Fi-va şi dânsul vrednic?

Soarele era de o suliţă pe cer, când caravana eşind din brădet, o luă încet la deal. Chirigiii glumeţi prinseră să urce suişul, unii cântând, alţii mâncând. Leşură — tot călare — rupse o pâne, luă o bucată de caşcaval şi le întinse lui Nuşu:

— Ţine fiul meu, ţi s'o fi făcut foame, eşti doară dintr'ai noştri: *„O Vlahosston aniforon i tha fai i tha tragodisi“* *).

Nuşu rupse în două pânea şi brânza, întinzând o parte lui Tuliu. Acesta, deşi ceruse singur să-l întovărăşească la drum, încă dela plecare, căzuse pe gânduri. Se vedea bine că-l frământă ceva. Dar Aromânii — Muntenii în deosebi — sunt atât

*) „Românii când urc la deal mănâncă şi cântă“.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de cumpătaţi în vorbă, gest şi port, că nu văd. nu aud ce nu trebue să vadă, şi nimeni afară de Nuşu n'ar fi îndrăsnit, n'ar fi avut lipsa de tact, să-l întrebe asupra tăcerei lui. Dar Nuşu era şi el pe gânduri : de abea pornise la drum şi atâtea-i spusese bătrânul chirigibaş !...

Caravana ajunsese sus pe deal : drumul bătut se întindea balaur cât ţine zarea, cotind când într'o parte, când în alta, ici desfătându-se, colo îngustându-se, şi aşternându-se apoi la larg în toată voea. Din timp în timp îşi rostogolea încă coastele deşirate pe câte un deal mai trăgănat..

Un uşor vânt de primăvară — zefirul cald, adia, răcorind faţa tuturor. Arborii clătinând vârfurile, salutau oaspeţii trecători, făcându-le drumul plăcut, calea mai potolită. Parte din chirigii cântau, parte fluerau, hăuiau, toţi erau veseli ; singur Tuliu era tăcut... Cu ochii perduţi în zare, urmărea apusul soarelui depărtat ; bătrân, sfătos încă, arunca săgeţi roşu-trandafirii...

Dar drumul ţine, nepăsător pare dânsul, mai nepăsători chirigii. Singură Ciupa dă semne de nerăbdare : se opreşte, cată îndărăt, scutură talanga şi porneşte ; dar pasu-i este a lene şi trăgănat. Incep şi cânii să latre...

— Ce-i asta : ce au ? întrebă mirat Nuşu ?

— Se întunecă ! răspunse unul din chirigii.

Intr'adevăr *Mavreanii* să zăreau bine ; chirigibaşul oprindu-şi calul s'adresă lui Nuşu :

— Ne oprim fătul meu ; aici găsim fân şi apă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru cai; locu-i pe pantă, ferit de vânturi şi bătut ziua de soare.

Privind apoi către ceilalţi ca şi cum ar fi voit să-i facă atenţi, îşi reîntoarse din nou ochii către Nuşu:

— Ridicaţi toată marfa de pe cai, puneţi-o grămezi-grămezi alăturate, acoperiţi-le cu păturile de căprină. Vedeţi şi de cai, căutaţi-le copitele să n'aibă petre, ştergeţi-i cu şomoiocuri dacă sunt asudaţi, şi puneţi-le pedici de frânghii să pască în apropierea mărfei. Puneţi-le cârpe pe limba clopoţeilor să nu sune noaptea, şi să treacă unul de paza lor. Veţi face rond toţi, câte unul pe rând, schimbându-vă la câte trei ceasuri, unul la cai, altul la marfă. Până atunci faceţi şanţ în jurul mărfei şi locului unde dumecăm, faceţi focul, să gustăm ceva cald de-ale mâncărei. Timpul nu e a ploae, nu'ntindem cortul totuşi şănţuiţi.. Durău trece la cai — e mai tânăr, face mai bine paza, Golaş e mai leneş dar nu-şi ia ochii dela marfă: îndărătul ei se culcă, îndărăt îl găseşti.

Fără a respunde o vorbă, trei trecură la cai, ceilalţi trei, între cari Nuşu şi Tuliu la marfă. O făcură movilă, scoase apoi strâchini, lingure şi un ceaun, făcură groapă în pământ, aprinseră cu zadă, în ea, un foc bun, puseră pirostiile, deasupra lor ceaunul pentru supă.

Nuşu luă pagura cu rachiu, o întinse chirigibaşului, o dete lui Tuliu, care la rândul lui după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce gustă şi Nuşu din ea, o dete celui de al treilea ocupat cu marfa, iar acesta o duse celor de la cai. Se cinstiră astfel pe rând toţi. Până într'o oră, caii fură şterşi, marfa aranjată, acoperită şi şănţuită. Se aşezară cu toţii în jurul focului, alături de marfă, întinseră o velinţă, ş'aduseră de ale mâncărei reci: pâne, brânză şi ouă rescoapte. Cina se termină însă cu câte o supă caldă de orez, trimiţându-se o strachină şi lui Miha însărcinat pentru rondul întâi la paza cailor. Nu uitară nici pe Durău şi Golaş...

Era târziu — aproape nouă, când Leşură se ridică — semnal culcărei. Strânseră repede resturile cinei. Aduseră cergi de lână — unele albe altele roşii — groase şi lăţoase, întinseră o parte pe pământ, cu altele se'nveliră. Rămase de pază singur Ahuriu care începându-şi serviciul prin a face ocolul mărfei, găsi pe Golaş la postu-i de onoare: fără a se mişca îl primi tăcut, sfârligându-şi coada covrigei. Ochii lui vii sticloşi trădau însă atât dragostea către stăpîn cât şi conştiinţa datoriei ce avea de îndeplinit. Nuşu îl mângâie, îl scărpină după urechi şi retrecu în faţă. Spre marea lui mirare, tovarăşii lui de drum sforăiau toţi, neperzându-şi nici unul timpul, ca cei ce ştiau bine că rândul de pază nu-i trece. Fără voe, ridică ochii spre cer: întunerecul se lăsase peste tot, stelele erau vii, luna avea să urce încă coama Smoclului. Se apropie de foc; obosit — toată ziua fusese călare — era gata să se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

aşeze jos, dar teama să nu adoarmă, tinereţea lui, prisosul de energie nedescărcat prin însuşi oboseala prea mare şi atâtea prin câte trecuse şi auzise toată ziua, îl făcu să revie asupra primului gest, şi stăpânindu-şi dorinţa îşi aruncă cojocul pe umeri reîncepând rondul. Gândurile lui erau acum departe; îşi simţia capul calendar şi atâtea-i reveneau, se ciocneau, retrăiau încă! Văzuse şi auzise atâtea! Dar sgomotul cailor din apropiere îi vine în urechi, face un pas, încă unul şi se opreşte: bătaia focului, jucând în ritmul neegal al atâtor flacări fugitive, aruncă limbi de foc — umbre cărămizii — pe faţa lui Leşură chirigibaşul. In depărtare un cânt haiducesc, lătrat de câini, sgomot haotic; în juru-i linişte, pace, tot pustiu... Singur Luna, trona nepăsătoare peste munţi şi ape...

Cuprins, perdut în gânduri, fu deşteptat de prietenul său, — îi venea rândul de veghe. Schimbară locurile. Culcuşul lui Tuliu încă cald, îl impresionă plăcut, dar îl dispuse la reverii: jocul flacărilor pe bărbia lui Leşură îi readuce în auz şi cântul haiducesc. Nu putu s'adoarmă de cât târziu. Acum începură visurile: îi se furase caii, alergau toţi, dar sfânta Maria-i aducea dindărăt. Aprindea focul, mâncau şi trecu el de rond. Lui Leşură, ia foc barba şi mustăţile, sare să-l stângă şi se deşteaptă în faţa lui:

— Vis urât fătul meu? Nimic rău, dacă eşti cu noi...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Somnoros încă, Nuşu căscă îndelung, se frecă la ochi, îi deschise apoi mari: Unde se afla?! Se roşi văzându-se sculat de alţii. Sări sus ca o minge: Focul era aprins [1]); caii în cap cu călăuza Ciupa, veneau singuri, chemaţi pe nume de stăpânii lor.

— Vin să-şi ia porţia! auzi Nuşu vocea trăgănată şi dulce a lui Leşură. Li se dete ovăs, în timp ce o parte din chirigii le controla din nou copitele, băteau ici colo caèle, ridicau marfa reîncărcând-o pe cai. Lui Nuşu nu-i rămase de cât să strângă velinţele, cergele şi cojoacele...

Fură gata înainte de răsărirea Soarelui: Albastrul cerului era o pânză strevezie; arborii şi pomii înfloriţi îmbălsămau întreaga admosferă... Boarea recoritoare plină de parfumul ierbei proaspete, înrourate, da viaţă întregei naturi..

Se auzi clopotul călăuzei: porniră la drum în aceeaşi ordine în care plecase o zi mai înainte.

In curând Soarele îşi arătă sprânceana-i roşie până departe pe bolta trandafirie... Un vânt de primăvară dulce ş'ademenitor răspândea miresme dând drumeţilor vioiciune şi bună voe. Toţi erau veseli, cântau, fluerau şi începură să povestească din cele întâmplate lor altădată, în atâtea drumuri, cât şi în timpul lor de pază. Singuri Tuliu

---

1) Cărăvănarii, — Farşeroţii şi Epiroţii în deosebi — au obiceiul să facă foc des de dimineaţă să se încălzească în timp ce caii şi măgarii mănâncă porţia lor de orz sau ovăz.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi Nuşu, prietenii tăceau. Chirigibaşul le pătrundea bine gândurile: Tuliu îşi avea ale lui numai de el ştiute; Nuşu era încă buimăcit de câte văzuse, de câte auzise. Leşură surâse:

— Ei drapă, eşti încă copil, nu ştii nimic şi multe ai să vezi de-acum înainte. Vezi tufişurile, buştenii, petrile şi gropile astea? Câte crime, câte lupte n'au avut loc aici!? E locul de adăpost al hoţilor! Să vă spun o păţanie a mea, sunt acum douăzeci ani. Ca prin ordin toţi făcură tăcere... Vedeţi tufişul ăsta de pe movilă? Aici am prins un hoţ şi l'am dus legat cobză la *Disicata*: Plecasem trimes de celnicul Ahuriu să cumpăr vite *tamăslâc* [1])...

Am dormit ca şi noaptea asta tot în Mavreani, dar în sat la un *hâşot* [2]) Harighi, pe care-l luai de tovarăş, ca cel ce se pricepea, fiind de meseria lui samsar de vite, şi pe lângă asta cunoştea bine piaţa. A doua zi dimineaţa, oamenii ce-i luasem cu mine pentru aducerea vitelor, o luaseră mult înainte — grecul mă ţinuse cu vorba. Când am ajuns aici pe panta ce vedeţi, am scoborât atunci ca şi acum de pe cal, luând-o înaintea hâşotului, când deodată aud în dreptul tufişului „stăi!" şi văd sărind din el un gligan cu puşca la ochi. Neapărat stau; el vine către mine, întinde mânile să-mi ia chimirul cu bani...

---

1) Vite de prăsilă. 2) *Hâşot* = hoţ de vite.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Eu îi arunc *sarica*[1]) lui, de pe grumaji peste cap, prinzându-i cap, umeri şi mânile sub dânsa, îl răstorn, îi pun genunchii pe pept şi-i iau puşca, strigând grecului să-mi vie în ajutor..

Când ce să vezi, aud împuşcături!? Intorc capul, văd grecul fugind, în timp ce un alt tovarăş de al lor, trăgea focuri să mă sperie. Pun mâna pe puşcă, dar voinicul fuge. Scot brâul îmi leg hoţul cot la cot, încalec pe cal şi mi-l duc peşcheş la Disicata. Păcat băeţi că n'aţi fost acolo, să vă ţineţi de râs: hoţul meu era un turculeţ, aşa că măriile lor turceşti,[2]) prinseră să-l scuipe: Doi turci[3]) şi un ghiaur[4]) să vă răpună un raia?[5])

Nuşu privi în tăcere chiribaşul: mersul, glasul, braţul lui, nu erau lipsite încă de bărbăţie...

* * *

Lăsaseră Mavrenii mult îndărăt şi din vorbă în vorbă, spunându-şi fiecare multe din păţaniile lor, scoborâră puntea Liftiori, apucară către stânga trecând prin satul Felie şi-o luară pe gublavachi[6]) dar drumul ţine, plecaseră de cu noapte, ş'acum soarele era sus către mează-zi; ba începuseră să simtă bine căldura când călcară în fine satul Diminiţa aşa că pe neştiute intrară pe o pantă lină între dealuri şi văi, în cât pe măsură ce caravana înainta priveliştea era din ce în ce mai fermecătoare: Drumul bătut s'aşterne defileu;

1) Un fel de glugă — pelerină scurtă — ce se poartă peste umeri şi spate. 2) Autorităţile turceşti. 3) Albaneji musulmani. 4) Păgâni. 5) Creştin supus turc. 6) Moşie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deoparte de alta rarişte de fagi, între ei aluniş; pajiştea verde — covor perdut în luminiş, una cu frunzişul. Miresme, flori, erburi de primăvară, întinerind trup şi suflet. O viaţă întreagă în şoaptele frunzelor adiinde, o alta în sufletul drumeţului călător...

— Iată-ne în cupăciar*) dragă Nuşu; suntem în *Filureaoa* mult auzită şi bine cunoscută de toţi Românii! Aici căpitan Jaca, copăciar de origină română, se luptă şi repuse Chiurchezii sultanului, scăpând românimea *). Dacă nu era el, greu de ai noştri!: îi prinseseră Turcii nepregătiţi şi ştii vorba: „Pentru unul plătesc o mie!" Ştii tu pe de-al de Tegu şi Hagi Zissi bătrânul din Samarina, pe Gogu, Mişu schiopul din Perivole? Erau în capul caravanei şi cum zăriră flamura **) libertăţei ridicată de greci şi Jaca contra turcilor, stăpânlilor, odată ajunşi colo sus între sate, îi duse capul să înalţe şi ei steagul libertăţei. Ce-i drept îl ridicară în numele creştinătăţei, să nu fie şi ai noştri mai pe jos. Dar de! aşa nepregătiţi, cu femeile şi copiii pe drum!?

Când vrea domnul să pedepsească pe cineva, îi ia mai întâi mintea! Câte nenorociri atunci!? şi câte de-atunci!? Numai păduricea şi poeana ei câte ştie!!

La pas, între Chirigibaşul Leşură şi tovarăşul său nedespărţit — Tuliu, Nuşu, căzu pe gânduri:

*) 1854 Aprilie. **) Steag, drapel.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Era copil mic încă, când părinții săi îi puse învățător pe Balea. Cinci ani trecură ca nimic, profesorul său era om bun și se ocupa mult cu puținii lui elevi; îi învățaseră să citească și să scrie bine, noțiuni de geografie, de economie și contabilitate, îi deprinseră câte puțin să vorbească și limba literară a fraților din România liberă-mama lor, cât și istoria ei! Dar dânșii „oarfeni» fără tată, fără dadă", prin câte necazuri trecuseră, împrăștiați fiind prin atâtea populații, lifte și națiuni streine, fără să-și peardă nici limba, nici religia. Și acum când s'au redeșteptat, când au devenit conștienți de originea lor latină, iată grecii — frați creștini — tăbărând asupra lor; prin bani, școli și omoruri țintesc să-i grecizeze..! Dar prea târziu strigă el tare: Omul care-i om nu-și vinde limba și neamul pe nimic în lume!

Iată-l mai mare la păstorit, cu turmele de oi la păscut, când auzi întâiași dată de revoluția din Filureaua, chip al creștinismului contra Turcilor asupritori. La ce le-a folosit? Starea multora din ei și mai ales al celor din Albania s'a înrăutățit. Ei muncesc și tălharii de hămiți le ia totul de-a gata.. Cum să se apere de ei, când dânșii sunt „Domnii"?

Era cu mulți ani îndărăt; pe dinainte-i se perindau cele auzite—crimele și sălbătăciile tiranilor,—așa că dânduși seama că se afla pe locul suferințelor și nenorocirilor, se simți prins de fiori; fără voe ridică capul rotindu-l în juru-i...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se aflau la marginea unei păduri ; într'o clipă o cuprinsă toată cu privirea, dar ochi-i se pironesc : Soarele ajuns mează-zi, aşternea brazdă de lumină cât ţine zarea, dând — odată cu ei — într'o poiană. Inşiruind-o de jur împrejur, copaciiplete mari — evantaie verzi — îi salută cu drag, Un pârâiaş — săltăreţ copil — scaldă rădăcina falnicului tufan — strajă poenii... O tânără fată, cu pieptul gol, umerii rotunzi, cu părul bătut în voe încadrând faţa-i albă, cu'n smoc·flori de câmp — într'o mână, în cealaltă c'o doniţă de apă, cu doi mânari după ea, coboară agale către coliba singuratică din marginea poenii...

Nuşu ţinti ochii; îmbujorată, fata lăsă privirea jos.

— Vezi-ţi de sugar [1]) glumi unul din chirigii, râzând către chirigibaş, cătând către tânărul Nuşu, crud încă..

— E fata hâşotului Jani pândarul, hoţ de cai şi căpestre — respunse Leşură, întorcând cu nepăsare capul către chirigii, ca şi cum fata n'ar fi meritat gluma şi atenţia lor, necum a lui Nuşu. Drept respuns se auzi vocea lui Tuliu :

— Fată, dă-ne să bem ! Suntem însătaţi, zise dânsul zâmbind către Nuşu, care astfel încurajat, opri calul în dreptul ei ; fata întinse braţu-i gol către el, şi-i dete cofa cu apă. In timp ce tânărul o duse la gură să bea, adastând, ea îl măsură pe furiş în toată voea : Ahuriu, tânăr, frumos, cu părul şi ochii negri, contrastând cu hainile lui albe nuoi, se deosebea bine între toţi ceilalţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lui Nuşu dăduşi apă, mie dă-mi florile! îi se adresa Tuliu, surizând.

— Sunt destule în drumu-ţi! răspunse fata cu o voce argintie perdută în ecoul poenii înverzite..

— Călare nu le pot culege!..

— Descalecă, eşti tânăr pare! respunse dânsa aruncând o ochiadă fugitivă către Nuşu, tăcut şi ţintă în ochii ei.

— Haide Nuşu — strigă Leşură, pornind înainte:

— De paşti în urmă rămâi şi fără căpăstru!..

Fata se făcu roşie-cireaşă, puse mâna pe cofee şi se îndepărtă tăcută. Înţelesese: plătea ea păcatele părinţilor ei.

Nuşu roş până'n albul ochilor, şi nemulţumit de gluma muşcătoare a chirigibaşului, porni punând ochii în pământ. Totuşi neputând să nu-şi întoarcă capul, zări fata intrând în colibă. Pe prispa ei sta posomorât un bătrân cu părul sur, tânăr încă după privirea-i ageră şi vie cu care urmărea caravana, neslăbind-o din ochi; alăturea, în picioare, cu cotul rezemat pe gardul de nuele, o băbuţă părând părtaşă soţului de pe prispă. Coliba curată — văruită alb de curând, bătătura ei măturată, răsaturile de flori, straturile pentru zarzavat de alături, toate în ordine şi cu rost, băteau la ochi. Prin legătură de idei, fără să-şi dea chiar seama apăru lui Nuşu contrastul dintre asprimea celor doi bătrâni, şi sburdălnicia, tinereţea şi gingăşia întregei făpturi a păstoriţei: naivitate, feciorelnicie bună voinţă şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

grație deoparte; brăzdarea feței, figuri posomorâte, fălci eșite și ochi jucători, sticloși, de alta...

Tânărul căzu pe gânduri; toate acestea-i treceau prin gând, îi erau acum imagini nedespărțite, cum nedespărțită îi era și făptura fetei — mândra păstoriță, cu ochii ei plini de viață, cu gâtu-i rotund și gol, cu sinu-i alb și plin. O vedea apărându-i în cale în cămașa și fota ei simple și curate, cu cofa-i plină, cu brațul-smoc de flori...

Era așa departe cu gândul și totuși atât de aproape pe locul unde se afla, că uitase cu totul revoluția și nenorocirile ce îndurase Românii în părțile acelea. Tresări ca din somn, auzind glasul lui Leșură, care arătând toată nepăsarea în figură ca și când nu l-ar fi priceput, începu să-i povestească viața acestor pândari, nu numai păzitori pe moșiile stăpânilor lor, cei mai mulți bei musulmani, dar adevărați hoți, pândind avutul și turmile drumeților..

— De dânșii, ca și de Albenejii musulmani în Albania, au să se ferească bine caravanele și chirigii cari poposesc rătăciți și singuratici pe drumuri: nici nu prind de veste când le dispare oaia, calul, catârul sau chiar marfa; de aceea să cere să fie omul cu patru ochi, dacă vrea să nu aibă pagubă. Mulți și-au lăsat și copitele prin părțile locului, nu numai punga și avutul... Câți cnnosc eu, cari porniți la drum, duși au fost — duși au rămas...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Din vorbă în vorbă, chirijibaşul trecu pe nesimţite la deosebirea dintre Hâsoţi şi Români, deosebire între casa şi gospodăria Românilor unde domneşte spiritul de ordine, curăţenia şi cumpătarea în toate, şi între a Hâşoţilor, unde toată averea lor, toate lucrurile din casă sunt de furat—păstrând adesea ori chiar şi urma furtuhui; case, unde murdăria şi nepăsarea domnesc ca la ele..

— Ce doosebire Nuşule între chibzuiala Românuhui şi între îngustimea la cap şi la suflet a hâşotului, hoţ, viclean şi ticălos!

Cum timpul nu remâne niciodată dator, şi nu mai puţin cărăvănarii, scoborâră de mult „Scara" - pantă în scară, şi pe neştiute, încet-încet, se apropiau de Larisa. Nuşu remăsese însă cu gândul şi ochii departe. Cum caravana eşise de mult din Filureaoa, gândurile lui nu puteau fi— îşi zicea Leşură — de cât la fata pândarului Jani, şi cu toate sforţările inimosului chirijibaş, toţi chirigii observase starea lui sufletească:

— Ehei! — începu unul din ei — „Ehei! grea boală la om întâia dragoste"!..

— „Cui pe cui scoate"! răspunse nepăsător chirigibaşul; însă — gând de uşurare pentru el însuşi — adăugă: „Un miros dulce face să dispară cel urât": Larisa-i oraş mare, vechi; fetele din el, o să-i ia gândul dela hâşoată îşi zise dânsul...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

II

Regiunea Haşa se aşterne pe un platou întins, acoperit cu păduri de cer, fag şi tufan, cuprinzând orăşelul Discata Aici şi multe sate între cari Asproclisea, Velemişte, Felie, Perciunia, Arab, Comati, cât şi multe altele mai mici — toate sate copăcereşti şi împrăştiate în Pind şi Epir. Soţii Jani-pândarul, erau din Comati pe care-l părăseau de cu primăvară până'n toamnă după culesul viilor, când reapăreau în sat, cam pe la Sfântul Dumitru. In acest restimp ei locuiau în marginea pădurei Filureaoa, unde-şi aveau coliba lor, pe cărarea ducând în mica poiană — soţii Jani fiind pândari. In timp ce fata lor era toată ziua cu oile la păscut, ei se îndeletniceau — ca şi alţi pândari de teapa lor — cu altă meserie: făceau gropi de lup prinzând astfel din oile Românilor, cu prilejul trecerei caravanelor primăvara către munte, toamna către câmp. Bineînţeles aveau grija să taie în parte urechile oilor furate, ca astfel să dispară crestăturile-semne ale adevăraţilor proprietari; de aici şi numele lor de Hâşoţi.

In casa din satul Comati al pădurarilor Jani, se putea vedea oricând diferite bucăţi de îmbrăcăminte, ca pături sumane, cerge, velinţe, după diferite porturi ale satelor româneşti, cu totul aparte ca cele ale satelor *Copăcereşti* [1]).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aceasta arăta cu prisosinţă ocupaţia pe cât de bănoasă pe atât de josnică şi degradatoare a soţilor Jani, astfel că-şi câştigaseră pe drept porecla de hoşoţii Jani, atât de rău văzuţi de Români cât şi de copăciari. Nimeni n'avea nici vorbă, nici privire bună pentru ei. Fata lor însă sprintenă şi vioaie, streină încă de faptele părinţilor, avea ţinuta nepăsătoare şi nefricoasă a fetei de munte. Cel puţin astfel şi-o explicau drumeţii, cari îi cunoşteau părinţii prea bine, atât din cele păţite cât şi din cele auzite. Ca şi flora atât de bogată aici, ea se desvoltase în toată voea în plin aer: agerime în mişcări, frăgezie în corp — o căprioară în plină libertate. De şi nealintată de părinţi, dar în Soare şi la adăpostul pădurei nu se resimţise de lipsa dragostei lor; timpul trecuse repede şi acum era un adevărat boboc gata a înflori. In pajiştea verde din pădurice părea şi mai tânără. Singură fără prietene, cu toată lipsa căldurei sufleteşti din partea părinţilor, se dăduse încet-încet cu totul lor — singurii ei conlocuitori, desvoltându se astfel în ea, în acelaş timp cu respectul filial, simţul prieteniei şi al dovotamentului, aşa că prin naivitatea şi drăgălăşeniile ei nevinovate, îndulcea mult caracterul aspru al părinţilor, morocănoşi şi hursuji. In prima ei copilărie se simţise mult de singurătate, cu atât mai mult cu cât maică-sa îi ceruse atâtea câte se cer unei fete mari nu unui copil de zece-doisprezece ani. Ea îşi găsise însă curând mulţumirea în veselia păduricei, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dragostea pentru oiţele şi mânarii ei. De cum începea primele raze de primăvară, până nu era încă bine înfiripată iarba sglobie, ieşea în poeană unde se simţea la larg: sărea, alerga, se tolănea la soare, umplându-şi pieptul cu aerul curat, cu miresmele de câmp şi de primăvară. Lua parte pe neştiute la deşteptarea treptată a întregei naturi: Dela ceidintăi colţi de iarbă, dela primele brânduşe, dela gâzile-maica Domnului, mici, roşii, cu punctişoare negre, dela găinuşile micuţe, cât alunica şi până la fluturii sburdalnici, totul trecea pe dinaintea ei, totul o desfata, o înviora, nimic nu-i scăpa. Era martoră muguritului, martoră înfrunzişului zilnic al crângului voios, crâng furnicând şi vuind sub concertul păsărilor din ce în ce mai multe, mai vesele, mai cântăreţe, proslăvind întreaga fire cu cântul lor armonios. Urmărea piţigoii ernatici, codobaturile cu cozile lungi tremurânde, asculta ciripitul viu al sticletului împestriţat dar cochet; privea cu drag scateii galbeni-cenuşii, spiona sitarii cu pliscul lor lung înfipt în pământ şi atât de sălbateci, ciocănitoarea săgeată către cer; apoi cocorii cârduri — cârduri, ca şi caravanele Românilor munteni pe cari le anunţa, concertul privighitorilor, cântul cucului, flueratul merlei blândă şi apropiată, şi târziu, mult mai târziu, prepeliţele, găinuşele, potârnichile, cari urmărite de vânători îşi găseau dese ori refugiul în drumbrăvile din Filureaoa. Adese ori se credea ea înseşi păsă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rică săltând şi sărind nebunatecă în codrul poenii atât de dragi...

Drăguţă şi bună cum era — natura nu creiază decât buni — încetul cu încetul, pe neştiute, căpătase şi dragostea părinţilor atât de severi până atunci. Inteligentă prin naştere şi mereu la câmp ca păstoriţă, începu să-şi dea seama de privirea rece, deseori aspră şi batjocoritoare a celor cu cari întâmplător venea în atingere, resimţindu-se cu atât mai mult iarna, când locuind în sat, venea neapărat în contact cu vecinii şi alţi săteni. Apoi Duminicele şi sărbătorile la mica lor bisericuţă-paraclis! Nimeni, nimeni să le dea bună ziua, nimeni să-i vadă. Foarte simţitoare, ca mâine fată de măritat, dându-şi socoteală cu timpul de adevărata ei situaţie, datorită părinţilor ei pe cari începuse să-i simtă, beata copilă căta să îndrepte pe cât posibil neajunsul adus ei de dânşii, aruncând în calea păgubaşilor prădaţi, vitele, mărfurile sau obiectele furate. Dela o vreme luară aminte atât *„cărăvănarii“* cât şi părinţii ei, cari de şi cu totul înrăiţi şi nemulţumiţi, găsiră totuşi cu cale să nu-i arate că-i cunosc purtarea, necum s'o certe; s'ar fi putut ca la o cercetare din partea autorităţilor — cu toate că ştiau bine mijlocul *infailibil* prin care să îndepărteze neîncrederea lor — să fie daţi de gol prin însuşi certurile ce s'ar fi iscat între ei şi fată. Înăbuşind în sufletele lor toată amărăciunea, ajunseră să se prefacă şi ei că nu ştiu nici dânşii nimic de purtarea ei, căutând în schimb să desfacă cât mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curând prin satele vecine, rodul muncei lor. La rândulei, fata nu şedea bătută.

Agerimea iuţeala şi deşteptăciunea naturală ce punea în toate acţiunile ei, nu scăpa părinţilor... Şi ce nu face fapta bună, ce nu face contactul? Adesea ori dragostea cea mai mare şi cea mai durabilă nu se datoreşte de cât apropierii continui...

— Se cădea să fie băiat fata noastră! îşi ziceau părinţii şi într'adevăr atât era de dibace, încât admirând-o îi domesticea cu totul, aşa că pe nesimţite, vrute şi nevrute, începură să-şi iubească de-al binelea copila — singura fiinţă care avea vorba şi privirea bună către ei, căci dânsa pe lângă iscusinţa ei înăscută, avea şi simţul să nu zică şi să nu cârtească niciodată nimic; şi totuşi prin purtarea, prin privirea senină, prin jena ei faţă de desele lor sfătuiri pe şoptite şi într'ascunse, făcea să i se întrezărească desluşit pe figură durerea şi amarul ce-i pricinuiau apucăturile şi gesturile lor. De la o vreme începură să se simtă stingheriţi şi chiar să roşească, cetind în ochii fetei desaprobarea cutărui sau cutărui fapt. Cu toate că nu puteau să pătrundă sufletul ei — hoţului i se pare că nimic nu-i mai firesc ca fapta sa, atât timp cât felul lui de a vedea e stabil — înţeleseră însă că faptele lor aduceau un mare rău fetei-în curând de măritat, şi că dacă ea înţelegându-şi interesul luptă contra acestui neajuns, cu atât mai mult era datoria lor; aşa că,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fie din frică, fie din ruşine, fie din dragoste pentru ea, încet încet, nu cu puţină bunăvoinţă din partea lor, şi mai ales încordată stăruinţă — de şi pe ascunse — din partea ei, prinseră să se lase de aceste rele apucături — meseria lor — căutându-şi de casă şi gospodărie, de pândărit în în cât furturile şi prădăciunile se răriseră mult în partea locului... Cu toate acestea, cu cât creştea fata, cu atât se resimţia mai mult de faima părinţilor, faimă care se resfrângea în primul rând asupra ei. Neputându-i ţine însă de rău, nici în faţa lor, nici în faţa celorlalţi, necum în faţa prădaţilor, suferea în tăcere, căutând prin neîncetată veghere şi stăruinţă să răresească cât mai mult faptele lor. Din nenorocire pentru ea, fie că furturile erau zilnice, fie septămânale, era totuna: tot fata hâşoţilor Jani remânea, şi dânsa îşi da prea bine seama că toată sforţarea ei era aproape de prisos.

Această luptă tăcută, lucra însă mult asupra sufletu-i neîntinat, aşa că — cu tot vălul melancolic ce-i umbrea acum toată fiinţa — cu cât era mai nedreptăţită, cu atât ţintea ca prin faptele ei personale, să ţie piept asprimei şi bârfelilor, de unde dorinţa de a fi cineva — cu orice preţ — în acea parte a locului, cu atât mai bine privită, mai respectată, cu cât, că prin aceste însuşiri, trebuia să înlăture dela ea răul ce-i decurgea din faptele şi trecutul părinţilor...

* * *

Incordarea aceasta tacită, dar fără odihnă din partea fetei, ţinu mai bine de doi ani, aşa că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

pe măsură ce dânsa se ridica, furturile părinţilor se răreau, în cât începu să se vorbească şi bine de familia lui Jani pândarul şi în deosebi de copila lor, astfel că ajungând fată de măritat era bine cunoscută în tot cuprinsul Haşa, atât pentru tinereţe, frumuseţe şi vioiciune, cât mai ales pentru faptele, bunăvoinţa şi purtarea ei, cu totul dimpotrivă poreclei câştigate pe drept de părinţi. Oaspeţii şi tineretul începu să bată acum şi la poarta lor. Primirea caldă, surâsu-i drăgălaş pe figura-i dulce şi melancolică, captiva dela prima vedere pe toţi, în cât de şi se ştiau în casa hâşoţilor Jani, se simţiau bine. Mai mult încă, de şi rezervată, totuşi fata înveselea şi dispunea pe toţi la vorbă bună. Apoi cu toată felurimea obiectelor din casă, totul era în ordine, în uniformitate şi de o curăţenie care reţinea atenţia celor veniţi.

Cine nu cunoştea acum pe păstoriţa Marica fata pândarului Jani din satul Comati?! Cine n'o ştia? O cunoşteau toţi vecinii, o cunoşteau toţi tinerii din satul ei, toţi din satele vecine şi nu mai puţin toate fetele, dintre cari nu puţine îi păstrau ură şi invidie, căci şi aveau de ce: într'adevăr peţitorii nu încetau să bată la poarta lui Jani pândarul. Tot ce era mai tânăr, mai frunte, mai bine stărit, râvnea la mâna fetei. Invidia şi reutatea celorlalte fete crescând şi cătând să i-o arate, începu la rându-i să răspundă prin nepăsare şi mândrie, nemai luând parte la horă şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jocuri, ci mulţumindu-se să stea retrasă deoparte şi să privească. Dar oricât departe de joc, atât frumuseţea cât şi îmbrăcămintea-i simplă şi aparte — combinând motive ale portului din satul ei cu ale celor româneşti, pe cari le vedea des — contrastând cu vestmântul bogat al celorlaltor fete avute, atrăgea toate privirile, ţintuind ochii tuturor asupra ei: Frumoasă fată! şopteau toţi...

Invidia creştea, numărul îndrăgostiţilor şi mai mult...

* * *

„Larisa-i" oraş mare şi vechi, centru de desfacere a produselor din Tesalia — a cărei capitală e, cât şi a produselor din o bună parte a Epirului Haşiei şi chiar a Olimpului: cei de la munte îşi desfac aici brânzături, lânuri, ţesuturi şi în schimb încarcă cereale şi unelte pentru gospodăria şi industria lor casnică. Oraşul e mare, casele în stilul oriental, străzile înguste, petruite şi murdare.

Ajunşi chirigii la bariera oraşului, Ciupa se opri — Priveşte călăuza — şopti Tuliu lui Nuşu — stă pe loc, semn că sosit a momentul să scuturăm praful de pe noi..

— Ia o piatră în gură, îi strigă un chirigiu...

— Şi s'o ia, îi scapă, răspunse un altul zeflemitor; într'adevăr cu toate că Nuşu intra pentru întâia şi dată în acest oraş mare, şi cu toate că vioi şi curios din felul lui — cum sunt toţi Aro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânii, departe de a-şi arăta mulţumirea, se părea că nimic nu-l interesează, că toate-i sunt indiferente, aşa că şi marfa fu dată fără să ia şi el parte la vânzarea ei. Chirigibaşul Leşură, devotat bătrânilor Ahuriu, îngrijat de starea lui sufletească încerca s'o ascundă — cel puţin — celorlalţi chirigii: Aranja şi făcea preţul, dar consultând — de formă — şi pe Nuşu, căruia-i punea întrebarea cu răspunsul în acelaş timp:

— Nu aşa Nuşu dragă că lâna albă are îndoit preţ ca cea neagră; negreşit să ţinem la preţ. — Ţinem! îşi descleşta tânărul fălcile...

Acelaş lucru şi cu cumpărăturile mai ales a grâului, de care se îndestulară din belşug în vederea apropiatei plecări a întregel falcare la munte... Dar el punea întrebarea el răspundea. Nuşu nu încerca nici cel puţîn să-şi ascundă nepăsarea care părea că-l cuprinde din ce în ce mai mult. După două zile de şedere în Larisa' marfa fiind vîndută toată, cumpărăturile fiind de asemeni făcute, chirigibaşul dete ordin de plecare: caii fură scoşi, şterşi, controlaţi, încărcaţi cu marfa cumpărată cât şi cu hrana pentru ei şi chirigii; achitară hangiul şi porniră. Dar abea la drum chipul lui Nuşu se însenină, deveni mai guraliv şi aproape vesel. Nimic nu scăpa însă ochiului ager şi dibaci, a lui Leşură chirigibaş; cumpănit la vorbă şi la minte, ca să nu-l facă să sufere, îi da a înţelege pe departe, că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

purtarea lui lasă de dorit şi vorbit, şi ca să-l scoată din gândurile lui începu :

— Ei Nuşu, ţi-ai notat toate ? Cu câtă nerăbdare te aşteaptă bătrânul tău tată, doară e întâiul tău drum în chirigilic, primul tău început ca cumpărător şi vânzător : începi bine, mergi bine, şi de ! cade să fii şi tu pe treapta strămoşilor tăi oameni şi negustori vestiţi ! Fă-ţi socoteala băiate ce-am vândut şi ce-am cumpărat ! Notează-ţi toate ; bătrânul celnic o să caute să afle, să te descoase, să'nţeleagă dela tine priceperea şi interesul ce l'ai pus. O să cate să vadă dacă ai pătruns, dacă ai lucrat sau nu bine. Ziua se cunoaşte de cu dimineaţă. De la răspunsurile date, o să aibă sau nu bucurie. Te are numai pe tine ; ca mâine o să ia-i conducerea casei şi a fălcarei : Pădurea de stejari e în veci ; nu cade bătrânul, până ce altul tânăr nu-i ia locul ! Tu eşti gata ? Cum îţi vei aşterne fiule azi, aşa vei dormi mâine ! Rătăcit odată, greu să mai apuci drumul bun. N'ai prins la timp ce-i negoţul, pâcâlit rămâi o viaţă întreagă !...

Nuşu îl asculta gânditor ; dintr'o sclipire înţelese toată situaţia lui : Are dreptate chirigibaşul, îşi zise în sine — de nu voi răspunde bine, tata n'o să mă mai lase, n'o să aibă încredere în mine, şi în puterea mea de lucru : chipul păstoriţei îi apăru din nou. Cum o s'o mai vadă dacă n'o mai avea drum ? ! Incepu dar să se intere-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

seze cu tot dinadinsul, cătând acum el, să prindă cât mai mult dela chiriigii :

— Spune-mi moş Leşură tot ce-am vândut şi ce-am cumpărat, să-mi fac socoteala cât mai exactă :

— Ei Doamne, dar ţi am mai spus odată. .

— Ei da, dar vezi dumneata, spune mi te rog şi nu te supăra, doar pentru întâiaşi dată sunt chirigiu, pentru prima oară negustor, şi uit multe.

Făcându-se că nu-l pricepe, chirigibaşul îi da toate desluşirile necesare, aşa că se redeşteptau şi întipăreau în mintea lui — care le şi prinsese deja, dar pe neştiute, în mod vag — căutând în acelaş timp să-i deştepte curiozitatea, să-i mărească gustul şi tragerea de inimă pentru lucru, Ce-i drept, Nuşu da toată atenţia ; remânia totuşi tăcut şi gânditor. Leşură nu-l perdea însă din ochi, şi sub diferite motive, — ba punându-i întrebări, ba însinuîndu-i de şi pe departe, că interesul lui cerea să prindă bine meşteşugul — nu-i da răgaz de loc :

— Înţelegi Nuşule, pricepi bine chirigilicul, eşti stăpân pe timp şi pe drumuri. . şi de! multe vede şi învaţă omul: tu esti încă viţel de lapte, te poate înşela ori cine şi cu vorba şi cu fapta şi ţi se pare floare ce nu-i de cât buruiană ori plantă otrăvitoare. . .

Nuşu tăcea; dar timpul nepăsător de taina lui, nepăsător de grija chirigibaşului, da zor şi odată cu fuga lui grăbeau şi chirigii, aşa că a doua

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zi către prânz fură în dreptul colibei din poiana Filureaoa. Nu era nimeni ; totuşi tânărul Ahuriu simţi inima-i svâcnind ; rotind ochii în juru-i zări în depărtare o târlă de oi : sigur că fata e acolo îşi zise dânsul ; de prisos însă truda lui s'o vadă. O umbră i se puse în gând cum îi se puse piatră pe inimă, dar simţind bratul lui Tuliu îşi îndreptă ochii către el ; purtându-i apoi către partea unde privea dânsul, faţa i se lumină : păstoriţa era mai sus, pe un dâmbuşor unde se urcase — sigur — să poată întrezări mai bine chirigii. Ochii lui Nuşu se înviorară, obrajii îi se coloră : ar fi strigat de bucurie, dacă frica de ceilalţi tovarăşi nu l'ar fi oprit. Văzuseră şi dânşii fata, dar nu îndrăzniră să întrerupă tăcerea ; ar fi nemulţumit pe chirijibaş, faptă urâtă pentru ei.

III

— Respunsurile lui Nuşu — datorită chirigibaşului — mulţumiră pe bătrânul Ahuriu. Drept aceea îi încredinţă alte drumuri : astfel după un scurt interval, plecă cu cherestea tot sub ochii şi conducerea lui Leşură către Janina, alt centru de desfacere a Epirului. Epiroţii scoboară aici brânzeturi, lânării şi cherestea — industria lor de munte — şi încarcă cereale, untdelemn, unelte cât şi alte articole necesare gospodăriei lor...

Chirigibaşul porni la drum păstrând tot timpul tăcerea, nevoind ca prin vre-o vorbă ne la locul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ei, să redeştepte atenţia, dacă nu chiar dragostea băiatului pentru păstoriţa din Filureaoa, dragoste ce o credea moartă sau cel puţin adormită. La rândul lui, cu toate că imaginea fetei nu-l părăsea, simţindu-se mai liber—drumul ne mai fiindu-i prin Filureaoa—atenţiunea îi era mai mare, capul mai limpede, aşa că lucra cu mult îmbold, căutând să se achite cât mai bine de însărcinarea ce i se dase. Nădejdea că odată chirijbaş el însuşi, va putea să vadă fata în voe, îi da multă putere de muncă şi-l înviora din amorţeala în care părea că tinde să cadă. Nimic nu-i scăpa nevăzut. Pe cât de indiferent îi remăsese Larisa, pe atât de mult îi plăcea Janina: Vizită cu deamănuntul ruinile falnicului palat cetăţue de fer „*Demir-Kula*" destrus şi el la 1820 odată cu întreaga splendoare a frumosului şi înforitoriului oraş Janina, prin groasnica bombardare din partea sângerosului Ali-paşa-Tepeleni duşmanul de moarte al creştinilor şi în deosebi a românilor—poporul avut. Vizită apoi lacul Janina a cărui apă din cauza fundului negru de turbă pare întunecată...

— Vezi tu Nuşule — începu chirigibaşul — vezi tu apa lae a lacului ăsta? E neagră şi întunecată, cum întunecat e şi sufletul mărăţilor de Români, ce scoboară de la munte; e negru fundul lacului şi negru va fi cât îi lumea, căci acolo sunt oile noastre. Nu mă crezi? Să-ţi spun cum se făcu şi păcatul ăsta cu noi: Trecând prin livada asta fraţi de-ai noştri, cari din munţi scoborau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toamna la câmp, cu oile la păscut, eşi din lac un berbec negru şi mârli oile. Când mărăţii [23]) de păstori se reîntorceau în primăvară către munte, trecând iar pe aici, ieşi din nou berbecele negru, luă cu el toţi mieluşeii negri şi dispăru cu ei în lac. De atunci apa — oglinda lacului — e neagră cum vezi. Ţ-o spune-o mă băiate toţi depe aici. Bieţii Români remaseră fără oi [24])..

— Bine moş Leşură, dar despre bombardarea Janinei, de Ali-paşa-Tepeleni, nu'mi spuseşi încă nimic şi totuşi eu te-am auzit adesea cântând-o.

— Drept să-ţi spun, că greu îmi vine să vorbesc şi de nenorocirea asta; ţo spun însă ţie, căci tu prinde să ştii tot. Ali-paşa? Ali-paşa-Tepeleni *) ? N'a fost om mai câinos şi inimă mai neagră pe faţa pământului ca acest călău, şi n'a avut Românii duşman mai mare ca pe acest hoţ viclean şi mincinos! N'a prădat el comunele noastre Avela, Perivole, Samarina? N'a dărâmat el până în temelii marele nostru oraş Vascopole, unde m'am născut şi eu? N'a minţit şi înşelat el pe Suliaţii fraţi buni cu Fărseroţii cu Epiroţii noştri? Lacom, şiret şi perfid, a râvnit la munca şi avuturile noastre, bombardând şi trecând prin foc şi sabie atâtea oraşe înfloritoare**) şi atâtea sate româneşti din Epir şi Albania.. Mare duşman a fost Românilor acest câine! Dar

*) *Pouqueville.* Voyage en Grèce.

**) *L. Collas:* Histoire de l'Empire Ottoman et coup d'oeil sur la Turquie actuelle II edit. pg. 102—103.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

şi-a găsit omul! Ai auzit tu de Caciu Anton? Era fârşerot de ai noştri, mare Celnic şi proprietar de turme[25]). Ali-paşa-Tepeleni îl pismuia şi trimiţînd oastea lui pe neştiute îi răpi avutul. Caciu Anton puse mâna pe arme şi în capul fălcărei sale îşi asocie şi alţi armatoli români loviţi şi ei de Ali-paşa, cât şi pe cei doi fraţi ai sei, Lepeneatul[26]) şi Gheorghe Hăşiatul[27]), şi începură să prigonească cu moartea, oştirile şi cetile lui Ali-paşa..

Caciu Anton era mărunţel şi uscăţiv, cu o voce mică *), dar de o îndrăsneală, bărbăţie şi vitejie fără seamăn; era vioi, mlădios ca o pisică şi foarte ager; cunoştea bine potecele munţilor şi era însetat de răsbunare contra celor ce-i făcuse rău[28]). Îşi vându dar turmele ce-i mai rămăsese, puse el însuşi foc caselor, călivilor, stânilor, şi ani îndelungaţi prigoni oştile lui Ali-paşa, sdrobindu-le, tăindu-le şi băgând groaza în ele...

Mânios şi ajuns la furie, Ali-paşa întocmi contra lui o ceată mare de Albaneji mulsumani tot unul şi unul pe alese, şi puse în capul ei pe vestitul Veli Ghega — un albanez voinic, mare, puternic, şi intrat deseori în foc şi în lupte **). Obţinând cuvântul lui *„bessa-bess“* [29]) — devotamentul până la moarte, îl trimise în urmărirea

*) *Cl. Fauriel*: „Era însă mic de statură, uscăţiv, părea slăbănog şi avea o voce stinsă şi piţigăiată. Era viteaz până la nesocotinţă, mlădios, uşor, etc.

**) *Cl. Fauriel*: „Era comand. militar prin curaj îndrăsneţ, o vigoare imperioasă, prezenţă de spirit, etc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui Caciu Anton. Dar pas' de-l prinde! Veli Ghega de necaz începu să jăfuească satele românești sub cuvânt că sunt înțeleșe și ascund pe Caciu. Auzind acestea, Caciu îi trimise vorbă în scris că-l poate găsi la Criavrisi, unde-l aștepta. Veli Ghega veni. Caciu Anton era tupilat în niște tufișuri când fu vestit că Albanejii se apropie, prin partea opusă drumului [30]). Zărindu-se începură să înjure și dintr'o parte și din cealaltă, dar ajunși față în față își dădură „Bessa bess", să iasă câte douăzeci din ambele părți, hotărându-se să nu tragă focuri, ci să se lupte numai cu săbii și iatagane. La semnalul dat înaintară de o parte ai noștri în cap cu Caciu Anton, de alta albanejii în frunte cu Veli Ghega. Cum vezi, toți voinici, și înțelegi tu Nușu, lupta era pe viață și pe moarte. Până a nu începe, Caciu-Anton rugă pe ai lui să nu se atingă nimeni de Veli Ghega remânând pe seama sa; Albanezul la rândul lui, dete ordin de asemenea să i-l lase pe Valah pentru „îngustarea" lui.

După cum spune cântecul nostru și după câte știu eu cât și Celnicul Hota care se trage chiar din sângele lui Caciu, încăerarea nu ținu mult, câte-va scânteeri, sgomot de arme și pământul se sângeră; câți-va de ai noștri fură răniți, câți-va albanezi morți și între aceștia și Veli Ghega. Cât era el de mare și voinic, într'o clipă fu trântit jos și repus de Caciu. Veli Ghega căzut, lupta încetă, dar un soldat albanez dintre cei remași în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tufiş trase un foc în Caciu şi-l răni uşor la umer. Atunci ambele părţi se retraseră în tufişuri şi lupta încetă; totuşi Cionga [31]) nepot lui Caciu-Anton se repezi prin ploaea de gloanţe ale Albanezilor, reteză capul lui Veli Ghega şi se făcu nevăzut în tufiş. După aceasta, atât ai noştri cât şi Albanezii se retraseră, dar Caciu-Anton nu încetă lupta şi goana contra oştirilor şi cetelor satrapului din Janina, iar faima lui se respândi peste tot locul! [32])

Peste doi trei ani se strânseră Cleftii *) şi Armatolii cari luptau de ani contra lui Ali-paşa, la S-ta Maura, unde episcopul grec pusese la cale un complot pentru liberarea Greciei.

Aici se duse şi Caciu-Anton [33]), unde se decise şi ceru să atace cu ceata lui singur el, oastea lui Ali-paşa tare de 6000 oameni, postată la Preveza spre a supraveghea mişcările complotului pus la cale de episcopul grec. Aici însă Caciu-Anton căzând bolnav de vărsat negru se duse cu fratele său Gheorghe Hâsciatul în munţii Agrafa unde se retrase într'o peşteră. Un oarecare Gurlea, îi trădă. Ali-paşa trimise seasezeci Albanezi să-i aducă vii la Janina. Văzându-i Gheorghe, înşfăcă în spate pe Caciu greu bolnav şi cu iataganul în mână îşi deschise drum printre ei, scăldând în sânge pe toţi din calea lui *). Prigonitorii însă nu-l slăbeau, în cât trebuia din timp în timp să-şi lase fratele jos şi să-i repună. In cele din urmă Al-

*) *Cl. Fauriel.*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

banezii înţelegând că nu-i posibil să pue mâna pe ei de vii, traseră cu puştile, îi răniră şi numai aşa mărăţii căzură în mâna lui Ali-paşa care-i condamnă la moarte, prin sfărmarea oaselor picioarelor cu ciocanul. Fratele lui Veli Ghega, ceru să fie el executorul, dar fiind recunoscut în închisoare de Caciu, acesta îi zise : „Voinic Veli Ghega; şi-a făcut datoria, cum mi-am făcut-o şi eu". Aflând călăul că fratele său nu căzuse lovit de glonţ, ci în luptă dreaptă, ceru lui Ali-paşa să se lupte în sabii cu Caciu, căci numai aşa e demnă de el resbunarea ; Paşa care cunoştia cât e de vijelios Caciu-Anton, cu toate că-l ştia greu bolnav, nu-i admise, şi astfel aici în piaţa asta din Janina, fură ucişi amândoi fraţii, întâi Caciu în faţa lui Gheorghe, apoi acesta, sdrobindu-le oasele cu ciocanul fără să scoată un gemăt. Astfel au murit aceşti doi inimoşi fraţi, cum au murit atâţea alţii din ai noştri, pentru că şi-au apărat cinstea, averea şi mândria de Români!...

Nuşu remase îndelung timp pe gânduri: — Aşa ne spune istoria — resuflă el — că s'a întâmplat aidoma pe atunci atât în ţara-mamă cu Tudor Vladimirescu, care fu asasinat, cât şi în Transilvania unde trei Români, Horea, Crişan şi Cloşca, au fost ucişi de unguri — fraţi Turcilor, tot astfel sfărmându-le oasele, pentru că şi-au apărat limba şi neamul lor de Români. N'au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scos un cuvânt, n'au scos un gemăt: mândria le împetrise durerea!..

— Dar au murit din ai noştri mulţi, mulţi de tot, luptând pentru neam şi creştinătate; şi-au vărsat sângele pentru liberarea Grecilor, şi azi dânşii strig că nu suntem Români, vrând să ne treacă drept dintr'ai lor, când pic din sângele nostru nu e grec! Dar s'aştepte ei mult şi bine, strigă Leşură înfierbântat. Fără voie, oftă şi Nuşu:

— Dar de unde ştii moş Leşură isprăvile lui Caciu Anton?

— Ei frumoasă întrebare! Dar o ştie toată lumea, o ştie Celnicul Hota, care îi este nepot, o ştie Hucea a cărui tată a fost armatol în ceata lui Caciu, o ştiu toţi Fărşeroţii din Samarina, şi lo spune pe larg cântecul nostru. De când nebunul a bombardat şi dărâmat Voscopole, noi nu mai avem cărţi, ne-am împrăştiat ca potârnichile, dăr ne-a rămas graiul, graiul nostru românesc şi cânticele noastre cari ne spun tot şi ne lasă cu limbă de moarte să păstrăm limba şi datinele nnastre strămoşeşti!..

— Frumos moş Leşură, dar drept să-ţi spun că multe mai ştii dumneata...

— Multe ai să înveţi şi tu, fătul meu, dacă-i fi cumpătat la minte şi la fapte, dacă vei asculta sfatul şi spusele celor bătrâni, căci ei — cum vezi — prin multe au trecut, multe au păţit şi multe au învăţat...

Nuşu cătă lung la chirigibaş: Are dreptate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tata — îşi zise el în gând — să aibă atâta încredere în omul ăsta ; cine ar crede că ştie şi cunoaşte atâtea. Un minut, gândul bun, şi se însufleţi într'alât, că însuşi ochilor lui Leşură apăru parcă un altul : era încântat şi nu lăsa nimic să-i treacă nevăzut, necontrolat şi necântărit de el; îşi lua note şi însemnări, întrebând mereu pe Chirigibaş tot ce i se părea vrednic de cunoscut şi de luat aminte. Chirigibaşul însuşi se mira de stăruinţa ce punea acum în toate..

Resplata îi sosi curând: tatăl seu, bătrânul celnic Ahuriu îi încredinţă, după un scurt interval de timp, alt drum în chirigilic, la *Meſova*, vestita capitală metropolă a Epiriaţilor — zis de aromâni Aminciu, oraş strategic din timpul Romanilor, aşezat pe coasta sudică a Pindului, în drum spre Epir şi Ţesalia — metropolă pe deplin autonomă mai înainte din partea Turcilor şi cu exarhat aparte, azi grecomanizat. Nuşu se achită cu prisosinţă de îndatoririle ce avea, desfăcând cu preţ bun toată marfa. La reîntoarcere, tatăl său îl îmbrăţişă zicându-i: De azi eşti bun şi de chirigibaş; deschide ochii însă copile, ia seama la tot, şi cântăreşte totdeauna vorba şi fapta ta!

IV

Era horă mare în Comati ; venise flăcăi şi fete până şi din satele vecine. Tot tineretul lua parte la joc. Marica fata pândarului Iani din Filureaoa era singura care — de când cunoscuse pe Nuşu—

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu numai că nu asista de cât foarte rar la horă în sat, dar nu lua cel puţin parte la dans. In Duminica aceea nu se arătase de loc. Se părea că singura ei mulţumire, consta în gospodăritul casei, în îngrijitul oilor pe lângă colibă, în păstoritul lor prin poiana megieşă..

— Nu mai e de înţeles fata lui Jani, se adresă un tânăr brun, cu ochii mici, negri, cu musteaţa subţire şi ascuţită, către tovarăşul lui scund, cu părul castaniu, cu figura rece şi posomorâtă. Nu mai e de înţeles, — reîncepu el — nu mai e de înţeles fata asta, nu se mai arată nici la horă; drept să-ţi spun, de ştiam asta, nici că veneam în Comati. Să fie oare bolnavă? Nu, nu! Şi alte dăţi s'a făcut nevăzută şi totuşi am aflat că era bine şi că fusese zărită în poiană...

— Nu mai e de înţeles fata, dar mai ales tu Niculi! Ai greşit punându-ţi ochii pe ea. Rupe mai bine la timp. N'ai s'o ai, nu vezi că nici nu se uită la tine?! Nu-i bate zoru de măritat — cum zice — şi pace!

— Da Avrichi dragă, respunse oftând Niculi, da Avrichi, pare că nu vrea să audă; aşa sunt fetele, dar vezi că am de partea mea pe Jani. El mi-a promis-o, numai să vrea şi dânsa..

— Ei vezi aici e buba: „numai să vrea şi dânsa". Trebue să ştii, că în casa hăşotului, cu toate că Jani-i „Jani pândarul", de mult nu mai cântă cocoşul, nici găina ci puiul de găină: cu toate stăruinţele mamei sale, care se simte slabă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aşa că ţine s'o ducă la nunţi şi prin case, s'o mărite mai curând, s'o vadă la casa ei — cum zice bătrâna — ea nu se dă dusă...

— Dar Jani — tătâni-su, se simte mândru că şi părinţii mei o vor de noră; şi văzuşi ce bine ne-a primit Dumineca trecută?

— El da! el ar vrea, nevastă-sa şi mai mult, dar vezi tu, nu poartă fata cu dânsa puşca aşa numai de florile mărului. Ai auzit cum trage?! Se cunoaşte că trăeşte în pădure. E un adevărat bărbat. Numai încearcă să-i vorbeşti, fără voia ei, când ea nici că te vede.. Nu dragă Niculi, ce să te usuci de dorul ei, las-o în pace, nu vezi că-i sălbatecă?! Asta-i Vendă[14]) Las-o în plata Domnului! Nu sunt ele fete destule?! Ai s'o uiţi. Adă-ţi aminte ce era casa ei acum câţi-va ani?! Prea le dăm nas. Lasă-i c'o s'alerge ei după noi. Unde-o să găsească tânăr mai chipeş şi mai chiabur ca tine?

Pe măsură ce Avrichi îşi descărca prisosu-i de energie prin vorba-i din belşug, sigur de puterea lui de convingere, faţa şi privirea lui Niculi se posomora şi mai mult. Oftă adânc, dar oftatul lui era suspinul tuturor tinerilor de prin împrejurimi; el era însă feciorul mai mare al celui mai avut grec — Aristidi Chiropol din satul Felia. Era deştept, vioi, sprinten şi foarte întreprinzător. Călătorise puţin şi prin oraşele vecine aşa că era guraliv şi vesel; de când jucase însă într'o Duminică la horă alături de Marica, i se schim-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

base firea cu totul, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât că, deşi părinţii lui şi a-i fetei hotărâseră căsătoria lor, dânsa se făcea că nu înţelege, cu toată stăruinţa mamei, stăruinţă cu atât mai mare, cu cât se apropia Crăciunul şi anul nou, când au loc logodnele şi nunţile. Intr'adevăr bătrâna nu înceta să-i aducă vorba de tinerii peţitori diu satul ei, amintind mai ales pe Niculi Chiropol din Felia, cel mai avut moştenitor din toată întinderea Copăcerilor, băiat tânăr şi frumos, despre care-i vorbise atât de mult şi bine Jani, cari cunoştea încă de mult casa lui...

— Uite draga mea fetiţă, sunt bătrână, mă simt bolnăvicioasă, nu suntem avuţi, nu mai e pentru tine viaţa asta pe care o duci; să te măreţi. E bun băiatul, deştept şi umblat. Cu el nu rămâi în drum. Să te măriţi fata mea şi să faci casă. Uite şi tatăl tău! Nu mai poate munci ca mai înainte, aproape nu mai are spor la lucru ş'acum aduce puţin în casă. Ca mâine e singur şi-i bine să-şi găsească şi el un adăpost la batrâneţe în casa fiicei sale. Mă voi simţi mândră, să te văd în casa lui Chiropol!...

— Doresc să mai aştept mamă dragă, să îngrijesc de voi; sunt tânără încă, la ce să mă grăbesc?! Dacă Chiropol mă vrea, să aştepte; dacă nu, mai sunt fete în sat..

Bătrâna ofta dar tăcea: fata câştigase atâta trecere asupra părinţilor ei, că nici prin gând nu le-ar fi venit să încerce a-i impune dorinţa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor, pe cari se mărgineau să i-o prezinte sub culorile cele mai atrăgătoare însă sub formă de sfat. Văzând totuşi împotrivirea ei hotărâtă, credeau că inima fetei e prinsă de alt tânăr din satele vecine, şi nu încetau să-i propună rând pe rând pe toţi. Nici gând însă să i vrea :

— Sunt tânără, nu mă mărit încă respundea dânsa...

V

Se scursese timp de când Nuşu trecuse prin faţa colibei lui Jani din Filureaoa ; trei luni de când pentru întâiaşi dată simţise adânc şî nespus un ce necunoscut încă în toată fiinţa lui. Mulţumită lui Leşură, câştigase pe deoparte încrederea bătânului său tată, pe de alta, datorită tot chirigibaşului nimeni în sat nu vorbea pe seama lui. De altfel cele două drumuri la Janina şi Meţova, stăruinţa ce-o pusese tot timpul atât la vânzări cât şi la cumpărături, stăruinţă pe care o cunosteau toţi chirigii şi prin ei toţi din celnicată, contribuise mult în bine, aşa că toate clevetirile încetaseră cu totul. Nu fu de mirare deci faptul că după trei luni, celnicul Ahuriu îi încredinţă un nou drum pentru Larisa, cu atât mai mult cu cât chirigibaşul Leşură căzând şi răsucindu-şi piciorul din călcâie, nu era altul la îndămână pentru moment, care să conducă caravana. Bucuria lui Nuşu, nu fu mică. Se sculă de dimineaţă, îşi orândui tot cu deamănuntul, îmbrăcă haine nuoi şi porni. Sufletu-i era plin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

ochii cărbuni şi guraliv, lucru mare, dar calea lungă: ca şi la prima dată binecu-i fu ţinut tot de Tana şi din nou i se desfăşoară înainte atâtea amintiri şi privelişti din întâiul său drum de chirigilic. Retrecu pe la „Puntea cea mare", pe la „Dăuă-le chetri", apoi la „Cruce" şi „Calea largă", revenindu-i în gând toate superstiţiile chirigiilor; dete apoi în brădet. Sub cuvânt însă că cunoaşte de astă dată calea, că drumul era lung şi că dânsul e tânăr, nu ca chirigibaşul Leşură, grăbi mersul, aşa că ajunse din timp în Mavreani. Gândul lui era să facă popasul în Filureaoa. Arătându-şi dorinţa prietenului său Tuliu, care-l întovărăşea, acesta-l încurajă, luând asupra-şi partea mai grea:

— E de vreme încă, la drum tovarăşi, să facem popasul în poeana Filureaoa! zise el tare; avem acolo păşune şi apă!..

— Numai să ajungem la timp! Eu însă n'o cred nici în ruptul capului.. respunse unul din chirigii.

— Nici eu, adăugă un altul.

— Să zorim totuşi.. la urma urmelor, n'avem ce perde..

Intr'adevăr cu toată graba lor, drumul fiind lung şi caii mergând numai la pas, nu putură sosi la vreme, aşa că înoptându-se de-al binelea fură nevoiţi să facă popasul până a nu intra în poiană. Sub ochiul lui Nuşu, conducătorii descărcară marfa — caşcavalul — o puseră toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

grămadă, o acoperiră, trimiseră caii la păşune, făcură foc, puseră o fiertură, hotărâră schimbul oamenilor de pază. Câinii însă lipseau; erau a lui Leşură şi nu mergeau de cât cu dânsul. Mai mult încă, paza nu le fu destul de încordată: li se fură un cal cu căpăstrul lui, şi vina căzu asupra lui Nuşu noul chirigibaş, observându-se lipsa, după schimbul lui la cai. Ceruse să facă şi el schimb, toţi fiind prea obosiţi, dar cu gândul în altă parte, adormise cu imagina tinerei păstoriţe care-l însoţise încă dela plecarea sa din Samarina. Işi făcuse planul, ca sub un cuvânt oarecare să rămâie îndărătul celorlalţi, în momentul ce s'ar fi apropiat de pădurica care ascundea comoara sufletului său — poeana cu coliba păstoriţei. Sub povara oboselei şi a gândurilor, adormind, caii depărtându-se, unul din ei căzu în mâinele hoţilor..

Chirigiii se făcură foc. Din ageamiu nu-l mai scoteau, aşa că porniră la drum fără chef:

— Eşti bun de chirigibaş începu unul, cum sunt eu de Vlădică!

— Ar fi el bun, interveni un altul, dac'ar purta şi capul cu el..

— Nu zău, prinse un al treilea, chirigibaş erai, cine te puse să faci şi de rond... putea să te fure şi pe tine...

— Aţi trecut toţi prin acestea! închise vorba Tuliu: ce râdiţi de alţii, parcă voi fosta-ţi mai breji?..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901 1932

Toţi ştiau că hoţul nu putea fi de cât pândarul Iani. Mare le fu însă bucuria, mai mare de cât mirarea, când în drumul lor, găsiră calul cu căpăstrul lui legat de un copac...

— Nu-i sânge de a lor fata pădurarului, începu unul..

— Tatăl strică, fata drege! respunse altul.

— Cum vedeţi, îşi are şi Jani, pândarul său...

— Ei oameni buni, a greşit şi hâşotu de astă dată: să fi furat pe Nuşu, îl punea şi fata bine..

— Ei chiar aşa! Ce era să facă dânsa cu calul nostru?

— Ei îi arde demăritat, lui Jani de furat...

Pufniră în râs şi glume...

Nuşu tăcut, căzut pe gânduri, nu îndrăsnea să zică o vorbă; se căia însă mult în sine că făcuse popasul lângă Filureaoa: Eu singur sunt vinovatul, numai eu; trebuia să gândesc la toate, să prevăd tot, ştiam doar apucăturile tatului său; dar aflasem că se lăsase, că se făcuse om. Se vede însă că pentru oameni ca şi pentru animale „năravul din născare leac nu are". Patima-i patimă...

— N'aruncaţi vina părinţilor asupra fetei! interveni Tuliu, înţelegând durerea prietenului său Ce-i dânsa vinovată de păcatele lor?! S'o mărita şi ea, unde şi cum i-o fi norocul!.. Nu-i duceţi voi grija... Vinovat e Nuşu, care adormi, nu hoţul care-şi făcu meseria, necumfata, bună şi cinstită...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Naşu îl privi tăcut; în ochii lui se putea însă uşor citi mulţumirea-i lăuntrică; faţa îi se însenină.. In zece minute fură în dreptul colibei. Fata era însă mai sus cu turma ei întreagă, aşa că era bine văzută de chirigii..

— Măi da harnică-i fata noastră! începu unul

— Fată tânără, ferbe sângele în ea, se scoală odată cu soarele, doar i-o pica mirele la drum..

— Tânără, netânără, începu Tuliu, nu seamănă părinţilor şi asta-i mult! E harnică, bună şi cinstită.

Nuşu cu tot furtul ce-i posomorâse sufletul, se simţia mai îndrăsneţ, şi cu atât mai mult cu cât nu numai că lipsea chirigibaşul Leşură, că apăruse şi calul, dar citea încă încurajare în ochii lui Tuliu. „Işi luă inima în dinţi“ şi cu un curaj pe care nu-l avusese încă până atunci, se abătu din drum, apropiindu-se de păstoriţă. Dar sforţarea-i fusese prea mare; orice exces e urmat de pareză; când să-i vorbească, nu îndrăzni: tot sângele îi era în obraji şi simţia că i se opreşte răsuflarea, că i se pune înnec: n'ar fi dat el de vorbă şi tovarăşilor chirigii? Se mulţumi s'o privească lung: făcu câţi-va paşi încă, se opri şi în timp ce-şi potrivea scara — prilej să mai întârzie — întorcând capul o zări roşie-para focului. Biata copilă crezuse că scoboară, şi 'nţelegea bine că pentru dânsa; ridicându-şi însă ochii îl văzu încălicând. Părerea de rău i se zugrăvi pe faţă: naivă, cu sufletul curat, nu putea să-şi ascundă gândul şi simţirea. Nuşu o privi încă odată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatrans.vania.ro/mdrr1901-1932

lung şi dând nervos călcăie calului, plecă în goană, să-şi ajungă tovarăşii de drum.

— Frumoasă fată! îi se adresă Tuliu — cred că i-ai vorbit...

— Aşi fi făcut o, i aşi fi grăit, dar îmi era de voi: m-aţi fi luat în primire...

— De mine n'ai să te fereşti! cât despre ceialţi, la ce să-ţi pese?! N'a făcut şi nu fac şi acum la fel?!

Tuliu care avea ochii şi sufletul prins de frumoasa Tana, se folosea astfel de orice împrejurare nu numai să aprobe tacit, dar să încurajeze pe faţă chiar, dragostea lui Nuşu către păstoriţă; cu cât Nuşu s'ar fi apropiat mai mult de ea, cu atât se depărta de Tana; întrevedea bine apoi, că odată dragostea lui Nuşu pentru păstoriţa din Filureaoa dată pe faţă, ar fi urmat neapărat reacţia în cealaltă, reacţie care nu putea decât s'o aproprie lui. Deşi aproape inconştient, îşi da însă seama că prin încurajarea lui, nu-şi serveşte prietenul; cu toată dragostea sa pentru Nuşu nu putea totuşi să lupte contra pornirei lui sufleteşi: Da! ar fi desigur un altul — îşi zicea — în cazul când prietenul său ar fi iubit şi dânsul pe Tana! Atunci da! sigur s'ar fi sacrificat şi-ar fi fost de datoria lui, dar aşa? Cum Nuşu iubea fata din poeană, tot astel şi el iubea pe Tana. Nici prin gând să întrevadă pentru moment şi viitorul ...

— Ştiu, respunse Nuşu, şi-i văd pe toţi liberi şi îndrăsneţi, dar vezi Tuliu dragă, eu nu pot, mai mult încă, nu îndrăsnesc să-i spun un cuvânt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu îndrăsneşti pentru că o iubeşti...

— Nu ştiu dacă mi-i dragă sau nu, nu ştiu ce-i iubirea, dar simt că voi să-i vorbesc şi nu pot...

Ca şi cum şi-ar fi luat seama, Nuşu întoarse capul îndărăt. Remasă locului, cu ochii pironiţi asupra caravanei, pare că fata aştepta acest gest: îşi luă oile îndreptându-se către colibă. Pe figura ei se putea citi mulţumirea-i lăuntrică.

— Se va reîntoarce, îşi zise; de data asta...

Vântu-i sbură cuvintele. Ştiia acum câte zilei făcuse Nuşu la prima lui trecere către Larisa. Il voi aştepta îşi zise dânsa... Luă căpuşorul mânarului drag în mâini, îi netezi fruntea, îl sărută între ochi şi prinse a-i vorbi ca şi cum ar fi vorbit iubitului ei: Oh dragul meu, ce taci, dece nu vorbeşti, nu vezi tu cât îmi eşti de drag?! Fără tine pădurea-i pustie, poeana tristă, pârâiaşul plânge.. Ce aştepţi? Cazu pe gânduri, îşi sărută mânarul şi se îndreptă spre colibă. Oiţele, turmă după ea..

* * *

A treia zi, luă un ulcior cu apă, un coşuleţ cu fructe, — struguri şi prune — şi chemându-şi mânarii, trecu să-i pască pe marginea drumului. Nu dete greş; nu se strecură un ceas şi mica caravană se zări..

— Hehei! strigă unul din chirigii: Fata-i la drum..

— Ba încă cu cârlibana [35]) în mână.. In pază fraţilor!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ei aşi! interveni un altul: Dar cu ce vrei să fie, cu laţul? Nu prinde ea astfel epuri cu două picioare..

Ajungând în dreptul fetei, chirigii se opriră cerându-i apă şi să le vândă coşul cu fructe.

— Fructele nu le vând, dar dacă voiţi, să facem schimb zise ea ridicând ochii către Nuşu.. Ce aveţi de vânzare?

— Apoi de! Ce avurăm, vândurăm, dar dacă voeşti schimb, să ţi dăm un barbat! zise unul dintre chirigii, c'o voce de mucalit..

— Barbat mi-oi alege; dumneata dacă voeşti fructe, cată, le culege...

— Nu-i proastă fetiţa! zise un altul...

— Nu atât, respunse dânsa, în cât să vă dau coşul! Luă doi ciorchini şi întinse unul lui Tuliu, celalt lui Nuşu:

— Dumnealor nu mi-au cerut apă, se cade să le dau struguri..

— De ce nu mai mult? îi se adresă un altul.. Fata avu aerul că nu-l aude..

— Mulţumim! răspunse Tuliu.

Lui Nuşu i se înfipse vorba iar în gât; luă în neştire ciorchinul de strugure, dar remase cu ochii pironiţi asupra fetei. Când la rândul ei îl privi, Nuşu şi-i puse în pământ. Ar fi voit să-i vorbească — i se părea că are atât de puţin ai spune, şi totuşi atât de multe — dar nu putu înjgheba două boabe..

— Nouă nu ne dai? întrebă alt chirigiu. Fata nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

respunse nimic, întinse însă fiecăruia câte un strugure :

— Eşti fată bună, îi zise unul mai bătrân, să ţi fie norocul frumos ca şi tine !

— Să te audă Dumnezeu !

Nuşu încălecă : Se simţia atât de tulburat, atât de nemulţumit pe sine ! Convins că nu va putea grăi nici o vorbă fetei, scurtă târgul, aruncându-se pe cal. Caravana şi porni . . .

Păstoriţa îşi sărută cu aprindere mânaru-i favorit, desmerdă pe celălalt şi o luă către colibă. Din pragul casei, Iani nu pierduse din ochi nimic :

— Le-ai vândut fructe fata mea ?

— Nu le-aveam de vânzare, dar mi-au cerut, ş'apoi nu aveau cu ei nimic să facă schimb...

— Era şi tineri între ei ?

— Doi !

— Şi ţi a plăcut vreunul ?

— Nu-i destul să-mi placă, trebue să şi plac !

— De plăcut, placi tu, nu duc grija asta, atât doar că dânşii sunt Români, şi nu se căsătoresc de cât între ei . . .

Fata simţi un tăiş strepungându-i inima,..

Români ! Nu se căsătoresc de cât între ei !! repetă ea în neştire. Numai între ei ! ? Căzu pe gânduri.. Jani o privi un moment mai îndelung, apoi se retrase tăcut şi gânditor, în timp ce fata cu meluşeii după ea se strecură în staul : simţia nevoia să remână singură..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VI

Cu toate că Nuşu ascunsese bine taina sa, cu toate că-şi vedea de lucru şi era mereu ocupat, totuşi tăcerea, remânerea lui pe gânduri, nepăsarea şi neatenţia lui pentru fetele din Samarina, pentru Tana care cu tot aerul ei indiferent nu-l perdea un singur moment din ochi, apoi popasul şi trecerea lui pe la coliba păstoriţei din Fihureaoa, calul furat şi regăsit ca din senin, strugurul ce primise de la dânsa, nu erau nimicuri cari să nu dea de vorbit tuturora din fălcară. Murmurul de *„hâşoata"* de şi pe şoptite, îi revenea mereu în auz. De sigur venise şi la urechile altora — îşi zicea Nuşu — din moment ce tatăl-seu nu-l mai lăsa la drum, în chirigilic, fără să-i arate cel puţin adevărata pricină:

— Te-ai deprins — fătul meu — cunoşti acum chirigilicul nu e nevoe să te mai duci!..

Cuvântul, dorinţa tatălui, la Aromâni e sfântă pentru copii. Nuşu nici nu încerca, nici n'ar fi îndrăsnit să-l întrebe sau să-i ceară, tocmai pentru că pretextul găsit de părintele său, era departe de cel adevărat. Bunica cît şi mama lui la rîndul lor, nu încetau a i pomeni — de şi pe departe — de frumuseţile gospodăriei româneşti faţă de cele greceşti şi mai ales hăşoteşti. Se întreeeau între ele, aşternând cu dispreţ în lung şi lat, ca pentru dânsele, viaţa hâşoţilor, urâţi şi huliţi de toată lumea, nişte adevăraţi tâlhari şi *Venzi*, faţă de a lor

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mândră şi demnă: La noi şi fata cea mai oarfenă [36]), e *fată cu semn!* [37]). Casa ei este casă, masa îi este masă; ce-i pe ea şi ce are în casă, tot, absolut tot, este eşit din degetele ei. Ea îşi aduce zestre lucru bătătorit de mâna ei, şi face cinste casei, numelui de Român, familiei şi părinţilor.. Incepură apoi să-i propună şi fete: Bună-i Tana fată tânără, voinică ca un bărbat şi frumoasă coz..

Nuşu o cunoştea bine, îi şi plăcea, dar atâta cât s'o vadă, să-i vorbească; dânsa nu-i furase însă nici sufletul nici gândurile. Dânsei, nu-i simţia lipsa..

Mama şi bunica nu se dădeau nici ele uşor învinse şi văzându-l că nu se hotărăşte pentru Tana, începură să-i înşire alte fete atât din fălcara lor, cât şi din cele vecine. Nuşu rămânea însă totdeauna mut. Incet, încet, din băiatul vesel guraliv, cum îl cunoscuseră toţi, ajunse tăcut şi posac. Râsul nu-i mai venea pe faţă iar surâsul lui de şi totdeauna binevoitor, îi da un aer de maturitate, care nu cadra de loc cu figura lui atât de tânără. Frumoasa păstoriţă îi revenea mereu în minte si ceea ce l chinuea mai mult în afară de stăruinţa mamei şi bunicăi, era lipsa lui de voinţă, lipsa lui de curaj: Luase hotărârea să-i vorbească, pentru ce dar nu i-a grăit, mai ales că fata era vădit binevoitoare faţă de el? Pentru ce nu era şi el ca ceilalţi chirigii? Pentru ce aceştia erau vorbăreţi şi glumeţi, iar el mut? Câtuşi de puţin nu i-ar fi trecut prin gând că,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

adevărată pricină, era sentimentul lui pentru fată. Da! își zicea singur, da! Tuliu mi-a spus că dragostea lui pentru Marica îmi închide gura, dar părerea lui nu poate fi adevărată! Nu, nu! Asta m'ar face mai mult încă să-i vorbesc, asta mi-ar da pinteni, și mie tocmai curajul îmi lipsește. Dacă ceilalți chirigii sunt îndrăsneți își răspundea singur — e pentru că sunt umblați, au îndemânare. Ei știu să intre în vorbă; știu să povestească multe isterii, fapte și întâmplări din trecutul lor cu femeile grece, cu țigance și turcoaice. Pe unde n'au trecut dânșii și ce soi de oameni și femei n'au văzut și nu cunosc? Ei știu să învârtă lumea, cunosc limba tuturor, știu cum să înceapă și ce să istorisească.. Eu nu știu să rup cuvânt, parcă n'am grai... Auzise și el atâtea! dar se simția stângaci, fără curaj, în cât nu-i vorbise.. Cel puțin — se frământa el — să-i fi putut arăta iubirea mea, nu glume. Dar cum? Dacă vorbindu-i, ar fi supărat-o? El nu văzuse în casa părinților săi, de cât austeritate, demnitate și ordine. Cum dar să îndrăsnească?! Și totuși câte nu i-ar fi spus el, și cât s'ar fi simțit ușurat acum, când totul era protivnic gândului și dragostei lui?! De ce nu i-a vorbit!? își repeta el mereu?! începutul era doar făcut, vorba deschisă. Și cum îl privise beata fată?! De ce nu i-a grăit, de ce-a încălicat? Ce putut-a crede de dânsul? Mai bine se năștea mut, de cât cu glas, dar prost și tăcut.. Și ce să facă acum? Ce să se facă el, se întreba, frământându-și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânile, frământându-şi gândurile, duşmane somnului, duşmane tihnei lui...

Intre acestea părea că vine în ajutorul părinţilor scoborârea fălcărilor la câmp, aşa încât chirigilicul înceta aproape de la sine. Până la primăvară, multe se puteau schimba. Iarna e lungă, carnavalul nu era departe şi cu ajutorul lui Dumnezeu — îşi ziceau bătrânii Ahuriu — omu-şi schimbă şi gândurile, dară-mi-te încă tineretul totdeauna iute şi aprins - foc de pae: uşor s'aprinde, repede se stinge. Sermanii bătrâni, cu toate că nu arătau a cunoaşte purtarea lui Nuşu, cu toate că păstrau tăcerea, sufereau, şi 'n neputinţa lor de a face mai mult, cel puţin pentru moment, se mulţumeau cu speranţa, de şi se îndoiau ei înseşi de vorbele şi proverbele lor..

Dar se apropiase Sfântul Dumitru. Smolcu şi departe Tomorul Albaniei, erau mantie groasă de zăpadă. Toţi Românii de pe munţii Pindului şi Epirului erau gata de plecare. Incărcară fiecare pe cai, catâri şi măgări toată marfa — cherestea, brânzături şi lânării, tot avutul şi toată gospodăria din casele şi călivele lor provizorii de munte, preparară de ale mâncărei pentru drum, se ospătară serbătorind în comun plecarea: fac crucea, descoperă capul şi luându-şi remas bun dela locuinţile pe cari le-au însufleţit vara întreagă, pornesc fălcări — fălcări, din vârf de munţi.. aici pe plaiuri, aici pe lunci, aici pe ţvăi, duc turme şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr_1901-1932

avut către mare şi şes: De prin părţile muntoase ale Muzachiei [38]); de prin Agrafia, Acarnia, Etolia; de pe munţii Grâmosteni şi părţile nordice ale Samarinei; din Veria, Vlaholivadia şi toate culmile răsăritene ale Pindului pe „*Calea turmelor*“ [39]); din Livadia pe albia Saranta, Sarantaporului şi Xeriei scăldând poalele Olimpului, cobor cobor încet la vale, către Tesalia bătută de soare, ferită de ger, ferită de vânt. Curg turme bogate, cirezi frumoase, herghelii — cai iuţi şi sprinteni, [40]) curg pe dealuri, lunci şi văi, curg, curg mereu, se adun se adaug, turme — turme, însufleţind deal şi plaiuri văi şi lunci. Hăue munţi, vuvue dealuri, doină văi, dangăe talanga, sună clopoţei, cântă jalea — cânturi haiduceşti; dar turmele curg, cobor mereu cobor în jos, cobor la vale, trec deal şi văi, trec ape şi livezi, trec sate şi sătuţe — toate româneşti, trec prin Janina spre Patras şi Lepanto [41]), prin văile Arta şi Aspropotamos, pe valea Tempe [42]), spre Tricala, Larisa şi Tesalia, turme valuri, turme peste tot; şi cobor, cobor, se las în vale, cobor mereu, cobor în jos, până 'n Peloponez, ducând belşugul la mare, dând viaţă şi mişcare întregului litoral maritim, însufleţind comerţul, înaavuţind Grecia de azi — în bună parte română, dar şi făcând să reziste limba şi datinele lor stremoseşti, în contra vitrigei soarte care aruncat-a atâţia fraţi în braţile uzurpatorilor...

Celnicul Ahuriu hotărâse pentru ernatul turmelor, *Vlahoianii* sat pe frontiera Greciei, cam

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la treizeci chilometri distanţă de Larisa, moşie a Românilor dar lucrată de clăcaşi Greci. Conştient şi bun Român nu trecea fălcara şi turmele lui peste graniţa greacă, nu pentru motivul că Grecii îi punea la nuoi dări, dar nu putea suferi — spunea dânsul — să vadă pe valea Tesaliei — ţară pur română — pe fraţii lui Români trecuţi cu forţa la Greci şi grecizaţi fără voea lor!

Se oprea mai totdeauna aici, păscându-şi turmele pe poalele Olimpului...

Odată însă ales şi decis locul pentru ernat — Vlahoianii, Ahuriu dete sbor [1]) să fie gata toţi pentru inmediata plecare:

San-Marina [2]) astăzi are
Serbătoare de păstori
O serbare
De plecare
La Vardar ce cură 'n [mare
Alergând pe pat de flori

* * *

Dintr'o mână'n altă [mână
Cupa preşmuită 'n flori
Trece plină
Beau, închină
Pentru ţara lor română
Pentru turme şi păstori

Cei bătrâni cu albe plete
Cei dintâi la masă'nchin
Hora pasă
Lângă masă
De flăcăi şi june fete
Cu păr negru, cu alb sân

* * *

Popii bine cuvintează
Şi atunci toţi s'au mişcat
De plecare
Către mare
Turmele înaintează
Toţi cu totul le-a urmat

* * *

1) Vorbă, ştire. 2) „*San-Marina*“ poezie de Bolintineanu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

Caii poartă în spinare
Corturi, paturi, aşternut
Toată casa
Toată masa
Şi vestminte de 'm-
[brăcare
Tot ce au, tot ce-au
[avut

* * *

Mumele în glugi pe
[spate
Poartă prunci cu păr
[bălai,
Sau mioare
Lâncezoare
Clopotele legănate
Sună depărtat pe plai

. . . . . .

Turma beagă, cânii
[latră
Câii nechează uşor
Mai departe
La o parte
Sub o măgură de peatră
Cântă'n fluer un păstor

* * *

Şi pe cale mic şi mare
Stă, mai cată către sat
Cu plăcere
Şi durere
Ii trimete fiecare
Câte-un dulce sărutat

* * *

Seara vine şi păstorii
La pârâu toţi se opresc
Şi fac focuri
Şi fac jocuri
Pân'ce visele aurorii
Peste geana lor plutesc.

* * *

Astfel trece scurta viaţă
De streini neatârnaţi
Ca cocorii
Şi ca norii
Când pe câmpuri de
[verdeaţă
Când pe munţii cei înalţi.

Era o zi de Mercuri cam pe la prânz; un Soare de toamnă îşi trimetea din belşug razele calde, scăldând în plin poeana şi coliba păstoriţei. Arborii păreau într'o pânză galbenă-arămie făcând una cu ramuri trunchiuri şi rădăcini. Un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vânt uşor scuturà frunzile dând freamăt armonios întregului concert simfonic al pădurei. Marica cu furca într'o mână, cu cârlibana'n subţioară, da să iasă din bătătura colibei, când zări avantgarda unei caravane scoborând la vale: copii, femei cu prunci în glugă, cu alţii mărişori de mână, bătrâni, bătrâne mânând porci, şi vite, înaintau încet, încet. Fata nu-şi putu opri un uşor ţipet. Ca un fulger îi trecu prin gând făptura lui Nuşu. Simţi inima-i bătând cu putere: are să-l vadă! Se reîntoarse în casă să înştiinţeze şi pe părinţi că Românii ajung în poeana lor. Bătrâna Iani auzind că se apropie caravana, se aşează în faţa colibei pe pragul porţei de intrare în curte, gata să vândă pometuri: avea din abondenţă struguri, mere şi prune. Iani se făcu nevăzut, dispărând în luminiş. Fata trecu cu oile în pajişte, apropiindu-se de drum, pe aceeaşi măsură cu care se apropia şi drumeţii, furându-i din coada ochilor...

Ajungând în faţă colibei, avantgarda se opri, dând busna care mai de care asupra bătrânei, cerând şi cumpărându-i fructele. După jumătate oră popas, îşi văzură iar de drum..

Restul acelei zile însă, Marica remase în preaşma colibei. Aşteptarea nu-i fu de prisos: către amurg, pe la ora patru, zări spre „Scară" înaintând agale grosul caravanei — bărbaţi şi femei — toţi călări. Bătrâna Iani, ieşi iarăşi cu fructe în pragul colibei. Fata îşi luă oile şi trecu în poeană. Pe faţa ei, se putea ceti acum urmele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

grijei ; bujorii obrajilor erau mai puțin trandafirii, ochii îi erau trași ; vădit că suferise : atâta timp scurgându-se fără ca tânărul Nuşu să treacă prin Filureaoa, fata se crezuse uitată. Suferința ei fusese cu atât mai mare, cu cât nu putea să uite şi cu atât mai mult să-şi explice, muțenia tânărului Nuşu. Ceilalți o provocau, îşi căutau de vorbă cu ea, el tăcea, mereu tăcea şi până când ? Ce înseamnă tăcerea lui se întreba dânsa ? Mă vrea ? Nu ? Dar dacă m'ar iubi mi-ar vorbi... dar aşa ?!..

Caravana se apropriase ; dânsa în portul ei zilnic aştepta să-l vadă trecând, când din primele rânduri se desprinse luând-o înainte către ea, un bătrân, după umblet tânăr încă, cu ochii strelucitori şi umezi, cu pletele argintate, cu fața trasă, cu fruntea gânditoare. Trecu pe lângă dânsa, ca şi cum n'ar fi zărit o, oprindu-se însă pe dată alături lângă cotitura pârâului, în fața tufanului bătrân. Făcu o cruce şi îngenunchie. Cu ochii la cer, fața galben ofelită, cu părul nins, ochii umezi, părea un sihastru în ruga lui adâncă.. Fata neperzându-l din ochi, uitase de cararană. N'apucă însă să se ridice bătrânul şi să plece, când un murmur, un sgomot stăruitor o aduse la realitate :

— Uite dragostea lui Nuşu ! auzi ea.

— Tânără, frumoasă fată ! auzi o altă voce.

— N'are gust rău băiatul ! — mai zise altul tare — atât doar că i hâşoată !....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Marica se roşi, dar remase mândră locului, ca şi când n'ar fi fost la adresa ei. Glumele însă, pe seama fetei şi a lui Nuşu nu mai încetau:

— Fata lui Jani pândarul !..

— Mult a cătat-o, pân-o găsi ?..

— Că şi face ! Să nu-i cresteze şi lui urechile..

Curios însă, toată această mulţime răutăcioasă, cum ajungea în dreptul bătrânului, — oprit la doi paşi în marginea poenii — se domolea făcând tăcere şi respectând pare suferinţa care se citea pe faţa şi ochii lui în lacrimi. Unchiaşul însă cu privirea ţintă către părăiaşul bătând rădăcina falnicului tufan — strajă poenii, părea dus cu gândurile în altă parte, părea că n'aude, că nu vede nimic...

— Aici în poeniţa asta, şi-a pierdut sermanul Hucea singuru-i copil, auzi păstoriţa o voce, care-i remase bine în minte.. Priviţi-l sermanul, săracul de el, cum plânge...

— Aici încep necazurile, amărâtului celnic, auzi pe o bătrână lângă ea, cătând cu durere către cel plâns...

— Cine era odată, şi ce-a remas acum din el ? ! Te miri că-l mai ţine picioarele...

— Nu-i bătrân...

— Dar e gârbovit de dureri. Şi-a perdut tot ce avea mai drag, mai scump...

Marica cu inima împetrită de durerea bătrânului, nu-şi putea ridica privirea de la dânsul; întorcându-şi însă ochii — fără să-şi dea seama

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de ce — zări pe Nuşu. Se făcu roşie-bujor; dar el se apropia cu capul în pământ. Ruşinea de ochiadele şi glumele răutăcioase, teama de părinţii lui Români — atât de aspri în obiceiuri; frica de dojana fetei, pe care o simţi şi o citea în ţinuta ei simplă, naturală, şi'n ochii ei îndreptăţi asupra lui, plini de întrebări, îl făcu să se roşească până'n urechi şi să-şi simtă peptul apăsat... Puse ochii în pământ...

La rândul lor, părinţii lui, soţii Ahuriu, cuprinşi de durere, nu mai luau parte la suferinţa bătrânului Hucea de care se apropiaseră, nevăzând de cât nenorocirea lor, nenorocirea fiului, unicului lor fiu, căzut în mrejlle acestei hâşoate. Ochii li se pironiră asupra ei. In privirea fetei — aproape inconştientă pentru moment de prezenţa lor — în ţinuta ei mândră şi nepăsătoare, cotiră totuşi dojana ce aducea odraslei lor: Drumul tău nu-i pe acolo; pe lângă mine! Ori nu vrei să mă vezi?!. Fără voe, bătrânii întoarseră capul către Nuşu: Băiatul cu ochii în pământ, cu umerii căzuţi, cu mâna pe frâul calului, lăsat în voe, părea dus cu gândurile departe. Intradevăr fără să-şi dea seama, avea impresia că pierde ceva scump, că-l apasă un ce anevoe, că-şi ia adio de la dragostea lui pentru totdeauna, că i s'a dat sentinţa de moarte. La rândul fetei — bătrâna Jani vânzându-şi toată marfa şi retrăgându-se în casă, iar caravana îndepărtându-se — la rândul ei, fata remăsese pironită locului, sim-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţind în juru-i, simţind întrânsa, un gol nespus, un gol ca şi cum totul se năruia sub ea, pe măsură ce caravana se depărta, pe măsură ce dispărea din ochii ei. Suferinţa-i era mare; ştiia bine că până'n primăvară nu se mai pot vedea, şi câte se pot schimba în restimpul unei erne! Ah ce oameni, ce oameni sunt Românii ăştia!? Cât de rău mă priveau şi cum îşi rădeau de mine! Ce le-am făcut eu? Cu ce le-am greşit să-mi fie atât de duşmani?! Dar Nuşu? Până acum nu-mi vorbea, azi nu mi-a aruncat cel puţin o căutătură... Părea dus pe altă lume... Să fie oare şi el la fel cu ceilalţi?! Nici o căutătură! Nici o căutătură!? Ah nenorocire de a iubi şi a nu fi iubită!..

VII

Era postul Crăciunului; iarna în toiul ei. Satul Comati părea adormit; numai arborii îmbrăcaţi în mantii noi de zăpadă, păreau veseli, sclipind la razele Soarelui de miază-zi. Casa lui Jani era mai tăcută ca totdeauna, mai tăcută ca a tuturor. Soarta se abătuse grea asupra fetei, şi-acum simţind nevoia să fie cât mai singură, căta liniştea prin necontenite plimbari în poeană, acolo unde cunoscuse, unde văzuse întâiaşi dată *Românul*. Tăcută, se simţia acum străină până şi în ea. I se părea că e alta, că nu mai e poiana ei dragă unde crescuse şi cunoscuse pe Nuşu. Acum până şi vremea îi era protivnică: căzuse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o iarnă grea şi vântul şuera dărz, spulberând zăpada grămadă în uşa colibei, grămadă la rădăcina fagilor posomorâţi şi despoiaţi, încadraţi — pare pe veci — în melancolia pustiului şi singurătăţei... Fata, cu sufletul apăsat, cu lacrimi în ochi, privia cu jale: Cât sunt de trişti fagii iarna, cât sunt de trişti şi goi, fără frunze, fără cânt de pasări! Unde era merla, unde crângul, unde privighitorile ei? Doar ici—colo cuiburi de ciori... Tristă pleca din sat, mai tristă reintra.. Vai cât se simţea stingheră, cât îi era sufletul sbuciumat! Nuşu era departe, poate nici că se gândea la dânsa uitată de lume, remasă singură zi şi noapte numai cu părinţii ei trişti şi posomorâţi.. Acum şi bătrâna Iani căzuse bolnavă: Albul ochilor îi i se îngălbenise încet-încet ca coaja de lămâie; prinse apoi şi faţa, făcându-i-se galben-pământie; simţea dureri mari sub coasta dreaptă şi sub furca pieptului, avea călduri şi nu mai mânca. Era bolnavă — se zicea — de ficat. Aflându-se în sat, femeile şt apoi bărbaţii, începură a veni s'o vadă, aducându-i fiecare — după obiceiul locului — lămâi şi fructe — în lipsa portocalelor, urându i s'o vadă „pe picioare" cât mai curând. Cine s'ar fi aşteptat ca Fania lui Iani să aibă o aşa cinste?! Rând pe rând se strecurară înaintea ochilor ei toţi vecinii, ba începură şi cei din satele apropiate, în cap cu familia Chiropol. Bătrâna Iani se simţia mândră şi măgulită, cu toată boala ei, când îşi aducea aminte de nepă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sarea şi dispreţul care-i se arunsase în faţă o viaţă întreagă. Acum înţelegea şi ea pe deplin înţelesul proverbului „Sărac, dar curat". Da sărac, dar cu fruntea sus, de cât avut prin pradă, furt, necinste şi înşelătorie.. Hula, dispreţul şi oprobiul public, apasă mai greu pe umerii păcătosului mai greu ca piatra de moară, mai greu ca ori care altă condamnare. Regreta acum în ea că nu era tânără să-şi reînceapă în cinste din nou viaţa, să o strige tuturor şi mai ales tineretului crud neformat, expus mai mult la ispită la bunul altuia...

Marica la rândul ei, suferind de lipsa şi purtarea lui Nuşu, o căuta cu îngrijire : Toată energia ei, încătuşată în sufletu-i amărât, se îndrepta în prezent către bătrâna sa mamă bolnavă. Oaspeţii casei neputând însă pătrunde starea ei sufletească, durerea ei, nu încetau s'o admire cum nu încetau să laude ordinea curăţenia cât şi dispariţia tuturor obiectelor, urme furturilor de odinioară. Prin contrast reeşea astfel şi mai mult meritul fetei. Nu se mai vedeau sdrenţe, nici haine şi albituri cârpite şi murdare. Totul la loc, totul trecut sub paza şi îngrijirea ochiului discret. Laudele curgeau ; Cum să nu iai o aşa fată, când din starea cu totul decăzută a lui Jani, casa lui era astăzi model ?! Fericit cine i-o fura inima, fericit acel ce va avea-o de nevastă ! Tot tineretul ofiă, râvnind s'o aibă de soţie. Dar fata concentrată cu totul în ea, părea că nu vede,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că n'aude nimic, părea că singur măicâ-sa trăia în sufletul ei. Pregătea prânzul, cina, căutând să-i aducă toate bunătăţile, să-i deschidă pofta pentru masă. O spala, îi priminea atât patul cât şi pe dânsa. Bătrâna n'o perdea din ochii ; pe faţa ei se citea pentru întâiaşi dată bunătatea alături cu resemnarea...

Intr'o zi, păstorița o observă vorbind în şoaptă timp îndelungat — cu toată slăbiciunea ei extremă — cu Iani. Din privirea lor furişată, părea că vorbesc despre ea. A doua zi bătrâna o chemă la dânsa :

— Vin-o, şezi colea fata mamei, mai schimbăm câte o vorbă...

Marica luă loc pe un scaun lângă capul bolnavei, îi potrivi pernele, o mângâiè şi remase în aşteptare privind-o cu grijă...

— Mă simt slabă fată dragă, începu bătrâna, mă simt perdută, prevăd că nu mai am mult.. — o zi, două, un ceas poate şi mă duc !.. Aşi fi dorit să te văd la casa ta, până ce nu mor, până nu închid ochii pentru totdeauna...

— Mamă !? Dragă mamă !

Bolnava oftă ; după un moment, respirând adânc, făcu o sforţare şi reîncepu :

— Să-ţi dea Dumnezeu numai bine fata mea, cum numai binele ştii tu să faci ; şi'n plin să-ţi iasă toate în cale, căci mult ai făcut pentru casa şi sufletul nostru. Erai născută pentru altă viaţă, dar Dumnezeu voi astfel...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bătrâna oftă adânc, făcu o nouă şi grea sforţare, respiră încă odată adânc, scoase un uşor gemăt şi cu glas slăbit reîncepu:

— In casa noastră ai adus cu tine, uşurarea păcatelor noastre... Te las în paza lui Jani... Dumnezeu...

Se opri din vorbă, respiră întretăiat şi adânc, o lacrimă îi apăru în ochi, întinse tremurând braţele ei slabe, luă capul fetei, o sărută pe frunte, oftă, răcăi şi recăzu greu pe perne.. Când îşi ridică fata capul, bătrâna închisese ochii...

* * *

De serbătorile Crăciunului, în loc de nunta fetei, avu loc îngroparea mamei. Luă parte toate familiile pretedente, siguri toţi acum, că fata remasă singură, fără mamă, se va mărita mai curând. Nimeni nu s'ar fi aşteptat ca bătrâna Jani să aibă cinstea unei aşa îngropări, să fie condusă la locaşul de veci de toată lumea bună din Comati, ba încă şi din satele învecinate, precum era familia Chiropol din Felia, care familie — şopteau toţi acum — era în veche prietenie cu Iani, bărbatul reposatei. Incă odată avură toţi prilejul să admire buna orânduială din casa pândarului. Atenţiunea către fată, din partea tuturora, fu tot timpul cât se poate mai mare, motivând-o prin compătimirea şi regretul pentru moartă. Marica puse însă marama neagră pe cap, cum o purta şi pe suflet; casa îi se închise şi nimeni n'o mai văzu..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VIII.

Martie. Smoclu şi mai departe Tomorul Albaniei, aruncând manta groasă de iarnă, îmbrăcaseră haina verde. Un vânt cald, dezamorţitor, anunţa primăvara timpurie. Cerul era senin. Soarele mândru şi strelucitor, trimitea raze calde tuturor şi pretutindeni...

Mugurii se deschiseră, crengile înverziră, întinzind ghirlande peste tot; pârâiaşul îşi luă jocu-i săltăreţ. Crângul se 'mbrăcă din nou; păsărelile se ciguleau, ciripeau, proslăvind în cântări armonioase reînvierea naturei. Dedeţei, brânduşe şi cutcurigi săltau voios.. Pe pajiştea verde a poenii din Filureaoa, singură coliba lui Iani păndarul, era încă pustie. Dar oiţile începând să nască, păstoriţa se grăbi a ieşi din sat, şi urmată de turma ei, apăru curând în poeană, dând viaţă şi farmec întregei naturi: In schimb dânsa se smţia tristă. Cu faţa trasă şi abătută, cu sufletul departe de lume, găsea o tainică mulţumire să nu se arate nicăeri: îşi lua oiţele dragi şi rătăcea toată ziua. Retrasă, ascunsă tuturor, se tolănea cu faţa către soare sub umbra unui copac, remânând ore întregi nemişcată cu gândul la Nuşu, la mândrul lui chip. Ii spunea toată durerea, tot dorul, tot plânsul şi sbuciumul ei sufletesc. Către seară se reinturna la colibă, pregătea cina, mulgea oile, punea laptele la prins, alegea brânza, îngroşa zărul cu tărâţe şi coceni pentru vite şi porci, îşi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ducea turma în staul, servea apoi cina bătrânului seu tată — chip mâncând şi dânsa câte ceva de ochii lui — şi-şi găsea mereu de lucru până înopta de-al binelea. Atunci numai simţindu-se singură, se retrăgea pe prispa colibei, remânând până târziu: şi cât de jalnică îi era viaţa în concertul surdin al pădurei, când păsărerile tac, când gârla doarme, când luna căta cu dor în poeană!... Câte odată i se părea, că noaptea, întunericul şi uitarea se aşternea peste tot şi pentru totdeauna... Alte ori începea plimbarea-i de noapte rătăcind în neştire unde o duceau paşii, unde o duceau ochii. După mult umblet cădea: Aruncată pe iarbă i se părea că e pe altă lume: gândul ei era la Nuşu; fără ştirea ei însă, asculta brotăceii orăcăind, câte un grier timpuriu ţirind ascuţit şi monoton, câte o bufnă cu strigătu-i strident. Privea încă în neştire luna, urmărind pe firmament mersu i nepăsător... Sub bătaia ei, trunchii de fagi arginteau; ramurile lor păreau ţesute într'o pânză subţire şi tremurândă ca reţeaoa-păenjeniş; gârla părea un joc de ape...

Astfel îşi trecea serile şi nu rare ori nopţi întregi; ziua însă de şi mută, îşi găsea de lucru zor-nevoe. Iani observând că-i place liniştea, o lăsa în pace, văzându-şi de pândărit. Incă înainte de moartea soţiei sale, se lăsase cu totul de furat. In schimb îmbătrânea văzând cu ochii şi se părea că numai dragostea pentru fiică-sa îi da puteri. N'o slăbea din ochi, căutând — puterile permiţându-i încă — s'o ajute, despărţind mieluşii de oi, aducându-le acestea la muls, ducându-le

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la culcuş.. O ajuta la brânzărit, găsind totdeauna a-i da o vorbă, un sfat bun. Fata păstra însă tăcerea mută. Nuşu îi era umbră nedespărţită şi-şi da bine seama că veaţa ei e legată de a lui..

Intr'o seară către amurg, Marica se afla singură în colibă; pusese o fiertură de urzici la foc, şi-l înteţia, când auzi un sgomot uşor în tindă. Deprinsă cu singurătatea — şi deci având auzul fin — cunoscu pe dată că nu sunt paşii lui Iani. Devenind mai atentă, auzi curând câteva şoapte. Ca niciodată simţi o bătaie de inimă neobişnuită. Paşii se auzeau acum bine lângă uşă; cineva boşmăia să intre. Mirată, era pe punctul, să se ridice de la vatră să vadă cine e, când uşa se deschise cu sgomot şi doi indivizi mascaţi — unul c'o pătură, altul c'un capet de funioară, se repeziră înăuntru, dând să pue mâna pe fată. Ca fulgerul trecu însă prin capul ei, ţinta lor. Puse mâna pe oala de pe foc:

— Indărăt! Vă opăresc! Vă las orbi! Dintr'un salt fără să lase oala, puse mâna pe arma din perete:

— Jos măştile că trag!

Cei doi mascaţi, rămaşi un moment locului, zăpăciţi prin viociunea şi tăria fetei, nu ştiau ce să facă; nedumeriţi, se priveau unul pe altul, când un zgomot pierdut se auzi în tindă:

— Grăbiţi! Ce dracu pierdeţi atâta timp?!

Drept respuns şi ca să-i înfricoşeze, Marica trase un foc:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Jos măştile, strigă ea încă odată, luând pe unul de astă-dată la ochi: aţi greşit când aţi făcut pasul ăsta; jos măştile sau vă împuşc ca pe epuri.. Fata nu avea nici o teamă, totuşi sgomotul, vocea din tindă, o neliniştea; Jos măştile strigă ea încă odată dar uşa se deschise: Galben ca ceara, tremurând, apăru Iani. Fiind în apropiere, în staulul oilor, auzind detunătura, crezuse un moment într'o nenorocire. Văzând acum pe cei doi mascaţi şi fata cu puşca ţintă, înţelese.. Faţa i se trase, fruntea i se brăzdă, fălcile i se lărgiră, ochii i se întunecară. Tot trecutu-i se citea acum pe figura lui: Redeveni Iani, Iani bine cunoscut, odinioară atât de temut:

— Ce căutaţi voi tâlharilor în casa mea? Dintr'o singură săritură — întinerise cu douăzeci ani — le smulse masca la amândoi; îi cunoscu: erau din satul Felia.

— Cine v'a trimis, spuneţi, sau v'a sunat ceasul din urmă, le zise încă dânsul, c'o voce joasă, guturală, necunoscută până atunci nici chiar fetei. In acelaş timp le smulse şi frânghia..

— Spuneţi sau vă spânzur pe amândoi! răgni el încăodată, trăgându-şi pumnalul de la brâu..

Cu toate că pândarul Iani, era acum bătrân şi slăbit, ei ştiau bine că nu pot glumi cu dânsul, cu atât mai mult că pusta de fată nu-i slăbia din ochi cu puşca...

— Cine-mi intră în casă fără voe nu-mai iesă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1932

le strigă printre dinţi Iani, a cărui faţă se contractă şi mai mult..

— Niculi Chiropol! respunse unul din ei.

— Niculi Chiropol?! Niculi Chiropol! repetă! Iani mirat şi vădit nemulţumit.

— Chiropol!? îngâimă Marica.

— E cu noi afară! adăugă cellalt, intraţi acum pe calea mărturisirilor.

— Aduceţi-l aici! strigă fata cu mânie.

Ca şi cum ordinul ar ti fost dat pentru toţi, Iani luă puşca din mâna fetei, eşind odată şi îndărătul celorlalţi doi. In cinci minute reapăru singur Iani cu Chiropol, care galben, cu voce tremurândă, înaintă doi paşi către dânsa, cerându-i ertare..

— Iartă-mi fapta, n'am avut gânduri rele, dar speram, credeam, că'n faţa faptului împlinit, voi putea să-ţi obţin consimţimântul; a lui Chir-Iani îl aveam!

— Ţi-o iert! respunse liniştit păstoriţa. Ţi-o iert, dar să ştii că niciodată—auzi bine—niciodată nu voi fi a dumnetale! Nu-ţi perde timpul, nici capul de prisos...

Sermanul tânăr păli, voi să vorbească încă, dar fata, ca şi cum nu s'ar fi întâmplat nimic, repuse oala pe vatră şi 'ncepu să aţâţe focul:

— Să cinăm tată, e târziu — contină dânsa.

— Da tată respunse Iani, conducând pe Niculi, care dând să iească salută fără să zică un cuvânt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Te-ai grăbit Domnule Chiropol şi ţi-ai stricat mult; nu-ţi port vină, îmi ceruşi doar fata! Acum însă, eu numai pot nimic, de dânsa atârnă totul...

Tânărul puse capul în pământ şi încet-încet se îndepărtă.

Era vădit că sufere... Iani un moment în uşe, îl privi lung îndepărtându-se, ridică apoi din umeri şi reintră în case: ce-a căutat a găsit, îşi zise el în gând...

IX.

Venise Aprilie. Crângul înverzise. Copaci şi arbori, erau un frunziş. Pomii îndantelaţi serbătoreau pe toată întinderea ochilor. Pârâiaşul şi livedea şopteau viaţă nouă. Privighitorile cântau. Parfumul florei de munte, îmbălsăma tot. Totul era viaţă, ferbere, putere creatoare...

Apărură cocorii, apărură berze şi rândunele: O păseri călătoare — oftă păstoriţa — ce veşti îmi aduceţi? Câte din voi, veţi fi remas în drumul vostru!? Dar el? El ce s'o fi făcut? Numai dragostea lui s'o fi luat, s'o poarte cu dânsul... Dragostea lui?! O fi mai având-o? o fi avut-o? S'o fi însurat?!... Şi dacă nu, se mai gândeşte oare la mine? O! dece nu i-am vorbit?! Eram oare deună? Eram oare eu, pentru dânsul — fiul unui celnic mare şi avut?! Părinţilor lui, numai bună părere, nu le-am putut face... Văzut-am în ei şi durerea şi asprimea... Cu ce ochi mă pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

veau! Cum să reziste dânsul lor? Vai ce oameni Românii aceştia!? Ce chipuri serioase, nemişcate, cu privirea lor calmă liniştită, dar atât de rece! O! îi cunosc acum, îi cunosc bine! Ce mândrie în ochi, în vorba, în gestul lor!? Ce viaţă la ei!? Tatăl face, tatăl desface... Din voea lui un iesă nimeni... M'o fi iubind el oare într'atâta în cât să nu fi cedat voinţei lor? De ce nu mi-a spus-o când au trecut... Pusese capul jos, ochii în pământ şi parcă avea şi umerii căzuţi din închieturi. Nu mi-a aruncat nici o privire. Mai pot crede, mai pot spera în dragostea lui? De ce-a aprins'o atunci pe a mea? Eu ard ca tăciunele sub cenuşă, şi el!? Cine-i poate şti gândurile? Cine-i poate cunoaşte sufletul? Eu singură,—el cu atâtea! Dar dacă i-o fi dat vre-o Româncă frumoasă, dacă trece cu nevasta? Mai bine trăznitul! Câte rugăciuni n'am făcut pentru sănătatea lui, să-l aducă bine... M'o fi auzit Dumnezeu?! De-o fi însurat, Domnul să-l aibă în paza lui, să-l ţie fericit; voi şti — oropsita de mine — să port durerea mea, singură pe lume... Singură în lumea asta, de care nu mă leagă nimic, nimic, absolut nimic!.. Un zâmbet dureroş îi apăru pe buze: Ba da! Ruşinea trecutului ş'amarul prezentului!.. O lacrimă îi apăru în ochi, o lacrimă pe obraz, două, şi isbucni în plâns sgomotos.. Ecoul păduricei i-l readusă în urechi... Frământarea gândurilor, frământarea sufletului sbu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ciumat, o slăbire mult: din fată veselă sburdalnică — *„ciuta pădurei"*, — cum o botezaseră ca copil, cei din sat, devenise tăcută şi gânditoare.. Numai plânsul dacă-i alina durerea...

Adeseori Iani o surprindea cu lacrimile în ochi. Că plânge pe bătrâna Iani, că-şi plânge singurătatea, încerca s'o mângâie reamintindu-i din nou pe dinainte viaţa de familie, sprijinul ce-l poate avea femeia în soţul ei, mulţumirea ce-o poate găsi lângă copiii săi. Nu uita cu această ocazie să-i reamintească şi întreaga listă de pretendenţi, pretendenţi, din ce în ce mai numeroşi, din ce în ce mai stăruitori. Cum însă fata nu putea găsi alinare în spusele şi ademenirile tatălui său, cum lacrimile apăreau deseori pe ochii ei îndureraţi, atât de melancolici în cadrul figurei ei ofilite, toţi credeau că o plânge pe mama sa şi o căinau, privind o cu drag: Păcat de fata asta; se tânjeşte ca floarea pe tulpina ei!.. Nimeni nu întrezărea însă adevărata pricină a întristărei. Gându-i era departe, şi ca drumeţul care priveşte, căutând în juru-i să vadă dacă are de întins încă mult la drum, tot astfel Marica căta mereu în vale.. Din timp în timp măsura cerul: o întreagă iarnă avusese toată răbdarea, acum însă zilele-i se păreau fără sfârşit.. In sbaterea atâtor gânduri năvalnice, în aşteptarea ei încordată, temerile sale deveneau pentru ea realităţi. Viaţa sa nu mai curgea una

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?p=1901_1932

liniştită, ca apa clară de isvor; stagna, se încărca cu tot ce-i aducea vântul şi ploaia..

* * *

Soarele spărsese de mult ceaţa de pe munţi; acum era sus, mai strălucitor, mai cald ca totdeauna; în schimb florile de câmp, iarba verde, tânără, proaspetă, îmbălsămau toată atmosfera cu miros dulce şi îmbătător.. Poeana se desfăta în voe, păstoriţa cu turma ei, îi da viaţă. Albinele culegeau miere; doi fluturaşi săltau din floare'n floare. Sus pe tufanul nalt, o mierlă fluera.. Tăcută, cu cârlibana în mână, cu mânarii după ea, fata sorbea din ochi pârâiaşul limpide-cristal: Tăcut şi el, îşi căta de drum, ducând viaţa pe întinsa lui vale.. Gânditoare, tânara fată se lăsă jos pe malul gârlii; luă în neştire un smoc de iarbă, două floricele, şt ude încă de roua dimineţei, le sângeră cu dinţii, le sărută şi le aruncă în apă: Drum bun şi să-l găsiţi cu bine; să nu-i spuneţi însă c'am plâns şi nici că-l aştept.. La ce bun dacă n'o ştie, dacă n'o simte singur?! Şi gândurile ei porniră, retrăind iar scurtele momente de mulţumire ce simţise, de când cunoscuse pe Nuşu.. Luă în neştire o petricică ş-o aruncă tăind suprafaţa gârlei, când un fluer din vale, jalnic, depărtat, ajungând până la dânsa, îi întoarse repede privirea spre drumul cunoscut; dar şi cântul nu-i este mai puţin:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Păstor sunt din născare
Cobor din deal în vale
Şi cânt întotdeauna
Şi Soarele şi Luna..

* * *

Imi pasc în zi de vară
Din zori şi până'n sară
Oiţele mânzate
Prin luncile smălţate...

* * *

Duc meii la păşune
Pe plaiuri şi pe culme...

. . . . . .

Jos, în vale, turmele de oi ridic încet spre munţi. Semn prevestitor! Faţa păstoriţei se înbujoră: In două-trei zile am să-l văd, îşi zise dânsa. Se mai gândeşte oare la mine?! I se bate oare şi lui sufletul cum svâcneşte el acum în mine? Va fi ca mai înainte ?.. Dar părinţii lui?

Toată după ameaza aceea şi întreagă a doua zi se vântură la deal turme-turme de oi... Marica nu se depărtă un moment din poeană; îşi simţea sufletu-i plin şi o voe bună pe care n'o avusese, de mult timp; trecerea turmelor o desfăta, scăpatul Soarelui o fermeca... Remase locului până târziu...

A treia zi încă de dimineaţă se zări o nouă avantgardă. Fata simţi că i se bate peptul s'o înăbuşe: Imi va cere apă? Cum i-aşi mai d cum i-aşi vorbi! O! dar i-aşi da viaţă din viaţa mea, i-aşi da suflet din sufletul meu! Dar dânsul ar vrea? Trecut-a fără să se uite, fără să mă privească... Nici un semn, nici un cuvânt, nici o privire! De peatră să fi fost, şi l'ar fi înduioşat durerea mea... Ori dânsul nici n'o ştie, nici n'o simte!? La ce bun să mai gândesc la dânsul? la ce bun să-l aştept atâta, când poate nici se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1937

gândeşte la mine?.. N'ar fi oare mai bine să plec, să mă depărtez?.. Ar fi făcut-o, o dorea, dar un ce hotărâtor, un ce stăpân asupra ei, o reţinea locului. Işi da bine seama că nu mai e stăpână pe voinţa ei, şi aceasta o nemulţumea mult, fără însă s'o poată decide a se îndepărta. Dar lumea trece... Păşesc femei cu prunci în braţe, cu mieluşei în glugi, bătrâne cu feţile sbârcite, bătrâni cu frunţile brăzdate, cu pletele albe; copii ţinându-se de mame, trăgându-şi toţi agale picioarele obosite. Ici colea câte un purcel, o găină sau pisică, în sumari, coşuri şi desagi pe măgari, traşi şi ei de câte un bătrân sau bătrână uitaţi de vreme...

Dintre ei se desprinde Hucea, trecând călare alături de Marica fără s'o vadă. Tânăr încă dar însurit înainte de vreme, descalecă, ridică ochii la cer, îngenunchie, se roagă, plânge... Dar plânge gârlă, plânge poeana, plânge şi sufletul fetei.. Lacrimile dau să apară şi în ochii ei: Fără voe, îndurerată în suflet, atrasă de durerea bătrânului, se apropie, se pleacă, îi prinde mânile. O lacrimă fierbinte i se furişează pe faţa-i plânsă.. Bătrânul ridică ochii, o priveşte lung şi ochilor lui jalnici, întrebători, respunde ea c'un îndelung oftat.. Şi plânge gârla, plânge bătrânul, plânge pădurea.. şi fata plânge..

— Nu vei fi văzut încă lumina zilei, fata mea — începu bătrânul — mai bine că n'ai văzut-o — vei fi auzit însă că'n partea locului, a fost odi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nioară o mare cumpătă pentru noi Românii — drumeţi nevinovaţi. Mai mare nenorocire fu însă pentru mine: Era timpul — acum vre-o douăzeci ani — când creştinii crezură c'a sosit vremea să scape de păgâni, şi odată cu rescoala din alte părţi, au ridicat steagul roşu şi dintre ai noştri..

Bătrânul se opri un moment, oftă şi reîncepu:

— Era pe vremea aceasta; fălcările noastre din multe sate poposiseră aici, pe locurile astea, aici în poiană, colea în pădurice — era mult mai rară pe atunci — colo pe vâlceaoa pe care — priveşte — urcă acum caravana noastră, peste tot.. Blestemat să fie Tegu Hagi Zisi din Samarina, blestemat Gogu Mişu din Perivole, şi Tună Gule din Avdela. N'ar fi mai ajuns şi ei celnici! Nişte descreeraţi: Auzind că'n satele de sus, s'a înălţat steagul libertăţei, îl ridicară şi ei în fălcările lor [1]), îl ridicară nepregătiţi.. Ş'apoi ce ne trebuia nouă revoluţie!? Eram toţi mulţumiţi: „*Vlahohori-chefalohori!*“ [2]). Falcara noastră se afla poposită tocmai aici în poeană; marfa de pe cai era descărcată, şi până să'ntindem masa, bătrâna-mama mea, îmi luă fetiţa — singura mea odraslă — şi se retrase să-i spele scuticile, uite ici în gârla asta. Micuţa adormind o puse sub tufanul ăsta nalt şi umbros. Dar Turcii prinseseră veste din timp şi când

---

1) In anul 1854 Aprilie, pe la Paşti. 2) „Comunele românesti sunt de capul lor“.

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toţi, toate fălcările poposite, erau cu masa întinsă, caii noştri începură să necheze, şi ca trăznitul se respândi ştirea că vine săgeată oastea turcească. Erau Curzii, Jabeţii şi bazbuzucii Sultanului, veneau galop..

— „Vin Turcii!", „Fugiţi"! se auzi vocea-tunet a Celnicului Ahuriu. „Fugiţi! fugiţi!" se auzea acum de pretutindeni.. — Ce să-ţi spun fata mea!? oftă bătrânul. Mai mare nenorocire nici că se poate. Prinse o zăpăceală nebună pe toţi: Tropotul călăreţilor se auzea; ai noştri părăsind corturi, mese, aşternut, meii în frigare, — averea lor, parte luând câte ceva, parte nimic, cai, turme, o iau în neştire în cotro îi mână paşii şi vremea. Ce grozăvie! Femei cu plete în vânt cu prunci în braţe, barbaţi cu părul vulvoi călări şi pe jos, copii perduţi, vite şi turme, ţip, strig, vociferează, sbeară şi goană nebună: fug, lovesc ghiontesc, dau busna unii peste alţi, peste prunci şi copii — cioburi în drum. Turcii goană după ei. Ce grozăvie, ce grozăvie! Urlă omenirea, urlă pădurea de groază! Blesteme şi ţipete se urc la cer! Cai, cirezi, turme se risipesc; înebunite, cu ochii injectaţi, urechile ţintă, cu spume la gură o iau rasna peste câmp: groază şi pustiu în cale, groază şi pustiu peste tot! Turcii din urmă: val-val, culc, răstoarnă tot la pământ... Văd încă focul şi goana călăreţilor, văd încă pe ai noştri.. Nenorocită lume! Striviţi, călcaţi, stârcoşiţi de noi, de Turci, de vitele noastre, bles-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

temă, se bat cu pumnii în cap, îşi smulg părul, mulţi înebunesc... Iad! curat iad! Din tot ce-a fost avutul nostru, din tot ce-a fost în calea Turcilor, nu se mai alese, nu mai remase nimic: Cai, vite, mulari[1]), femei, copii, prunci şi bărbaţi, toţi, absolut toţi în drumul lor, fură împuşcaţi, trecuţi prin sabie şi iatagan!.. Fetiţa mea! Lilicea[2]) mea dragă! oftă adânc bătrânul...

— Târziu, noaptea, reluă dânsul, ne întorseserăm.. Când ne reîntâlnirăm, când ne am recules, fetiţa mea nicăeri: Bătrâna spălându-i rufele, zăpăcită, trăsnită de sgomot şi alarmă, o uitase aici.. Din ziua aceea s'a stins Soarele în casa noastră! Ce n'am făcut s'o regăsim, oftă sfâşiitor bătrânul, şi lacrămi fierbinţi îi reapărură în ochi. N'am lăsat colţ de iarbă, petic de pământ neumblat; în toată împărăţia am colindat să dau de ea.. Am făcut rugăciuni şi promisiuni, am pus s'o caute, am dat acatiste şi bani, am încins toată biserica de trei ori cu ciară[3]) dar toate de prisos! O fi fost mâncată?! Nu, nu! Fata noastră, Lilicea mea dragă, a căzut sigur în mânile Turcilor..

Ochii bătrânului se muiară, o umbră ca o perdea se lăsă pe lumina lor, privirea-i se perdu în depărtare.. Oftă şi reîncepu:

---

1) *Mulari* = măgari 2) *Lilice*, = floare. 3) Lumânare de ceară (pusă pe sfoară).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bătrâna mea mamă negăsind-o, își pierdu cumpătul de durere.. Își smulgea părul ; Numai eu, numai eu sunt vinovată . numai eu păcătoasa și nevruta de Dumnezeu sunt de vină ; am perdut fata să scap un stârv bătrân striga dânsa, și-și frângea degetele în chin și amar. Cerea, se ruga Sfintei fecioare să-i găsească oscioarele, de cât să cadă ea — o creștină ! în haremul păgânilor.. O săptămână de chin, o săptămână de sbucium și plâns, și muri nebună.. Nu trecu două luni și beata mea soție, sermana mea nevastă, sermana mea Ana, tânără, frumoasă, fire blândă — ca tine de blândă și bună — mistuită de durere mă părăsi și dânsa..

Bătrânul scoase un suspin așa adânc, atât de dureros, atât de râcăios, că părea a i se rupe pieptul ; reîncepu să plângă. — Dumnezeu m'a pus la mare încercare : mi-a dat de toate și me-a luat totul.. De atunci rătăcesc pribeag, pribeag cu umbra mea pe pământ.. Eu nenorocitul, bat la ușile bisericilor ; avutul meu e în mâna altora.. Ce-a fost nenorocirea lui Iov !? Nenorocirile mele s'au ținut lanț ; am perdut pe toți și'ntunecat mi-i sufletul ! Pentru mine nu-i Soare, nu-i lumină... Ce-ți fi păcătuit voi Mariu, Costea și toți strămoșii mei, să se prăpădească să se stângă fara noastră !? Cum ați lăsat voi umbre de sus, ca vatra noastră să dispară !?

Cu ochii în lacrimi, cu sufletul sbuciumat, cu umerii căzuți bătrânul oftă adânc, și căzînd grămadă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jos la pământ, puse capul între mâni... Durerea-i era nespusă.. Fata, cu lacrime în ochi îngenunchiè şi dânsa; sprijinidu-se în cârlibană, îi atrase capul argintat la sânul ei:

— Dumnezeu e mare, Dumnezeu e bun. Nu pierde curajul, îi zise ea cu vocea în lacrâmi..

— Să nu perd nădejdea!? Să nu perd curajul! Dar sufletul meu e pustiu şi gol de ori ce speranţă...

Un sgomot, o mişcare, un murmur general îi scoase din durerea lor: Ahuriu, Leşură, Hota, toţi alergau către ei, crezând că bătrânului îi venise rău, că păstoriţa-i da ajutor. Hucea ridică capul: Desfigurat, sleit de puteri, oftă adânc.. Privirea lui părea perdută în depărtare, el în neştire..

Cu vădită îngrijorare îl înconjurară barbaţi şi femei. Marica, trezită ca din vis, temându-se că Nuşu va fi trecut deja, îndreptă repede privirea, vădit îngrijată, către caravană, căutând să vadă unde e; ochi-i alergau peste tot, nu-l găsea, şi totuşi dânsul se afla lângă ea: Un moment se perdură ochi în ochi. Păliră şi remaseră tăcuţi! Ceilalţi grăbiţi, aproape zăpăciţi cu grija pentru amărâtul celnic Hucea, luară cofea cu apă din mâna fetei, şi fără să-i ceară voe, ca şi cum n'ar fi zărit-o, ca şi cum nu s'ar fi aflat şi dânsa acolo, dădură bătrânului să bea; şi în timp ce unii îi întindeau plosca cu rachiu, mulţi aleargă să-i aducă calul, alţii dau să-l ridice, Hucea nu primi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

rachiul, cerând să se odihnească un pic. Toţi se înghesuiau, grăbindu-se să-l întrebe cum se află. Nuşu însă, îngrijorat şi dânsul ca toţi de răul bătrânului, cu gândul să-i uşureze sarcina, îi luă aproape inconştient cofa din mână, şi-o dete dela sine îndărăt păstoriţei:

— Am băut şi eu apă rece din ea — începu el, îmbujorîndu-se: grija pentru bătrân, contrabalansând emoţia sa în faţa fetei, îi dete glasul...

— Nici eu n'am uitat! răspunse fata, roşie para-focului.

— Iţi mulţumim pentru bunătatea ta către bătrân, reîncepu Nuşu.

— Durerea lui o port şi eu!

— Durere? Ce suflet drag ai perdut?

— Pe mama!...

Dar vorba lor e întreruptă: Parte, între cari bătrîniii Ahuriu, Hota, Leşură, dau să pornească, parte fac loc bătrînului Hucea să se ridice, dau să-l ajute; dânsul zărind tinerii, întinde mâna:

— O dragul meu Nuşu şi tu aici? Dar tu fată bună! Mi-ai răscolit tot trecutul şi mi-ai adăpat sufletul.. Dumnezeu cu tine, şi inima ta curată să-ţi fie răsplătită! Să ţi se împlinească toată dorinţa!

Marica întoarse ochii către Nuşu, în timp ce bătrânii Ahuriu, urmaţi pe rând de ceilalţi, deteră pinteni cailor, zorind — chip — la drum. Ochii tânărului sunt însă ţintă asupra fetei şi pare gata a-i vorbi; dar bătrânul Hucea păşind înainte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întreg grupul trece cu dânsul.

— Să ne vedem iar cu bine! Se adresă Nuşu voind să-şi ia rămas bun dela fată.

— La jumătate an odată!?

— A fost iarnă..

— De cu vară, drumul tău pe aici, ţi-a fost tăiat...

— Nu va mai fi...

X

Dacă Nuşu era acum vesel — vorbise păstoriţei, şi dacă cu toată sforţarea lui, trăda totuşi această veselie tuturor celor din jurul lui, nu tot acelaş lucru se petrecea în sufletul bătrânului său tată. Deşi după aparenţă, nimeni — şi nici chiar Nuşu — n'ar fi putut observa nimic deosebit în purtarea lui, totuşi schimbul de vorbe între păstoriţă şi băiat în poeana din Filureaoa, nu scăpase ochilor ageri a lui Ahuriu. Nu pe nedrept îi se zisese în tinereţe „Vulturul Samarinei", dar tăcut şi stăpân pe sine, nu trăda nimănui neliniştitele-i gânduri. La ce-ar fi folosit să le ştie şi alţii? Şi la ce bun să le descopere lui Nuşu? N'ar fi înţeţit oare gândurile lui pentru hâşoată? Şi dacă aceste gânduri ale fiului său pentru această declasată, nu puteau fi acum decât cel mult o dorinţă, această stare sufletească,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

— prin stavila ce i-ar fi pus în cale — nu s'ar fi transformat în aprindere? Şi totuşi unui bun observator, n'ar fi putut trece din vedere preocuparea şi tăcerea lui adâncă, cu toate că încă dela sosirea lor în Samarina, nu încetase un moment a ţine totul cât mai discret sub ochi, a se arăta mereu ocupat, şi a nu depărta astfel feciorul din apropierea sa. Un lucru însă nu putea scăpa minţei lui largi şi atât de încercate. Cu cât va ţine copilul — îşi zicea — pe lângă dânsul, cu atât pe deoparte îl va avea mai simplu, mai stângaci, mai neîndemânatic şi mai neexperimentat; cu atâta pe de altă parte, ţinându-l departe şi izolat de celalt tineret, gândurile lui vor fi frământate şi mai mult în aceeaşi direcţie, dragostea lui pentru păstoriţă îl va înseta, şi vrând să-l îndepărteze de ea, i-o va apropia şi mai mult cu sufletul, asupra căruia el — tatăl — ar fi fost din ce în ce mai puţin stăpân, aşa în cât sfatul lui, nu i-ar mai fi fost de folos. Ştia el bine, că un singur cuvânt al lui, pentru băiat nu putea fi de cât un ordin şi că niciodată n'ar fi ieşit din el; dar care i ar fi fost câştigul? Copilul ar fi suferit, ar fi rămas îndurerat şi ca o plantă încă plăpândă lipsită de căldură — în cazul lui de căldura părintească, nu s'ar fi putut desvolta în larg şi'n toată libertatea. Ar fi rămas un pipernicit, atât timp cât sufletu-i ar fi fost o stârpitură[43]).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cum să facă însă? Să-l lase în chirigilic, să-l trimeată către Larisa, către Jauina? Nici gând! Ar fi trecut prin Filureaoa, şi dacă nu poţi cere omului format adevărată înţelepciune, cum s-o ceară dânsul unui copil crud încă? Cum să facă? Rău să-l ţină acasă, rău să-l trimeată. După mult sbucium sufletesc, se decise să-l îndrepte către Albania, începând cu coasta mărei Adriatice — către Valona, Durazzo, Scodra — regiune atât de'mbelşugată şi atât de comercială. In modul acesta, viaţa mai austeră, mai primejduită, mai variată, îl va forma, şi-l va face să cunoască pe fraţii Grămosteni, Fârşeroţi, Albanovlahi, cât şi pe Albaneji; va cunoaşte astfel mai bine ţara lui şi lumea mare, în cât gândurile-i vor fi mai des şi mai lesne furate, atât prin viaţa activă vie, în plină mişcare, cât şi prin variaţia locurilor, porturilor, moravurilor şi credinţelor din aceste regiuni necunoscute încă lui. Şi apoi mai ştii ce? n'aduce anul ce-aduce ceasul: s'ar putea găsi vreuna să-i scoată din minte hâşoata.. Ii trebuia însă un om de încredere, cu mult tact şi experienţă, şi căruia — la nevoe — să i se poată destăinui, căci a-l trimite singur, nici vorbă nu putea fi! După puţină stăruinţă se opri asupra lui Leşură. Trecut, încă brav, plin de inimă, experimentat, îi era cu totul devotat.

Chemă pe chirigibaş; în două cuvinte îl făcu să înţeleagă dorinţa-i: Voi să-l scot, să-l port în lume, să se roadă; voi să cunoască ţara şi munţii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

noştri, voi să-l trimet în Albania; ţi-l încredinţez: Deschide-i ochii, fă l să înţeleagă ce nu ştie încă, şi cată să-i vâri în cap, tot ce-i bun şi de nevoe. Fă-l om să vadă, să *mindueascâ* [1]), şi să nu se lase niciodată apucăturei şi primului gând până nu-l coace..

Chirigibaşul înţelese; văzând însă că celnicul nu-i spune deschis, gândul lui ascuns, se ţinu şi el în rezervă:

— Am înţeles celnice; băiatu-i ageamiu; trebue purtat, scos în lumea mare; spune încotro şi sunt al dumitale...

— L'aşi trimite la *Valona* [14]), dar brânzeturile nu-s gata — abea aşezarăm căşăriile; cherestea n'avem tăiată, lânăria am vândut-o toată în Janina; şi totuşi aşi vrea să-l scot, să-l deprind cu drumurile şi necazurile vieţei, aşi vrea să cunoască fraţii noştri Grămosteni, Fărşeroţi şi Arnăucheni [15]), să se deprindă şi să cunoască bine pe Albaneji: nu poţi trăi şi face negoţ în ţara lor, fără să-i cunoşti..

— Să-l duc la Voscopole, unde m'am născut şi cunosc bine oraşul..

— Nu! prefer Berat!

— Mergem la Berat...

— Şi dacă timpul e bun, drumurile bătute, te întorci prin Voscopole şi scoborând, vizitaţi şi Monastirul...

---

1) Gândească, a mindui, a gândi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am înțeles; când plecăm ?

— Mâine, Luni ; trimite-mi acum feciorul..

Băiatul se prezintă. — Dragă Nușu, începu bătrânul, mă simt bătrân, ca mâine-poimâne nu mai sunt; tu nu ești încă pregătit pentru viața noastră grea, necum încă să-mi iai locul; ești încă copil, cată să te scot în lumea mare, să te formezi ; vei ști că viitorul nostru se deschide la maria Adriatică *), unde vin negustorii italieni — frați de-ai noștri [46]), cari dau prețuri mai bune de cât grecii și grecomanii din Larisa și Ianina ; tu trebue deci să cunoști nu numai toți munții locuiți de Aromâni, dar se cere să ai învățătură, care face pe omul om, și care nu se ia de cât între streini; până să nu mor încă, cată-să cunoști Italia și Albania, și dacă se poate toată coasta mediterană care e pe de'ntregul preserată de Aromâni, ce fac afaceri cu case mari din toată Europa...

Nușu nu putu să-și ascundă mirarea și vădit nemulțumirea, la această veste neașteptată ; el spera ca în curând să retreacă spre Larisa, spre Ianina, și acum îl trimitea în sus de Samarina!?

Bătrânul celnic prevăzuse însă toate, motiv pentru care nu-i convenise Vescopole și ceruse chirigibașului Beratul : cetind pe fața băiatului neliniștea mai mult chiar de cât surprinderea,

*) Românii din Pind și Epir vând Italiei brânzeturi de peste un milion lei (franci).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru ca să-i ia ori ce urmă de bănuială asupra scopului ce urmărea, scoase cu-n aer foarte nepăsător, un inel de pe deget:

— In Berat ai să te înfăţişezi lui Ghelghi-bey, îmi datorează o sută lire; probă că vii din partea mea arată-i inelul meu..

Faţa tânărului se învioră: Până într'o săptămână — îşi zise dânsul — voi fi îndărăt; de altfel nu-i displăcea câtuşi de puţin călătoriile şi mai ales în părţile şi oraşele necunoscute încă lui. Nu întâlnise el într'o astfel de escursiune păstoriţa lui?! O dar dac'ar şti dânsa — îşi zicea în sine cât sufere şi cât trage acum de pe urma ei:? Spiritul de curiozitate însă, şi dragostea pentru călătorii e atât de desvoltată la Aromâni, în cât nu-şi putu ascunde de astă-dată bucuria, cu toată teama ce-o avea încă, să nu fie anume îndepărtat cu scopul de a nu fi ăsat să mai treacă prin Filureaoa. Auzind de Berat se liniştise. Celnicul avusese toată dreptatea în prudenţa ce luase faţă de dânsul. Se încredinţă încăodată mai mult, de stăpânirea ce pusese hâşoata asupra lui. Intervenise la timp îşi zicea, şi înţelese că trebuia să pue toată stăruinţa...

— Bine tată, răspunse Nuşu, când plec?

— Mâine, luni *deaduna* cu Leşură; vă veţi întoarce însă — dacă timpul vă e prielnic — prin Voscopole şi Monastir: sunt două mari centre Aromâneşti şi trebue să le cunoşti...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi încă de dimineaţă cei doi drumeţi, chirigibaşul şi Nuşu porniră pe „caii lor de Pind" iuţi şi rezistenţi, către Berat, oraş în Albania, cam la o sută douăzeci chilometri depărtare. Aveau două căi, una scurtă pe valea râului Osum zis şi Lium-Beratit, a doua pe frumoasa şi mănoasa vale a râului Viosa, pe care o şi luară având să treacă prin sate româneşti. Pornind, ridicară la deal prin satul „*Furca*" unde poposiră peste noapte, trecură prin „*Premeti*" şi „*Pelicani,*" sate pe râul Viosa locuite asemenea de fraţi Aromâni şi o luară apoi în sus către „*Frăşari,*" unde poposiră a doua noapte. Neurmând însă o linie dreaptă, străbătură o bună distanţă, admirând numeroase turme de oi şi bogate cirezi de vite, albe, frumoase, păscând în voe pe luncile şi livezile Viosei. Ziua următoare urmând iarăşi în sus valea râului, trecură prin „*Cusina*", prin „*Clisura*" şi intrară astfel pe ţinutul Muzachiia în Albania, frumoasa regiune unde dealurile şi văile ţin una cu câmpul verde, unde pământul e lucrat de mâna omului, unde frumoase cirezi de vite cornute mari trupeşe, turme de oi bogate, herghelii de cai iuţi şi robuşti, pasc în voe, unde sătenii muncesc cu dor, muncesc cu spor. Nuşu căzu în admiraţie: pentru întâiaşi dată vedea lucrându-se pământul...

— Iată dragă băiete, mâna fraţilor noştri. Ei nu sunt numai crescători de vite, avuţi în brânzături şi ţesături, dar sunt încă şi agricultori proprietari, lucrând astfel ei înşişi pământul lor, spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deosebire de celelalte naţionalităţi, pe unde se găsesc, cari sunt *ciflecari* adică clăcaşi plătiţi cu ziua sau cu bucata. E drept însă adăugă dânsul că şi între Megleniţii *) noştri se găsesc ciflecari dar sunt şi mulţi proprietari. Megleniţii însă sunt ţărani, de altfel singurii Aromâni ţărani, lucrători ai pământului. Proprietari români agricultori sunt însă şi în ţinutul Olimp.

Ajunseră în *„Feştani"* unde poposiră, trecură ziua următoare prin *„Tepeleni"* moşia tiranului roşu-Ali-paşa, ridicară apoi în sus trecând prin *Arsa,"* prin *„Mariţeni,"* şi intrară în vilaetul Malacastra cu munţii, văile şi holdele pline de verdeaţă, pline de viiaţă..

— Dragă Nuşu, începu chirigibaşul, suntem în bogatele ţinuturi Muzachiia şi Malacastra stăpânite de fraţii noştri Arnăucheni [47]), cari au aici peste o sută cincizeci de sate, cele mai multe curate aromâneşti. Ei sunt stăpânii munţilor unde cresc — cum ai văzut — imense turme de oi şi capre, cele mai frumoase vite cornute din toată împărăţia, caii cei mai renumiţi. In grajdurile sultanului se găseşte şi rasa noastră muzacheră ; mulţi însă cred că sunt cai arabi. Trebue să ştii măi băiate, că aceşti fraţi ai noştri nu sunt numai stăpânii munţilor, dar ei au în mâinile lor toată producţiunea acestor bogate ţinuturi, [48]) şi tot ei sunt stăpâni pe export atât pe mare cât şi pe uscat. Nu există oraş pe Adriatica, pe marea Jonică, cum nu există nici în interiorul Albaniei, [49]) cum de-

*) *Hahn :* „Albanische Studien".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

altfel nici în Serbia[50]), Muntenegru, în care să lipsească fraţii noştri Arnăucheni, având în mâna lor comerţul şi producţiunea acestor ţări. Înţelegi dar pentru ce luptă astăzi atât de mult Grecii să-i grecizeze! Nu vor isbuti însă, cum nu vor isbuti nici cu Epiroţii şi Fărşeroţii Pindului şi Epirului! Viitorul nostru şi mai ales al Albaniei e la Marea Adriatică, şi e bine s'o ştii Nuşule din timp..

Ziua următoare continuând drumul, trecură prin „*Melişti*" prin „*Signa*" şi către amează intrară în *Berat*, marele centru al Muzachiei, cu peste două-zeci sate pur româneşti în jurul lui. Luând informaţiuni, aflară uşor locuinţa lui Ghelghi-bey şi traseră direct la el. Albanezul îi primi ca pe cunoscuţi şi le oferi ospitalitate cu vădită plăcere. Era un bărbat nalt, frumos, brun, bine făcut; în ochii lui inteligenţi ca în întreaga lui înfăţişare se putea citi mândria, caracteristică rasei sale. Primindu-i în casă, le oferi ţigări, strigă să le aducă rachiu, şi observând că sunt streini li se adresă în aromâneşte: — Nu ştiu cine sunteţi: fugari sau nu, urmăriţi sau nu, nu voi să ştiu; casa mea vă este deschisă, este a voastră şi cât timp veţi sta în ea, oamenii mei cu mine suntem paza voastră!

Drept răspuns Nuşu scoase şi-i înfăţişă inelul de pe deget. Albanezul neînţelegând pentru moment gestul tânărului, avu un tresărit de nemulţumire; observând însă stăruinţa lui, întinse mâna, îl luă şi-l privi atent: Ochii îi se înveselesc, fruntea-i se descreţeşte, faţa i se deschide:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistarers.vania.ro/mdm1901 1932

— Ahuriu, fratele meu Ahuriu! Ce ştiţi voi de el şi cine sunteţi voi?!

— Sunt fiul lui!

Ghelghi, vădit emoţionat, se repede, îl strânge la pept bătându-l cu palma pe spate, semn de afecţiune: — Ahuriu, fiul lui Ahuriu!..

Veni rândul Chirigibaşului să arate adevăratul scop al călătoriei lor:

— Celnicul Ahuriu se simte bătrân, vrea să-şi vadă fiul vrednic urmaş şi ţine să cunoască Albania cu oraşele ei mari, să aibă cunoştinţă de viaţa poporului, de comerţ, de preţurile de pe pieţe: cu cât omul e mai purtat, cu atât are mai mulţi ochi!..

— Aşa este şi tatăl tău tinere, are toată dreptatea; îl cunosc bine, am luptat şi mâncat împreună, şi lui datorez viaţa mea! Feciorul lui nu poate de cât să i semene şi'n curaj şi ca cinste, şi la fapte!

Drumeţii rămaseră foarte miraţi; ei nu ştiau nimic, deşi Leşură venise aproape copilandru în fălcara lui; cât despre Nuşu, mărturisi că tatăl său nu-i pomenise niciodată aşa ceva...

— Să fie ca la treizeci ani de atunci, începu albanezul; tatăl meu locuia în *Ohrida* unde avea o sfoară de moşie; eu aveam 20—22 ani vârsta ta, zise Ghelghi, arătând către Nuşu, când într'o bună zi tata care se ocupa şi cu pielăria, mă trimise la Monastir după nişte cumpărături. Am ajuns seara la *Magarova*, unde am dumicat, şi a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doua zi dis de dimineaţă o şi pornii la drum. N'aveam pe nimeni cu mine, n'aveam bagaj, şi zoream să ajung în oraş cât mai de vreme. Abea eşisem însă din orăşel, şi dam să trec peste drum în *Târnova*, când la podul dintre ele care le desparte sunt atacat de o bandă întreagă de *Pomaci*[51]):

— Banii! îmi strigă ei. — N'am! răspund eu; trag două focuri de pistol, culc unul din ei, pun mâna pe pumnal şi dintr'o săritură sunt cu spatele în zidul căsuţei din capul punţei. Ei se reped, eu cu pumnalul în mînă mă apăr, dar ei mizerabili, nu se luptă brav unul câte unul, ci sar toţi asupra mea ca nişte mişei. Culc încă unul la pământ, dar simţiam că slăbesc. Norocul meu, că ei dăduseră încă o lovitură în acea noapte: furase copilul unui Român chiabur din Monastir, ş'acum în lupta lor contra mea, copilul pe care ţineau să nu-l scape şi nici să-l vateme *) — în speranţa unei bune răscumpărări — îi încurca rău. In vultoarea luptei, scăpând un moment, o luase la fugă ţipând. Eu mă apăram dar ei erau mulţi, slăbeam şi primisem chiar o rană la mâna stângă parând o lovitură la cap, când o voce puternică strigă în albaneză: Nu te da! şi prin lovituri de ghioagă, streinul care-mi sărise în ajutor culcă trei din ei. Dar sunt mulţi şi nu se dau: îndârjiţi şi văzându-l singur se reped toţi asupra lui. Ce să vă spun? Azi sunt ca şi bătrân, o viaţă întreagă am luptat ş'am văzut multe: Un al doilea

*) Omoare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

însă ca Ahuriu n'am întâlnit. Când auzi ţipătul copilului prins din nou, ţipăt în limba lui, dintr'o lovitură îşi frânse ghioaga pe genunchi, luă capătul cu măciuca în mâna stângă, în dreapta pumnalul dela brâu, dete o înjurătură-tunet şi cu o furie, cu o iuţeală de tigru se repezi furtună: loveşte în dreapta, în stânga, loveşte cu pumnalul, cu măciuca, culcă doi şi liberează băiatul speriat; dar Pomacii se retrag, se reculeg, mă lasă pe mine şi se reped nebuni din două părţi. Ahuriu îi măsoară dispreţuitor, chioie şi s'aruncă vârtej între ei; dintr'un salt căzură trei; apărându-se de Ahuriu, lovesc şi eu doi. Celnicul se întoarce în loc, culcă încă unul lovindu-l cu piciorul în pântece, şi se repede, dar ceilalţi o iau goană. Căzuseră opt din mâna lui, trei morţi şi cinci răniţi... O! dar omul ăsta era în stare să lupte cu o sută!..

— Îl cunosc, îl cunosc! respunse vădit emoţionat chirigibaşul... Cine era ca el!? N'avea seamăn...

— Luarăm copilul, reîncepu albanezul — avea 13 ani — şi-l predarăm autorităţilor din Monastir.

Dar bieţii părinţi! Plângeau şi 'mi sărutau haina; atunci le-am spus: nu vă adresaţi mie, ci dânsului căruia datoresc şi eu viaţa! Părinţii îi mulţumiră şi-l întrebară cât să-l plătească. Ei erau români dar grecomanizaţi. Drept răspuns Ahuriu se întoarse către copil: Micuţule ca mâini o să fii mare, bărbat ca mine, să-ţi aduci însă aminte: limba ta te-a scăpat, să nu te lepezi de ea cât vei trăi!..

—Am cerut mântuitorului meu să-l cinstesc, lua-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răm masa împreună, şi i-am dat „*Bessa-bess*“ — cuvântul meu, că de atunci îi sunt frate, şi frate i-am rămas în suflet! M'aude cel de sus, că pe drept o spui. Dau să plătesc consumaţia, dar ia bani, de unde nu-s. Fie că punga cu 100 lire — în toiul luptei — mi-a căzut din brâu, fie că mi-a furat-o, n'o mai găsii. Vă puteţi face idee, desnădejdea mea! Dar Ahuriu mă linişti; iată suta de lire, când te vei întoarce în Ohrida, să mi-i trimeţi în Samarina. Nu ştiam cum să-i mulţumesc: scosei inelul din deget, nu să îl dau zălog, dar îi zisei: Ţine gajul meu, dacă oamenii mei nu te găsesc, trimite omul tău cu acest inel şi vei avea banii — *Bessa bess!* Am aflat atunci că Ahuriu venise cu caşcaval la Monastir, îl desfăcuse şi trimisese oamenii lui înainte la Samarina, iar el se repezise în dimineaţa aceea la Magàrova, unde avea afaceri cu un negustor, mare fabricant de lănării şi găitane: el îi procura lâna De atunci trecut-a mult timp, noi ne-am mutat în Valona şi apoi în Berat; am cercetat de Ahuriu, dar n'am mai dat de urma lui, vara era la munte, iarna în Tesalia. Singura mea consolare era gândul că inelul meu valora — poate — banii ce-mi împrumutase. Mulţumesc lui Dumnezeu că este în viaţă. Alah să-l ţină, sunt fericit că te văd pe tine fiul lui, fericit să-i înapoez banii... Ţine şi inelul — nu procente la bani — dar gaj de dragostea mea până la moarte!

Ziua următoare Ghelghi-bey nu-i lăsă să pără-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sească oraşul, ci eşiră toţi trei de dimineaţă să facă vizite ; mare fu mirarea lui Nuşu, când întâlni în unele case albaneze Aromâni creştini, rude de aproape cu Albaneji musulmani. Ghelghi le explică că în scursul timpurilor, mulţi Aromâni se albanizase şi au trecut apoi la mahometism [1]) şi astfel s'au încuscrit. In aceaşi zi după prânz, mulţi albanezi le întoarseră vizita, şi în acelaş timp cu ei, îi vizitară şi mulţi aromâni conlocuitori albanezilor. Leşură şi mai ales Nuşu căpătară multe date asupra obiceiurilor, asupra credinţilor, asupra cavalerismului şi *„vendetei"* lor, asupra pieţei şi comerţului. Toţi ţineau pe Aromani în stimă, pentru curajul şi vrednicia lor: Suntem ca fraţi — ziceau Albanejii — dar nu ne amestecăm.

Drumul de la Berat la Voscapole, le fu o adevărată plăcere, căci având de tovarăş un albanez din oamenii lui Ghelghi-bey, tăiară poalele muntelui Tomor, pe valea râului Devol, aşa în cât îl scurtaseră mult. Trecerea le fu prin multe sate, cari după însuşi numirea lor — ca mai toate în întreaga Macedonie şi Albania de sud — arată că sunt aromâneşti.

Pe caii lor „muzacheri de Pind" iuţi şi robusti,

---

1) Acelaş lucru — mahometanizarea s'a întâmplat şi cu comuna aromână *Nânta* din ţinutul Meglenia, comună cu 10,500 valahi mahometani: se închin lui Mahomed dar vorbesc aromâna.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înaintau veseli, apropiindu-se tot mai mult de vestitul oraş; dar încă de la mare distanţă îl zăriră întinzându-se falnic pe cinci coline. Nuşu şi conducătorul albanez pe măsură ce se apropiau, deveniau mai veseli, mai guralivi; chirijibaşul însă, ca niciodată devenise tăcut, aproape trist. In ochii lui s'ar fi putut citi tăinuirea unei dureri ascunse, dar tovarăşii lui nu-l observau.

Intrară în oraş; Nuşu rămase în admiraţie; ochilor lui se prezentă o privelişte şi tristă şi frumoasă în acelaş timp: grădini şi livezi mari înconjurate de ziduri în piatră cioplită; case mari azi ruină, cu curţile pavate în plăci de piatră cubică; ici colo ruini de case — palate cu zidurile de marmoră, cu cişmele frumos ornamentate; apoi străzi largi cu fântâni frumoase, — cu şipote-apă cristalină zidite — şi cu pârâiaşe şănţuite şerpuind în toate părţile, douăsprezece mari biserici şi alte douăsprezce în ruine...

— Cât de mare, cât de bogat şi cât de înaintat a fost acest oraş! exclamă albanezul. *)

Ca şi cum ar fi fost trezit din somn, Leşură se oprì în loc, ridică privirea în sus şi oftă adânc:

— Priveşte Nuşu colina asta naltă lângă oraş, şi vezi monastirea Prodrom; ca s'ajungi la ea treci peste podul de piatră ce vezi sus, lucrat de ai noştri, de Voscopoleni! Şi câte nu se ascund în locaşul ăsta scump!? Cărţi şi hrisoave

*) Voscopole a avut chiar o academie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în care e trecută toată istoria, tot trecutul nostru al Aromânilor al voscopolenilor! Erau tipărite toate în limba noastră aromână, căci aveau multe tipografii, Azi însă nimeni nu mai poate să străbată în mânăstire, iar cărţile — datorită popilor episcopilor şi îngrijitorilor ei greci — scad, mereu scad, până vor dispare cu totul... Cred grecii că odată cu ele va dispare şi poporul nostru?! Ce judecată strâmtă! A ars Voscopole, a ars şi tatăl meu odată cu el, a înnebunit şi mama mea de groază şi spaimă, a fost ras acest oraş fala Aromânilor, mai frumos, mai bogat şi mai învăţat de cât toate oraşele de azi ale Turciei şi ale Greciei! a dispărut oare limba noastră?. Din acest oraş, din patria mea, s'a născut atâţi vestiţi maiştri — arhitecţi cari au uimit lumea cu priceperea lor!..

— Bine moş Leşură, spune şi nouă istoria oraşului, cum murit-a tatăl dumnetale ars, odată cu el? Nu te-am auzit până acum...

— Vezi dragă Nuşu, ce are omul pe suflet numai el ştie, dar pentru că vreai să afli, să-ţi spun, şi-ţi voi spune numai adevărul, căci nu există om pe aici voscopolean sau albanez să n'o ştie, să n'o spue...

— Voscopoleni [51]), oamenii noştri de carte, a Aromânilor, se trag ca noi toţi din păstori care-şi păşteau turmele pe colinele ce vedeţi în faţă, vara pe munţi, iarna pe lunci; şi cum dânşii au rămas locului, prin muncă, prin economie şi voinţă ri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dicară încet încet, curți, biserici și palate, își făcură școli și tipografii și înaintară mult; orașul se întinse pe cele cinci coline, se comercializă și prinse legături cu toate orașele și casele mari din străinătate, desfăcând avutul lor pe țărmul mărei Adrîatice. Oraș ca al nostru nu mai era și toți căutau să-și facă casele palate [53]): dar faima lui merse atât de departe, și averea acestui oraș — care trecea peste șeapte zeci mii locuitori — era așa de mare, în cât atrase lăcomia lui Ali-pașa. Ce să vă spun? Casele voscopolenilor erau palate, cu zidurile de marmură — cum de altfel le vedeți — și zugrăvite; masa lor era servită în vase și tacâmuri toate de argintării și aurării, iar femeele purtau pantofii lor împodobiți cu *„flurii"* [54]) și mahmudii de aur; până și măturile din case — în camerile de așteptare, erau împodobite în aurării. Ei trăiau ca niște împărați iar femeile lor ca niște prințese [55]); nu făceau rău nimănui, erau oameni învățați, buni și drepți cu toată lumea. Ca în basm Nușu, dar absolut adevărat. Averea lor atrase lăcomia lui Ali-pașa. Turcii din împrejurimi începură să prade caravanele și să asasineze pe negustorii din piața Voscopolei; iar beyii turci din Muzachia sub cuvânt că vor să ajute pe supușii Sultanului, adecă pe noi, așezară garnizoana în oraș [56]). Zece ani Voscopolenii suferiră furturile și jafurile turcilor, și când Ali-pașa trimise armata să bombardeze, să distrugă orașul, toți ai noștri puseră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâna pe arme. Bărbaţi, femei şi fete, copii şi moşnegi, luptară cot la cot ! De prisos truda şi furia lui Ali-paşa !*) Nu puteau face un pas ; oraşul-cetate rezista! Nenorocire însă: într'o noapte Turcii din oraş cari ne vânduseră, pus-au foc oraşului din toate părţile, cât şi oraşelor Nicoliţa, Nicea şi Linotopea cari ţineau de Voscopole, trecând prin foc sabie şi iatagan, toată pcpulaţia creştină îngrozită. Arseră case, biserici, castele şi palate, arse tot avutul nostru, arse şi sărmanul meu tată, apărându-şi casa ca atâţi alţii, până la moarte. Biata mama fugită un moment mai înainte să mă ascundă, văzând casa arsă, dărâmată şi pe tatăl meu sub ziduri mort, înebuni, având înainte când priveliştea frumoasă a focului, când fiorul şi groaza morţei..

Chirigibaşul oftă lung : — Tatăl meu, reîncepu dânsul, era mare negustor de pielărie ; mama în frica ei, ca atâtea altele nu se mai întoarse acasă. După mult umblet pe jos, rătăciţi şi flămânzi, mama căzu ; lângă dânsa moartă, nebună şi de mizerie, mă găsiră pe muntele Gramostea oamenii lui Ahuriu ; sunt de atunci cincizeci ani ; eu aveam doisprezece. Din frumosul oraş Voscopole, nu remase de cât câteva colibe, pe care se ridică cum vedeţi orăşelul de astăzi ! [57])

Chirigibaşul oftă adânc, şi ca şi când ar fi voit să-şi moae aleanul din suflet, începu cântul Voscopolenilor, cânt prelung şi tânguitor :

„Una mie de Arbineji.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi alţi atâţi Arnătolaţi
Se duc să calce Linotopea
Linotopea şi Nicoliţa:
Jumătate de Voscopolie.
Voscopole nu se călca *)
Că sunt gionii toţi aleşi
Şi însuraţi
Şi n'insuraţi
Şi sunt fete nemăritate
Ce gionilor dau ajutor:
Vino'ncoa fetica mea
Cu cartuşe în pudea (şorţ)
Că noapte-asta este rea.."

Iată dragă Nuşu, istoria acestui oraş de Români, care de altfel nu-i decât istoria întregului nostru popor aromân! Oameni liniştiţi, muncitori si drepţi, suntem pe întreaga peninsulă balcanică ca albinile între roiuri de vespi şi trântori. Toţi cată să ne înghită: Grecii strig că şuntem grecî, când neam din neamul nostru n'a fost grec; Bulgarii se întind mereu şi cată să ne ia dreptul şi avutul nostru; Sârbii strig că suntem sârbi, şi nici şcoli nu ne dau; Turcii sunt „Domnii" dar dreptatea o dau celor mai tari; singuri Albanejii, însă numai aici în Albania de jos, sunt oameni şi ducem trai cu ei, ne cunosc de Valahi şi noi pe dânşii de Albaneji; nu ne prea amestecăm şi până acum ne înţelegem bine... Avem şi noi — se zice - pe fraţii noştri dincolo de Dunăre, pe munţii şi văile Carpaţilor, dar cine mai ştie de ei? Nu dau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

semne de viaţă, şi mare păcat fac ; ne lasă să ne înghită duşmanii noştri ! O dacă n'ar fi femeea românca muncitoare, să-şi păstreze avutul, portul, limba şi datinile ei, să crezi tu Nuşu că de mult eram înghiţiţi ! Dar ea este alături de noi la tot, şi la muncă şi la luptă. Auzi tu cum zice cântul nostru şi cum ţi-o spune-o toţi : Zece ani s'au bătut femeile şi fetele voscopolene alături cu soţii şi logodnicii lor ! Şi s'au bătut până periră toate, căci femeea românca ţine la casă şi la cinstea ei mai mult ca la viaţă !..

* * *

După două zile părăsiră Voscopole. Chirijibaşul fusese de părere s'o pornească către Monastir, [53]) trecând însă prin Ohrida. Aveau de făcut — zicea el — câţi-va chilometri mai mult, dar drumul era bun, iar peisagile între cele două lacuri — Presba şi Ohrida, de un pitoresc neîntrecut. Nuşu — sub motiv că se simte obosit — se opuse, cerând să se reîntoarcă direct în Samarina :

— Avem o săptămână de când am plecat, dacă adăugăm două zile pentru întors, iată zece zile de drum, îndestul pentru noi şi mai ales pentru caii noştri !

Adevărul era însă cu totul altceva : Nuşu nu putea uita păstoriţa din Filureaoa, cu toate laudele aduse de chirijibaş femee iromânce. Da ! îşi zicea dânsul în sine, e drept că femeea aromâncă nu poate avea semuire, dar nici Marica nu era mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe jos : tânără şi frumoasă, curajoasă că-i mersese vestea, harnică şi curată cum o cunoscuse şi cum i-o spunea casa şi bătătura ei ; şi apoi mai mult ca tot, dânsa îi era dragă : Prevăzând dară apropiata plecare în chirigilic a cărăvănarilor, îşi zicea, că dacă ar fi fost de trimes în sus în Albania sau Macedonia, tatăl său ar fi amânat plecarea lor ; din moment ce-au fost trimişi însă fără marfă în acea direcţie, vădit era că drumurile în chirigilic nu puteau fi decât în jos către Larisa şi Janina ; şi cum şi într'un caz şi'n altul n'avea altă cale decât prin Filureaoa, nu voia să piardă prilejul, ţinând deci să fie cât mai curând acasă. Chirijibaşul îl înţelese ; pentru a nu-i da de bănuit nu stărui mai mult :

— Bine Nuşu dragă, dacă te simţi obosit, nu remâne alta de cât s'o luăm spre Samarina, păcat însă a perde nprocul să vezi aste două mari oraşe, unul în Albania, celalalt în Macedonia..

— Vom face alt drum anume către Monastir şi Ohrida, respunse dânsul. Porniră deci direct către Samarina luând-o în direcţia Coriţei. Nuşu era încântat : bătrânul îi cedase uşor, avea să fie la timp acasă, şi acum tatăl său, multumit că s'a achitat bine de îndatorirea ce-i dăduse, nu putea de cât să-şi mărească încrederea în el..

Chirigibaşul, privi încă odată îndărăt către oraş ca şi cum ar fi voit să-şi ea remas bun de la el, dădu pinteni calului şi porni alături de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

băiat. N'apucară însă a ieşi bine din Voscopole, când le apăru în cale un grup de peste treizeci femei călări, cu cuţite, pistoale şi revolvere la brâu, cu puşti pe spinare. Mândre şi frumoase, se ţineau trupeş la trup, pe caii lor iuţi. Trecuseră de mult, dar Nuşu privea încă după ele: Tabloul era frumos, ochii lui streluceau..

— Sunt ale noastre! Strigă chirigibaşul vădit mulţumit; sunt aromâncile noastre din *Cavaia* [60]) se întorc din Monastir, unde-şi desfac ţesuturile lor de bumbac şi borangic. Toată iarna ţese şi nu e primavară să nu pornească cete întregi la drum.. Indrăzneşte cineva să le înfrunte? Ar plăti-o în sânge! Nimeni nu le-atacă!..

— Se şi vede, respunse tânărul, încântat..

— Iată Nuşu femeea noastră! reîncepu Leşură: Onestă, cum n'are pereche; muncitoare cum n'are egal; gospodină, cum nu se mai întâlneşte. Ordine şi curăţenie peste tot; avuţie în casă. Din mâna lor iesă covoarele frumoase de lână, velinţe în aţă de cânepă atât de trainice, cergele lăţoase şi cele bătute, desagii şi velinţile din păr de cal, apoi scoarţe, căprine. Din mâna lor iesă ştergarele ce port albanezile pe stradă, pânzăturile albe şi fine. Ţesuturile în bumbac şi borangic ale Aromâncelor din Cavaia, Elbasan cât şi a femeilor grămostence n'au egal în toată împărăţia noastră! Trândăvirea sub stare de amorţire în care zacem de când au dat Turcii peste noi, a cuprins toate popoarele afară de Aro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâni! Ei nu s'au resimţit pentru c'au trăit totdeauna aparte, în munţii noştri, pentru că femeia noastră a fost totdeauna cinstea, hărnicia şi păstrătoarea datinilor şi datoriilor noastre! Mândru să te ţii Nuşu că eşti Român, şi mai mândru încă că femeia ta nu poate fi de cât o Româncă!

Chirigibaşul găsise ocazia—venită de la sine—să pue punctul pe i. El pătrunsese bine durerea bătrânului celnic şi cunoştea de mult dragostea lui Nuşu. Cumpănit însă, nu se trădasei aşa că acum prinsese bine venit momentul săfacă şcoală:

— Cine poate să se asemine femeei Aromâne? reîncepu el. Pas, de te atinge de cinstea lor de-ţi dă mâna! Ele ştiu să şi-o apere cu arma şi ştiu să moară cu zâmbetul pe buze, atunci când împrejurările o cer! Auzit-ai tu de femeile fraţilor noştri Suleaţi? Ele au ştiut să moară până la una, decât să cadă în mâna duşmanului, atunci când soţii lor trădaţi şi copleşiţi de număr, au pierit, luptând, până la unul!

Nuşu, vădit emoţionat, îl privea atent şi foarte curios: nu văzuse pe Chirijibaş încă atât de înflăcărat, par'că întinerise cu două zeci ani; ochii îi erau scântei, tremura şi vocea îi era şuerătoae:

— Ştii reîncepu dânsul că lacomul satrap din Janina Ali-paşa atacase cu puteri mari, toate oraşele şi centrele noastre, urmărind avuţia noastră. Intre altele, pornise luptă crâncină şi contra fraţilor noştrii Suleaţi, dar pas' să-i poată atinge în munţii lor. Văzând aceasta, şi dezesperat de a nu i putea învinge cu armele, sângerosul satrap,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

perfid şi viclean, le trimise ştire, prin fiul său Veli-paşa, şi încheie chiar prin acesta o învoială în scris,[1]) prin care se hotăra că Suleaţii pot părăsi munţii lor, şi că se pot retrage înarmaţi unde vor voi; că prizonierilor Suliaţi făcuţi în nenumăratele lupte, să li se dea libertatea; că acelora ce vor voi să se stabilească în Albania, Ali-paşa le va da pământ fără plată cât şi case, iar celor ce vor voi să plece mai departe, Veli-paşa le va procura — tot fără plată mijloacele de drum. Suleaţii împresuraţi de atâta timp de armatele lui Veli-paşa, lipsiţi de hrană, semnară târgul şi astfel majoritatea din ei sub conducerea fruntaşilor lor, celnicii *Fotu Ciavela* şi *Caciu Anton*, cari în afâtea rânduri sdrobiseră armatele lui Ali-Paşa, pornesc să scoboare de pe crestele şi prăpăstiile muntelui, chiar în prima zi a Crăciunului. Inainte însă de plecare Fotu Ciavela şi Caciu Anton puseră ei însuşi foc caselor ca să nu fie mânjite de păgâni.[2]) In capul coloanei mergea preoţii în odăjdii; după ei Fotu Ciavela cu Caciu Anton şi cu ceilalţi bărbaţi înarmaţi toţi până la dinţi, apoi femeile şi copii, în cap cu *Cadea* sora lui Fotu, cu carabina în mână, cu iatagane la brâu, cu ochii cărbuni aprinşi. Tot timpul luptase alături de fratele ei. Altă parte din Suleaţi — altă comună — plecă sub *Gheorghe Boţari* şi *Palaşca* spre mânăstirea Zalonga

1) La 25 D-brie 1803. 2) *Carayani*: Stud. Ist. as. Rom. d. Penă Balc. pg. 212. Vezi *Pouqville:* Hist. de la régénération vol. I pg. 149. Vezi I. *Nifescu*: De la Ro- 554—555.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe râul Acheron. O a treia parte plecă spre Etolia. Singur *Călugărul Samoil* un alt celnic-şef, rămase pe muntele părăsit, cu câţi-va luptători ţinând încă în loc oştirile lui Veli-paşa, spre a da timp la ai lui să se îndepărteze şi să se adăpostească, căci Veli-Paşa din ordinul, demn fiu lui Ali Paşa, nu-şi ţinu cuvântul, nerespectând convenţia, ci trimesese imediat toate oştirile pe urmeie Suliaţilor spre ai extermina. Samoil ţinu cât putu şi când văzu că nu mai poate, ne mai având nici gloanţe nici luptători, dădu ordin să se arunce citadela în aer, înmormântându-se cu ai săi sub ruine. Fotu Ciavela fu ajuns: El făcu roată din bărbaţii luptători, la care lua parte, şi sora sa Cadea cu alte fete şi femei, iar restul femeilor şi copiilor le puse la mijloc, respingând toate atacurile Albanezilor lui Ali-Paşa, omorând mulţi din ei; scăpând astfel pe toţi ai lui, trecù cu soţiile şi copii spre oraşul Parga. Nu fù tot astfel cu Suliaţii conduşi de Gheorghe Boţari: Albanezii-turci, furioşi că scăpaseră pe Fotu Ciavela, se repeziră toţi şi din toate părţile asupra lui Boţari. O luptă crâncenă pe viaţă şi pe moarte se încinse, cu pierderi mari în ambele părţi. Când părea că câştigă o parte când alta, lupta era corp la corp. Femeele suliate pe o creastă sus deasupra prăpastiei Acheron priveau cu durerea'n suflet şi cu spaimă, desfăşurarea luptei. Mândre se simţeau de vitejii lor neîntrecuţi, dar lupta erà neegală, luptând unul contra a zeci şi având a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se măsura cu Albanezii bravi. Copleşiţi de marele număr al duşmanilor, căzură rând pe rând până la unul. In timpul înverşunatei lupte, femeile — soţii, logodnice, mame cu prunci la sân şi bătrânele — văzând că a lor cad şi vor cădea până la unul, porniră o horă mare — *Hora morţei* — cântând cântecul războinic al Fârşeroţilor; şi pe măsură ce cădeau ai lor, pe aceiaşi femeia căzutului ajungând în dreptul prăpastiei rupea lanţul horei, aruncânduse în abis. Hora se învârtea, numărul lor se micşora, până ce nu mai rămase nici una. Chiar şi acele cu prunci se aruncară [62]). Eleeau murit toate, cum au murit şi ei toţi, dar ţara lor trăi-va cât timp vor fi Români pe faţa pământului!...

Nuşu, peste măsură de tulburat, nu rostea cuvânt; pe dinaintea lui se perinda dureroasa privelişte: de oparte soţii luptând de moarte, de alta soţiile alergând la moarte; de oparte luptă crâncenă pe viaţă şi pe moarte, de alta hora morţei!

— Iată femeia Aromâncă strigă încă odată entusiasmat chirigibaşul, a cărui soţie fusese o suliotă din gloata lui Fotu. Iată femeia românca, soţie devotată până la moarte, vărsându-şi cu mândrie sângele când onoarea sau dreptul ei e atins! Da! femeile aromânce au dat pe Boţari, Canari, Fotu, Caciu-Anton, Haşeatu, şi alţii, cari alături cu toţi Aromânii şi cu o bună parte din Albanejii creştini şi-au vărsat sângele, creind Grecia de azi. Famfaronii ei se laudă cu faptele acestor eroi legendari.

Muzeul Digital al Românilor Românești
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi n'au cel puţin simţul s'o spună că sunt Aromâni. Ne-am vărsat sângele pentru ei. In schimb strigă azi că nu existăm, că suntem Greci şi caută ca prin bisericile, popii şi şcoalele lor, să ne desnaţionalizeze [63]). Ce e drept cam târziu, dar nu-i mai puţin adevărat dragă Nuşule că trebue să luptăm până la moarte alături cu soţiile noastre, care singure sunt păstrătoare limbei, farei şi neamului nostru [64]). Dela venirea Turcilor peste noi, n'a fost an, n'a fost zi, să nu ducem lupta grea cu toţi aceşti duşmani, şi pâinea noastră zilnic fost-a mestecată în sânge şi'n lacrimi... Bătrânii noştri sunt morţi toţi apărându-şi neamul, limba, creştinătatea... Şi azi cine sunt duşmanii noştri? Grecii pe cari i-am scăpat de la moarte !...

— Da! Aşa ne spune Istoria, răspunse Nuşu gânditor: în acelaş timp — începutul secolului trecut, Românii au luptat pe trei fronturi pentru dreptul lor la viaţă: noi am avut martirii noştri Boţari, Caciu-Anton şi atâţi alţii; Transilvănenii pe Horea şi ceilalţi; Românii din regat pe a lor: Tudor pandurul! Ce lucru mare-i şcoala: trăeşti şi viaţa altora nu numai a ta !...

— Da, fiule, noi bătrânii n'am învăţat carte multă, sau chiar de loc, dar noi ne cunoaştem trecutul, noi cunoaştem istoria, e scriă în sângele nostru: Am luptat pentru toţi, şi azi toţi ne sunt duşmani, şi Grecul şi Bulgarul şi Sârbul, cum ne-a fost şi Albanezul; noi nu putem avea încredere în niciunul din ei, nu ne putem bizui de cât pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noi înşine şi nu putem răzbi de cât grăind limba noastră, păstrată de femeile noastre, căci pruncul limba mamei vorbeşte! Iată pentru ce noi Românii nu ne căsătorim de cât între noi, şi nevrednic şi blestemat este acela care calcă legea noastră!...

...Tăcuţi, perduţi în gânduri, chirigibaşul la soarta neînduplecată şi nedreaptă a Românilor, Nuşu la perspectiva ce i se deschidea, — faţă de datoria lui de Român — a se căsători cu o Româncă, în timp ce el iubea pe fata pândarului Iani, traversară frumosul oraş, *Coriţa* [1]) trecură pe lângă lanţurile arcului de triumf de cari feudalii Albaneji spânzurau inamicii prinşi în lupte, o luară pe văile muntelui Gramostea, traversând prin nenumărate sate pur româneşti, făcură popasul de noapte în *Zorgani*, străbătură încă satele româneşti *Lescovăţ* [2]) şi *Furca*, şi către amează — a doua zi după plecarea din Voscopole — intrară în Samarina.

XI

Trecuse aproape o lună. In *Grebena* [1]) era bâlciul mare ce are loc în fie-care an în luna Mai, cu ocazia panaghirului Sfântului Achile. Bâlciul ţine mai mult ca o săptămână. Mijloacele de transport fiind grele, căile de comunicaţie necum cele ferate lipsind aproape cu totul, vânzările şi cumpărăturile se făceau şi se fac, cu prilejul acestor bâlciuri anuale. E cercetat de toată populaţia din comunele româneşti, — mulţi venind din Muzachia şi chiar

[1]) Coriţa (?) în Grebena.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din Albania, cât şi de o întreagă lume din celelalte naţionalităţi.

Toţi îşi desfac aici vite, cai, catâri şi măgari, caşcavalul, lâna, chelimuri, velinţe, cerge şi pânzături — toată industria de casă, cumpărând în schimb de ale mâncărei, de-ale îmbrăcămintei, de-ale gospodăriei, unelte şi ustensile...

Aduc, vând, cumpăr de toate. Mulţi se îndestulează pentru un întreg an. Bâlciul din Grebena e cunoscut în tot Epirul, şi toţi se prepară încă din timp pentru a-l vizita.

Nuşu ceru voe tatălui său să se ducă şi dânsul. Bătrânul Celnic mulţumit de povestirea ce-i făcuse băiatul asupra drumului Berat-Voscopole, îl lăsă bucuros nebănuind nimic. Dar Nuşu, odată liber, călare pe binecul lui iute şi sprinten, se abătu din drum, luând-o grăbit peste dealuri spre Filureaoa. După cale de câte-va ore de trap, ajunse, aşa că era foarte vesel: pe deoparte se ţinea de cuvântul dat fetei, pe de alta era să fie singur cu ea. Dezamăgirea lui însă fu mare; n'o găsi nici la colibă nici în sat.

— Să nu fie în Grebena la Panaghir! îi răspunseră vecinii lui Iani, uitându-se chioriş şi numai puţin miraţi la frumosul tânăr român, pus în haine de sărbătoare.

Nuşu o luă repede către bâlci. Inima-i bătea să-i rupă pieptul: avea să o vadă, să-i vorbească... numai să nu întârzie prea mult; dete pinteni binecului şi o porni galop. Dar ajuns i se puse o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mom1901-1932

pânză pe ochi. Unde s'o găsească? Cât ţinea vederea, dughene, bărătci, prăvălii, şi între ele birturi, corturi, bazaruri turceşti, cafenele şi fumători cu fesul roşu pe cap roată în jurul meselor; marfă şi lume pretutindeni, fel şi fel de porturi, îmbrăcăminte şi obiceiuri. Nimic mai original, nimic mai o r i e n t a l: sgomot, trâmbiţe, ţipete şi jocuri pretutindinea; trânte corp la corp, ianiceri luptând cu iatagane, pehlivani îndemânatici în mânuirea armelor; panorame şi menagerii, gimnastici şi bufoni; muzică trăgănată, ritmică şi însoţită de cântece, dansuri şi hori; răcoritori, buza [1]) lucum [2]), cafele şi dulciuri, dundurma [3]) iaurt, suiugiuc, lapte cu orez, cu irmic [4]) ghebabci [5]) la grătar, capete de miel fripte puse piramidă, păstramă din jumătăţi de oi şi de capre, atârnate în drum... Apoi vite, cai, măgari, turme de oi, trăsuri, căruţe şi harabale. Unii veniţi şi instalaţi deja în jurul căruţelor largi comode, întinseseră marfa; alţii începuseră masa, mâncau, beau şi cântau, alţii se aşezau şi mulţi, mulţi veneau, veneau încă, deshămând caii sprinteni şi întinzând masa, cortul, marfa, aşa încât oraşul se întindea mereu — oraş nomad, în care se amestecau toate rasele, toate limbile şi toate porturile din peninsula balcanică: Turci, Bulgari, Greci, Albaneji, Ţigani, Evrei, Pomaci; printre ei predomina însă Aromânii distingându-se după portul lor alb şi curat, după corturile lor zăpadă,

1) Inghetată 4) Grisă 5) Mititei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

după vorbă, tip, gest, după ţinuta demnă şi rezervată, după cumpătatea lor la masă şi'n băuturi. Apoi Slavi — neştiind ei singuri ce sunt Bulgari sau Sârbi; Pomaci — Bulgari turciţi; Evrei de prin Salonic — negustori de lână, de matasă, de ciară, de tutun şi miere; Hahami în haine blănite lungi foarte scumpe; Ţigani rupţi şi lăeţi, cu ţigance tinere mlădioase cu ochii cărbuni; olari români de prin Resna şi împrejurimi; Megleneni cu brânzături şi borangic; negustori Albanezi în costumul lor naţional; pescari şi hamali evrei rătăciţi de prin Salonic, după afaceri; ici-colo câte un cavas de pe la consulate — tot fireturi şi găitane; câte o evreică toată mătase şi giuvaeruri; Hâsoţi în haine pestriţate; câte o ceată de evreice bocitoare; Dolmeni*); Dervisi, Turci-ici colo bând liniştiţi cafeaua şi trăgând neghirleaoa, dincolo răzând până la piele pe cap, câte un Albanez de munte neras de un an, şi între timp bându-şi fiecare aparte ţigara şi cafeaua; chirigii de cai cu proprietarul calului alergând pe jos după chiriaş, — o lume întreagă ce se învârte — pare — fără căpătâi, fără rost, dând o adevărată învălmăşală, fără poliţie, fără rânduială, mulţi gură cască... Printre ei hore şi jocuri orientale, tambure şi darde—muzică trăgănată fără început fără sfârşit, dansuri când la dreapta când la stânga, cu o mişcare încetă sau din ce

*) Evrei turciţi, mari Comercianţi şi angrosişti, descendenţi ai incuserilor cu bei şi paşe, având harem de femei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/index.php/1931-1932

în ce mai învârtită, însă uniforme şi monotone, la fel cu dansul jucătorilor din abdomen, cu a jucătoarelor sânurilor aşa zise Turcoaice... Intre toţi bate la ochi portul Românilor industriaşi de mână — argintari, căldărari, arămari, şi mai ales al Românilor munteni — cari trec pe timpul acesta de la câmp la munte — atrăgând stăruitor ochii lui Nuşu. Ar fi rămas şi el bucuros printre ai lui, dar cum dânsii îşi fac corturile aparte pe dealurile vecine şi petrec numai între ei, Nuşu îi privi cu drag, dar îşi dete seamă că n'avea ce căta la dânşii, rostul lui fiind găsirea păstoriţei din Filureaoa... Marica însă nicăeri. Dar nici el nu se da bătut: cu calul de căpăstru, cu nasu 'n vânt, cu ochii puşcă, bătea târgul în sus şi în jos. Păstoriţa însă, ia-o de unde nu-i. Toată lumea, îşi zicea Nuşu, toată lumea în bâlci, numai dânsa nu. Unde-o fi? Unde s-o fi ascuns? Dac'ar ţine cât de puţin la dânsul, n'ar fi lipsă, s'ar fi gândit la el, ar fi prevăzut venirea lui, s'ar fi arătat, Simţia necaz, necaz pe el, pe *căsmetele* [1]) lui, necaz pe fată, şi totuşi îşi da bine seamă că-i este atât de scumpă, atât de dragă, că întreg bâlciul fără dânsa n'avea nici un rost, era pustiu... Dar dac'o fi c'un altul, cu'n Hâşot de al ei? Simţi fiori în tot corpul... O! dintr'o singură lovitură l'ar fi culcat la pământ! Pentru el nu putea să-i existe rival, căci ar fi fost să pună stăpânire — i se părea — pe un drept al lui. Incetul cu încetul îşi reveni:

Nu — îşi zise: cu toate că hâşoată, Marica

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro 1901-1932

nu putea fi astfel: nu vorbise el cu ea? nu-i bănuise dânsa, că se arată atât de rar? Şi cum vorbeau ochii ei, mai mult de cât spusele! Nu; sunt sigur că e în bâlci — îşi zicea Nuşu acum — dar unde-o fi? Nu care cumva îl caută şi dânsa? Gândul acesta îl aprinse, şi cu toate că se simţia apă tot, o luă repede către o horă mare sub pcala dealului din faţă: Sunt Românii munteni — îşi zise Nuşu — şi numai acolo n'are ce căta dânsa! Totuşi un ce necunoscut, faptul că într'acea parte n'o căutase încă, portul a lor lui, îl atrăgea. Apropiindu-se i se păru ca dete de un al doilea bâici: Pare că era altă viaţă, alt oraş, o altă însufleţire, în care zorea haina albă a Românilor de munte — toţi înalţi, subţiri şi musculoşi. Nuşu-i privi un moment de la distanţă, apoi o luă dând ghes printre ei. Gându-i era la păstoriţă; fără voe însă se perinda ochilor lui, o lume bine cunoscută, o lume apropiată, apropiată mai ales sufletului său. Aici îşi dăduse — pare — întâlnire, Românii munteni de prin toate colţurile, de pe toţi munţii, luncile şi văile Pindului şi Epirului: Fărşeroţi înalţi, mlădioşi, în portul lor alb, cu chimir peste lunga cămaşă-fustănea, cu cuţite în brâu, cu revolvere şi pistoale încrustate; Arnăucheni, vestiţi croitori şi împodobitori de haine cu găitane — mult întrebuinţate şi cerute de Albanezi şi de Muntenegreni, cât şi meşteri încă în filigrane, argintării şi aurării; fabricanţi de arme, încrustători de mânere, şi toţi cu femeele lor alăturea, svelte, oacheşe, mândre meşteri în podoabe românesc borangicuri, în filigrane;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Epiroţi cu lănării, cu ţesuturi, cu ciorapi românești cu dungi şi liniuţe albe pe un fond roztrandafiriu, cu brânzeturi şi caşcavaluri ; Olimpiani cărbunari, meşteri în industria lemnului ; Perlepeni, neîntrecuţi croitori în mătăsării şi broderii de argint, aur şi fireturi, fiecare haină ieşind în relief atât prin aranjamentul broderiilor cât şi prin faptul că e şi unică în felul ei — dar toate de gust, meşteri lucrători pentru pantofii de cadână cu vârful în sus, de piele sau mătasă cusute cu fire de argint sau aur ; Muzacheri cu brânzeturi, cu ţesuturi, cu plăsele pentru cuţite artistic săpate : Seatişteni şi Siatiştene împodobite cu lungile şi frumoasele lor ştergare ; fabricanţi de arme din Valona ; Berateni lucrători în fier, aramă şi pielărie ; Fărşeroţi şi femei cu ţesuturi fine din *Tirana* [67]) şi Elbasan ; femei din Cavaia cu ţesături de bumbac şi borangic, neîntrecute nic chiar de femeile grămostene, soţii grămostenilor — păstori şi industriaşi renumiţi ; marchitani din Albanovlahia ; Vascopoleni în hainele lor lungi blănite — „veri buni cu jidanii" ; până şi Aromânii Goga din nordul Albaniei, sprinteni, vivijelioşi, — singuri cărora albanezii nu le cată ciartă.. [68]) ; — o lume intreagă, o spuză de oameni vii, industriaşi şi întreprinzători, cari părăsind bâlciul — zi de sărbătoare — îşi dădu-se întâlnire — pare — aici... Dar ce deosebire de toţi cerlalţi ! Ce porturi alese şi de gust ! Cătă armonie şi dulceaţă în alegerea coloritului. Ce ordine între dânşii, ce linişte cu toată veselia lor, ce demnitate şi cuviinţă strictă în gesturi, în mişcări,

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în vorba lor! Peste tot pecetea datinelor austere, datinilor vechi! Dar femeile, fetele lor? Voinice, şi totuşi cu trăsături distinse; şi câtă nobleţă în gestul, în mersul, în figura lor, — aparte de a tuturor celorlaltor populaţiuni! Ce frumuseţe deosebită în talia lor sveltă, mlădioasă şi subţire, cu sânurile şi soldurile rotunde şi armonioase, cu mânile şi picioarele delicate! Şi câtă simplitate, dar şi gust în îmbrăcămintea lor!? Pe drept li s'a zis Ţinţare [67]) !... Totul în ordine, şters şi aranjat, totul în linişte, totul mânuit — pare — de o putere nevăzută, — bunul simţ şi progresul moştenit de veacuri prin sânge, dela strămoşii Romani!

Toată această lume se perinda aproape în neştire prin faţa lui Nuşu, care alergând în sus şi în jos, în toate părţile, desnădăjduia să mai găsească fata. Se mustra acum în gându-i pentru nebunia ce-o făcuse s'o cate între munteni; ce-ar fi căutat ea aici? se întreba el mereu. Numai unuia ca mine putea să-i treacă aşa ceva prin cap! Ca totdeauna perd timpul, şi când îmi iau seama, e prea târziu! Avea necaz acum pe toată lumea: pe cât era el de grăbit să se depărteze, pe atât i se părea că toţi îi stăteau în cale, şi încă gură-cască, fără nici o treabă, fără nici un rost..

După multă sforţare — abea răsbise printre ei şi-şi făcaa drum la larg — ţanc, când nici nu se mai aştepta, dete cu ochii de fată, care privise hora şi se întorcea acum mâhnită şi dânsa, că nu zărise pe cel căutat...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lui Nuşu nici că-i venia să creadă ochilor, atât îi fu de mare surprinderea cu toate că pe dânsa o căutase aici; după un moment de reculegere prinse curaj:

— Mult te-am căutat, începu el, ştergându-şi sudoarea de pe frunte, dar nimeni la colibă, nimeni la colibă nimeni în sat...

— Dar eu ce rost am la hora muntenilor? ori venit-am să petrec? Abea azi ridicat-am marama neagră de pe cap...

Nuşu o privi lung: Cămaşă albă; fusta din câte-va foi; de la brâu în jos o fotă artistic brodată; pe cap o tichie roşie,—purtată pe sprinceană şi ficsată prin cosiţe groase negre, cu două monezi de aur — îi da un farmec nespus...

— Ce frumos port! reîncepu Nuşu.

— Frumos şi al tău! Dar îţi plac? Voi Românii aveţi portul vostru...

Nuşu, roşu-văpaie, scoborî ochii, dar zărind motivele româneşti în jurul şi pe poalele cămaşei, îi ridică veseli, surâzători: găsea prilej să-şi ascundă turburarea, să facă faţă frământărei ce părea a-l cuprinde cu totul, ce era gata a-i paraliza orice voinţă, orice cuvânt...

— Iţi plac? repetă fata stăruitor, respunzând c'o gropiţă în obraz la surâsul lui... Iţi plac?

— Mi-aşi da sufletul pentru tine...

— Dacă e aşa, de ce nu mi-ai spus'o?! De ce toamna trecută coborând la câmp nu-mi vorbişi, nu te uitaşi la mine?! Vai cât am suferit! Nici o privire..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu eram singur; cu tata, cu mama, întreaga fălcară ...ş'apoi ştii lumea...

— Şi?

— Deşi te aveam în ochi, deşi te purtam în suflet, nu puteam; dar altădată, în trecut, când te-am cunoscut, voit-am să-ţi vorbesc, dar m'am temut...

— Temut? Te-ai temut?!

— Da! Să nu te supăr...

— Să nu mă superi!? Şi eu care culegeam flori sub zăpadă încă, şi-ţi trimeteam buchete pe apă şi'n gând! Eu care le udam cu roua ochilor mei!!

— Marica! Dac'ai şti tu..

Nuşu n'apucă să răspundă; zărind pe Iani. fata îi tăie vorba:

— Uite tata, vine să mă ia, ne-am dat întâlnire aici..

— Atunci pe mâine — o rugă Nuşu, mai mult cu privirea decât cu vorba

— Da! Să mă aştepţi aici, vin după prânz. Ii întinse mâna, îl privi încă o secundă cu ochii ei mari negri pătrunzători şi se întoarse luând-o repede întru întâmpinarea tatălui seu. Nuşu se tupili îndărăt furându-i din ochi, peste coama calului. Remase astfel nemişcat urmărindu-i până-i văzu dispărând; atunci de-abea îşi dete seama că începuse să însereze şi-şi întoarse privirea către munteni: Amurgul sălăjluia în voe peste tot; focuri cât ţine poala dealurilor, scăldând în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

plină bae de lumină, corturile umflate sub adierea vântului de seară; copii jucându-se, bătrâni învârtind miei în frigare, bătrâne întinzând masa; dejur împrejur, dansuri, hore — un rând bărbaţi, un rând femei, bărbaţii lanţ în afară, ele lanţ înăuntru, şi cântice, râs, jocuri: fluerul, cavalul şi ţimbalul scot sunete ritmice, toate melancolice, toate trăgănate. Ici-colo câte-un cimpoi, în care poporul îşi cântă trecutul, biruinţile şi nenorocirile, tot sbuciumul sufletului lui — popor uitat de veacuri într'o mare de duşmani... Tăcut, cu sufletul plin de imagina fetei, cu gândul la ea, Nuşu o luă încet către ei, să-i vadă de aproape — îşi zise.

* * *

A doua zi Nuşu se sculă dimineaţă; cu toate că pe câmp — asemeni atâtora veniţi la bâlci— dormise tun, aşa că simţia acum întrânsul atâta putere de viaţă, atâta dragoste de tot ce revărsa sufletul lui curat şi naiv, că tot în juru-i părea schimbat. I se părea că toţi, că toată lumea e bună şi vioaie; însuşi arborii, frunzele, totu-i apărea vesel. Viaţa-i se arăta în colori de trandafir. Cu cât nesaţ privea bolta cerească, cu câtă dragoste asculta concertul păsărerilor! O da, da! şi chirigii erau acum buni şi îngăduitori; sigur i-ar da toată libertatea... N'o cetise el eri în bâlci pe faţa tuturor?! Ş'apoi se simţia acum un altul, sigur de sine, stăpân pe el, tare pe gândul vorba şi voinţa lui. Nu vorbise el păstoriţei?! Mai mare probă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de maturitate!? Da, da, era acum un altul... atât doar că timpul se scurgea încet, de tot încet: o veşnicie până după prânz. Incălică şi o luă trap peste deal către Filureaoa. Găsi păstoriţa cu turma ei în poeană. Simţi fiori în tot corpul... cum îi mergea acum toate în plin!?. Neaşteptându-se să-l vadă „*Ciuta pădurei*" oprise privirea cu vădită plăcere asupra lui: Ochii ei străluceau; păru-i negru — încadrând de minune faţa-i albă neatinsă de soare — cădea în voe pe grumajii ei rotunzi. Sânu-i plin se desena în voe. Alături, mânaru-i drag, c'o panglicuţă roşie la gât...

— Iartă-mă... n'avui rebdare, începu Nuşu..

— Aveam o presimţire c'ai să vii, răspunse dânsa, mulţumindu-i c'o privire dulce, cu toate că faţa ei trăda încă durerea: De şi aproape inconştient, îşi da însă bine seama că venirea lui Nuşu nu putea fi decât pe sub ascuns şi în treacăt, fără ştirea a lor lui, şi că departe de a fi al ei, prezenţa lui nu putea de cât s'o îndurereze şi mai mult... N'ar fi fost acum o alta, dacă nu l'ar fi cunoscut? Nu era dânsa fericită până a nu cunoaşte lumea? Nu era mulţumită dacă nu fericită, când se ştia singurică în poeană cu mânarii ei dragi? Cum îşi trecea ziua tihnită în nepăsarea ei!? Dar acum? La ce bun că l'a cunoscut? Al ei, sigur nu putea fi. La ce-ar mai tulbura-o de prisos?! El era român şi încă fiul unui celnic. Ea? fata pândarului Iani!...

— Aveam o presimţire c'ai să vii, dar...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr-1901-1932

— Şi eu speram să te văd, să te găsesc la colibă ; mai plăcut îmi e însă că te aflai aici, unde te-am cunoscut, unde — ca în basm — îmi apărușĭ în cale cu cofea plină, cu flori în mână, cu mânarii după tine... Cât erai de frumoasă şi cât te prindea de minune !..

„Fata lui Iani pândarul“ ! rumega păstorița în gând ş'o uşoară umbră s'aşternu mai dureros încă pe ochii ei...

— N'am să uit nici odată, continuă Nuşı , ziua în care te-am văzut ; de atunci şi până astăzi, nicăeri n'am întâlnit o alta aseminea ţie...

Ochii fetei străluciră ; grijea ei de până atunci păru că dispare pentru moment : Nuşu nu se simţia mândru, o plăcea şi-i plăcea... Simţi sufletu-i plin şi ochii îi se umeziră. Ridică capul şi-l privi cu drag. Nuşu îi întinse mâna ; dânsa i-o primi, şi mână 'n mână tăcuţi, o luară pe poteca poenei, poteca cu iarba încă udă de roua şi miresma dimineţei... Fata de şi-şi simţia sufletul plin, nu putea uita însă că iubitu-i e român şi asta-i strângea mult inima, îi copleşia toată fiinţa ; ar fi voit să fie veselă, să-şi arate toată mulţumirea că-l vedea că-l avea lângă ea ; cu toată sforţarea ei, vedea însă că nu poate...

— Ascultă merla — începu dânsa, ascultă merla cum mai cântă... Pare că te cunoaşte... Uite-o ici deasupra noastră... Şi ce de păsărele ! Le fluer şi eu, le dau fărămituri şi'mi cântă. S'au deprins cu mine şi cu mieluşeii mei... Da, da ! Aici totul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mi-i prieten! Vezi tufanul ăsta nalt şi umbros? e străjarul meu! Aici stau, aici îmi văd de lucru şi gândurile-mi sboară la munte şi la câmp... La munte vara, la câmp iarna... la câmp...

— Marica!

— Oiţele pasc, pasc la picioarele mele; deasupra păsărerile-mi cânt.., le cânt şi eu... Sunt blânde, mă cunosc şi le cunosc, şi cum ne îngână pârâiaşul!! Să-l asculţi seara şi să vezi apa-i cristal cum scântie sub bătaia lunei!..

— Marica, Marica scumpă ş'atât de mult dorită!.. E frumoasă apa limpede, e trufaş tufanul nalt, dar mai frumoasă, mai senină privirea ta...

— S'asculţi pârâiaşul seara, şi să-i vezi apa-i cristal sub bătaia lunei... Dar cum se schimbă cât sufletul meu, când plouă şi-i furtună!? Prăpăstios şi tulbure, cum tulbure sunt gândurile mele de când te cunosc!...

— Marica!

— Ş'atâta mânie, atâta vaet revarsă apa, cât durerea-mi din suflet se rostogoleşte 'n gol! Ce trist să fii singură cu durerea ta! Nici un glas, nici un cuvânt!...

Fără să mai dea timp tânărului, sufletul ei prea încărcat găsise prilejul să se descarce din plin; prea fusese singură şi prea păstrase durerea în sufletul ei stingher, în cât nici gând să-i mai poată pune frâu... Ar fi isbucnit în hohot, cum hohot simţea plânsul în toată fiinţa sa, dacă prezenţa lui Nuşu, dacă privirea lui n'ar fi pus balsam pe rana ei încă sângerândă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi iarna, iarna! grozava iarnă! Viscolul năprasnic spulberă zăpada în geamurile ferestrei tăcute... Şi-o mantie groasă, groasă cât piatra de pe sufletul meu, s'aşterne peste tot! Cât de trist să fii singură, neînţeleasă şi departe de toţi, departe de tot ce ţi-i drag! Da, da! Ce trist să stai singură închisă în casă, singură şi vrăjmaşă înseşi gândurilor tale! Câte ceasuri, câte zile am trecut ca pasărea în colivie, singură la geam, privind doar cum cerne fulgii albi peste fagii trişti şi goi. Şi ce mantie groasă, groasă cât tăcerea ta, s'aşterne peste munţii depărtaţi — munţii voştri...

In ochii lui Nuşu apăru două lacrimi: — Vai Marica, mărâta mea Marica! Cât eşti tu tristă şi cât îmi tulbură toată firea, mâhnirea ta... Dar crede, crede că mi-i scumpă poiana, mi-i scumpă coliba ta, mânarii tăi, dar cât de nepreţuită îmi eşti tu! Imi apăruşi ca o căpriţă, căpriţă sprintenă şi frumoasă, dar căpriţă de munte, — n'o găseşti de cât aici: cu cât o doreşti, cu cât o cauţi, cu atât o vezi mai rar, cu atât nu-i, nu-i în calea ta... Vezi Marica..

— Da, da! căprioara fuge, cât timp nu-i rănită!..

Ca şi ruşinată de vorbele ei, se plecă, îşi sărută mânaru-i drag, şi sprijinindu-se în mână, în cot, se tupili pe iarbă. Nuşu lângă ea: Mânarii păşteau, pârâiaşul curgea lin, doi fluturaşi se urmăreau de zor, o albină sbârnăia în tufiş, un bondar îşi încerca aripile.. Ici colea câte un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

brad secular apărea singuratic între fagii din ce în ce mai deşi... Remaseră tăcuţi, şi cum sufletul lui era plin, păstrau unul lângă celălalt această muţenie dulce, mulţumiţi, fericiţi că se simţiau alături. Sunt momente atât de dulci, că înseşi vorba ar strica armonia sufletească care duce la extaz. In această stare sufletească, în această legătură nevizibilă se aflau, când în tăcerea molcomă a poenii, un cânt prelud se ridică deasupra lor, cânt atât de aerian, atât de eteric, atât de dulce şi discret, în cât melodia îi pătrunse până'n coardele cele mai adânci ale simţirei lor, făcând legătura lor sufletească, mai strânsă, mai neseparabilă, de nedistrus. Li se păru pentru moment că sunt un singur suflu, un singur gând; neliniştea, tulburarea, jena lor, păru că dispare cu totul:

— Câtă viaţă, câtă viaţă în jurul nostru, Marica dragă, şi ce frumos e aici!? Totu-i soare, totu-i viaţă, cânt şi armonie..

— Frumos ş'atâta viaţă azi! începu păstoriţa; dar prin contrast, prin sensibilitatea nervilor ei supraexcitaţi, îi revenea, îi se redeştepta starea ei sufletească din trecut; ar fi dorit să fie veselă, să poată arăta veselia ei lui Nuşu, căruia – îşi da bine seama — nu numai că nu-i putea face plăcere întristarea ei, dar încă îşi zicea dânsa, lesne îşi putea face o idee cu totul greşită, nu numai asupra sentimentului, dar chiar de înşeşi firea ei; şi totuşi aceeaşi amărăciune, aceleaşi cuvinte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îi reveneau pe buze aproape fără voe: — Ş'atâta mânie, atâta vaet revarsă apa, cât durerea'mi din suflet se rostogoleşte'n gol! Ce trist să fii singură, singură cu durerea ta! Nici un glas, nici un cuvânt, nici o speranţă.. e grozav! Tăcere şi tăcere, mereu tăcere.. ca în mormânt tăcere...

— Vai! dar cu mult mai bine să fii singură, o întrerupse Nuşu, singură cu tine, cu gândurile tale, stăpân pe ele, stăpân pe tine, de cât cu atâţia streini sufletului tău, haini gândului tău... Şi apoi tu nu mai eşti singură, Marica, gândul meu ţi-e tovarăş pretutindeni, şi'n toată Samarina în toată Hâşa, nu cunosc, nu văd, n'am întâlnit o alta aseminea ţie.. Şi cum fosta-i singură cu gândurile tale, aşişderea singură ai fost în gândurile, în sufletul meu..

Fata — roşie bujor — cu ochii plecaţi, căta cu vârful cârlibanii să smulgă o fragedă şi tânără ferigă, victimă stărei ei sufleteşti.., şi cu toate că-şi avea sufletul încă încărcat, cu toată melancolia ce i se citea pe faţa şi'n spusele ei, se simţea totuşi în altă lume: o muzică dulce, nespus de dulce, necunoscută ei, îi cânta pentru întâiaşi dată în urechi. Ii vorbea Nuşu şi cu toate că în interiorul ei simţea aceiaşi durere, vocea lui îi apărea dulce, plăcută, aproape nostalgică.. O cât de fericită ar fi — îşi zicea — dacă n'ar fi simţit — peatră pe suflet, aceeaşi întrebare: Cât va remâne dânsul cu mine? L'a mai văzut şi alte dăţi şi cât a trebuit să sufere!? Cât de îndelung i-a aşteptat reîntoarcerea!?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vai cât de bine mă simt aici, reîncepu Nuşu, nu ne ştie, nu ne vede nimeni... doar mieluşeii, păsărelile şi cântul lor...

— Nimeni! îngână fata dusă pe gânduri: — Nimeni! veşnic, mereu nimeni.. Singură cu gândurile mele! De câte ori nu ţi le-am trimes cu pârâiaşul la vale.. De câte ori nu ţi-am trimes lacrâmi, de câte ori flori!? Le-ai primit?...

— Vai Marica! tu cel puţin erai singură; nu aveai alţii să te spioneze, alţii să-ţi otrăvească sufletul, alţii cărora să le ascunzi nu numai suflet, gând, dar însăşi ochii, faţa ta.. Tu puteai să cugeţi în linişte.. Eu!? şi gândul trebuia să-l ascund.. Să-mi ascund dorul, să-mi ascund sufletul, să-mi neg toată fiinţa, ascunzând până şi făptura mea, să nu fiu văzut, să nu fiu bănuit..

— Dar eri?

— Oh eri! Cu gândul la tine, muncit de dorul tău, de teama de a nu te găsi, n'am cugetat la nimic.. Are să mă afle părinţii..

— Şi pe mine cei din sat.. Au încercat să mă fure..

Nuşu deveni galben ca ciara — Vai Marica..

Fata-i descrise toată scena, arătând însă că nu cunoaşte pe acei tineri.. Nu erau din satul ei.. Vai sunt atât de iuţi aceşti Români, îşi zicea în gând..

— Să nu cadă în calea mea Marica.. Noi..

— Nu fii rău şi să n'ai teamă: tu să nu slăbeşti, de mine nu duce grijă..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Drept răspuns, deasupra lor cântul se înalţă, trilează, dă sunete armonioase perdute în note perlate, în voci cristaline... Deşi tăcuţi, tinerii ascultau cu nesaţ limba înţeleasă numai de ei, limba misterioasă a sufletelor lor, topite în unul singur.,. Sub farmecul firei, încolţiau deapururi mugurii iubirei., Cântul tăcu, asemeni şi ei, dar gheaţa se rupse, începură destăinuirile, dându-şi pe faţă unul altuia toată durerea, toate suferinţele şi toată speranţa lor; el arătându-i toată dragostea lui de când a văzut-o, cum n'a perdut-o din gând, din ochi, nici ziua, nici în visuri; ea, cum îl dorea, cum căta să-i vorbească şi cât suferea fiindu-i teamă să nu-l nemulţumească, ştiindu-se săracă şi nedemnă de el avut, şi fiul unor părinţi români! La rândul său Nuşu protesta, arătându-i cum o simţia nu numai demnă, dar cum dânsa se impunea încă în ochii şi'n sufletul lui, cum fusese şi era prins de frumuseţea ei feciorelnică dar bărbătească în acelaş timp. Ar fi dat din viaţa lui, numai s'o vadă; s'ar fi mulţumit numai cu atât, dacă nu-i era posibil să-i vorbească:

— Vai! de-ar fi Marico numai avuţia la mijloc!? Uşor lucru: Noi Românii nu ţinem seamă de averea tinerei. Celnicii cât şi feciorii lor, sunt egali tuturor celorlalţi, şi pot lua pe ori care fată din fălcara lor, dacă e harnică şi cuminte..

— Atunci?!

— Atunci, atunci îngăimă Nuşu, ca şi deşteptat din vis, tu nu eşti din fălcările noastre..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tu eşti.. — nu-i venea să-i spue cuvântul, şi totuşi simţea un necaz ascuns, că era de fapt pe o treaptă socială, care-l depărta atât de mult, dacă nu cu totul de dânsa. — Tu eşti..

— Sunt?

— Tu nu eşti dintre ai noştri.. Tu eşti o streină.. Şi în spasmul cuvintelor lui dureroase, tăietor de dureroase, dete pe faţă tot adevărul, mărturisindu-i toată suferinţa, tot amarul, teama lui la gândul că ai săi, se vor opune la căsătoria lui cu dânsa — o necunoscută, fiica unor părinţi atât de rău văzuţi de Români, Români cari nu ies niciodată din datinele lor, cari nu se căsătoresc de cât între ei. Ca şi când şi-ar fi vorbit lui însuşi, urmărindu-şi mai departe gândurile, îşi frământa degetele: Fata pândarului lani! De ce mi-a fost scris să-mi iese în cale tocmai ea?! Ce *căsmete*!? Dece nu sunt, dece nu m'am născut şi eu hâşot?! Aşi fi fost fericit.. Dar aşa?!

Marica tăcea; nici un cuvânt, nici un gest, nici un suspin care să traducă sbuciumul ei sufletesc: obrajii ei de ceară, de trădau doar toată durerea-i adâncă, nesfârşită..

— Da, da! Draga mea, dac' ai şti tu? Dac-ai şti tu nevrednicia în care mă aflu, ca eu fiu de Român, să ies din cuvântul tatălui meu!? Judecata mea nu poate fi ca a lui; el are vederea largă, are experienţă, ştîe să vadă şi în viitor, în cât totdeauna tatăl are dreptate şi nu poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să vrea de cât binele pentru copilul său! Şi totuşi sufletul meu aparţine ţie şi niciodată nu m'aşi putea învoi pentru o alta.. In această stare, între tată şi datoria mea de Român de o parte, şi între tine de alta, ca fiara în cuşcă, de prisos mă sbat în mine, negăsind nici o eşire din această afurisită încurcătură, în care înot zi şi noapte; căci dacă tata nu'mi impune pe cutare sau cutare, în ori ce caz nu mă pot căsători împotriva voinţei lui. Şi totuşi câte propuneri mi s'au făcut!? Eu însă nu te uit, căci nu te pot scoate din sufletul meu: ai pus stăpânire tu pe el, şi de-a pururea stăpână îi vei fi, şi de cât o alta mai bine de loc. Vezi tu gârla cum curge lin apa ei!? aşa curge în mine, în sângele meu, dragostea pentru tine. Ori ce stavilă i-ai pune în cale, ar turbura-o, dar n'ar opri-o nici odată din mersul ei, ori cât sbuciumată ar fi.. Da, da! scumpa mea Marica să aşteptăm. Nu doresc moartea tatălui meu; numai gândul, şi e un mare păcat; dar să adastăm: Cât timp trăeşte nu mă căsătoresc, chiar dac'ar fi să mi-o ceară el însuşi.. De mă zoreşte fug, dar niciodată, auzi dragă, niciodată, absolut niciodată, nu mă voi căsători cu o alta, să ştiu bine că'mi fac singur seama...

Lacrămile nevinovăţiei, apărură în ochii lor îndureraţi..

— Să aşteptăm reîncepu Nuşu, topindu-se de durerea fetei, mută în desnădejdea ei. Ce n'ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi făcut el să poată smulge durerea întipărită în toată fiinţa ei!... Când sufletele sunt una, nu se poate ascunde celuilalt nici gând nici durere, nimic. Dânsa simţi; redeveni pe dată fata pădurei; faţa-i luă aer bărbătesc, se sculă brusc şi privindu-l drept în ochi, cu glas solemn, bine timbrat, îi zise:

— Martor îmi e Cerul şi martori îmi sunt pădurea, gârla şi tufanul, tot ce am mai scump după tine: ori sunt a ta, ori a nimănui! De mine Nuşu să nu te îndoeşti; nu eşti al meu, a altuia nu voi fi!

— Şi eu dragă Marica, îţi jur că mai curând voi muri de cât să iau alta!

. . . . . .

Ziua următonre Nuşu ştiia bine că o să găsească fata la colibă.. O luă trap peste deal şi ţinu strună până'n Filureaoa. Păstoriţa îl aştepta la intrarea în poiană; zărindu-l, îl întâmpină cu surâsul ei blând şi bine primitor...

Nuşu descălică, lăsându-şi binecul să pască în voe...

— Ştiiam c'o să te văd: un ce ascuns, nevăzut, îmi spunea că sigur vii; te aşteptau şi mânarii şi mierla.. Toată lumea te aşteaptă, lumea mea... Nuşu îi întinse mâna, o cuprinse în braţe strângând-o uşor la pept..

— Ah Marica, dragă Marica, dacă ai şti tu cât îmi e dragă poeana şi cât mai mult încă tu stăpâna ei!? Imi e dragă fălcara, îmi e scumpă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viaţa noastră de păstori nomazi, — liberi şi nepăsători, şi totuşi aşi da falcara, m'aşi lipsi de tot, să pot locui în poeană, să pot fi lângă tine, să fii a mea...

— Nici că voi fi soţia altuia.

— Te cred Marica scumpă şi aceasta îmi dă puterea să lupt înainte... Ajunşi lângă tufan se opriră, priviră în treacăt gârla tăcută, liniştită, la picioarele lor, şi se aşezară jos:

— Vezi tu Nuşu, începu fata, nu e zi să nu fiu adăpostită aici şi nu e zi ca gândul meu să nu sboare la tine, să nu te cate, să nu te strige: cu cât eşti mai departe cu atât te voi mai mult, şi uneori simt într'atâta lipsa ta, că plâng, simţind nevoia să te văd, să simt braţul tău, să simt duhul, suflarea ta..

Nuşu o atrase încetişor către dânsul şi sub impulsul stărei lui sufleteşti o sărută pe frunte; dânsa lăsă frumosu-i cap pe umărul lui, remânând astfel în neştire; dar curios, îi venea acum să închidă ochii, să doarmă, simţind în toată fiinţa ei o căldură şi moliciune neobişnuită, un tremur asemini ierbei atinse de mânile ei fiorate, un tremur vibrându-i prin spate, prin tot corpul, până dealungul braţelor moloşite.. Dânsul, beat de mirosul poenei, de parfumul ce exala întreaga ei făptură, întoarse capul, se plecă către ea lipindu-şi buzele fierbinţi pe frunte, pe obrajii fetei.. Fata închise ochii simţind că totul se învârte în jurul ei. Nuşu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o strânse tremurând la piept, îşi simţi resuflarea grea, şi sub atingerea corpului ei inmaculat, se simţi slab, bâlbâind în neştire: — Marica, scumpa, nepreţuita mea Marica...

Gata să cadă, o senzaţie deosebită, neobişnuită, enervantă dar şi mulţumitoare, îl trezi din tulburarea, din amorţia lui.. Un minut de reculegere şi o stare deosebită născută din iubire curată şi adevărată, puse stăpânire pe el.. Dânsul ştia, auzise ce-i dragostea, dar de şi n'o simţtse, în nimic real, se vedea totuşi tare acum, energic, încât stăpân pe judecata lui, se găsi pătruns, în acelaş timp cu patima ce-l stăpânise o clipă, de o adevărată revoltă — ce-şi avea locul ascuns în stratul lui mintal subconştient — revoltă care nu era de cât dorinţa tacită, neexprimată, totuşi de astă dată conştientă de a păstra sfânt, puritatea sentimentelor ce simţise pentru tânăra fată.. Făcu o sforţare asupra lui însuşi, se smulse din braţele ei, ce'l înlănţuiseră pare pentru totdeauna, şi redeveni liber, pe deplin stăpân pe el însuşi. Simţia renăscând acum într'însul toată revolta onestităţei sale, conştiinţa datoriei de a păstra în toată stricteţa gândul lui bun, pentru fată.

Nu trecuse un minut şi cât se simţia acum de demn, de mândru chiar în ochii lui proprii. De altfel el nu văzuse la Români de cât aceasta, de şi simţise la chirigii, şi o altă parte, bănuită din modul lor de a fi cu femeile streine ; dar această parte ascunsă, nu avusese nici o cădere în rău

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

asupra lui ; mai mult încă, de şi numai presupusă, îl desgustase, aşa că simţind acum în el toată puterea reacţiunei, fu smuls cu totul din iţele moliciunei şi dorinţei ce-l cuprinsese mai înainte. Fata ca şi zăpăcită, neînţelegând nici tulburarea nici bruscheţa lui Nuşu, căuta acum să-i citească în ochi.. Un moment, şi ca şi cum i s'ar fi luat o pânză de pe ochi, revenind din amorţeala care-i nimicise toată voinţa, înţelese că în dragoste nu e totul numai admiraţie, atracţie şi duioşie, dar că sigur există încă o altă parte, ascunsă prin stima reciprocă, parte în care trebue a fi însumată toată puterea iubirei, adevărata unire dintre părţi : sigur, îşi zise dânsa, alături de legătura sufletească, există şi o altă lumească : înţelese însă în acelaş timp, că dacă aceste două legături pot exista una fără alta, în orice caz legătura sufletească, nerespectând pe cea trupească, nu mai e iubire... Dintr'un salt fu în picioare, prinse mânile tânărului în ale sale şi fixându-l drept în ochi, îi zise :

— Mulţumesc Nuşu, de azi sunt liniştită, ştiu că sunt iubită..

A treia zi se revăzură din nou în bâlci ; se înţeleseră ce aveau de făcut, Nuşu îi dărui un frumos inel, şi se despărţiră jurându-şi unul altuia, credinţă nestrămutată...

Abea acum se gândi el la vânzarea lânei — un rest ce-i trimisese tatăl prin chirigilic. Deştept, cunoscător deja, află curând preţul pe piaţă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi-l rupse cu primul cumpărător. Porni către casă cu sufletul plin de imaginea fetei. Niciodată n'o iubise atât de mult, şi 'nţelegea bine că nu va putea duce viaţa fără ea.. Soarta lui fusese fixată...

XII

Mişcarea de regenerare a Românilor Macedoneni era în toi. Redeşteptarea lor naţională urma spiritului revoluţionar care străbătuse toată Europa. Grecii, a căror comunităţi datau de sute de ani [92]) trâmbiţaseră încă de mult pretutindeni prin viu grai şi 'n scris, că peninsula balcanică era plină de Valahi, avuţi, puternici, mândri şi războinici lăsând a se înţelege că ei - Grecii — au puterea de asimilare. Până nu se deschisese încă oficial prima şcoală română la Târnova 1864, ei începuseră deja o contra-propagandă aprigă contra Aromânilor, trimiţând învăţători şi deschizând şcoli în toate comunile aromâne. Cum însă mişcarea Românilor făcea progrese mari şi repezi, alergară la un mare truc: sub pretext că vor înfiinţarea unui stat liber — Epirul — pe teritoriul creştin, se ridicară — chip în numele creştinătăţei — contra Turcilor păgâni, făcând astfel să se alăture la mişcarea lor revoluţionară şi Românii munteni. S'a văzut însă curând că diplomaţia greacă ducea o dublă luptă: una contra împărăţiei turceşti pe care o submina şi contra căreia răsvrătea naţionalităţile creştine; alta contra înseşi acestor na-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţionalităţi cari erau — pretindea ea — Greci, vorbind însă alte limbi — română, bulgară, albaneză, etc. nemai recunoscându-i acum de Valahi ci de Vlahohoni, cum pe ceilalţi îi botează Bulgarofoni, Albanofoni, etc.; ş'acum aceşti diplomaţi — datorită ce-i drept şi ignoranţei bărbaţilor de stat europeni — îşi propuseră să scoată castanele din foc, cu mânile Românilor, iar aceştia, creştini înainte de toate, se prinseră uşor jocului lor, luând parte — vrând nevrând — la revoluţie, cu toate că erau nepregătiţi, fără arme şi muniţiuni, şi cu toate că necunoscând purerea armată a Turcilor, nu-şi puteau da seama de greutatea încercărei lor.

Ce-i drept Românii munteni din Albania alături cu Albanejii creştini, luaseră o vie parte la luptele pentru independenţa Greciei şi chiar lor se datora această liberare, dar ceştilalţi din Pindul de jos şi mai ales din munţii şi văile Epirului n'aveau pentru ce să se rescoale ; aproape nu văzuseră oaste turcească în comunile lor, erau libere şi relativ mulţumite : „*Vlahohori-chefalohori*“. Nimeni nu se interesa de ei „paseri călătoare“; biruri nu plăteau ; preoţi aveau dintre dânşii, plătiţi tot de ei ; celnicii erau marii dregători şi judecători în fălcările lor. Trăiau toţi în armonie şi'n plină înţelegere. Datinile şi obiceiurile le erau legi nestrămutate. Grecii însă prin căpitan Jaca — căpăciar, de origină română — atrase de partea lor câţi-va din celnicii Românilor cari se prinseră în horă, fără să-şi dea seamă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1901-1932

de respunderea şi gravitatea faptului în sine. Odată sus la munte — după înţelegerea avută cu Jaca — ei începură să strângă în jurul lor tot tineretul, aprinzându-l cu vorbe mari, în cât ridicară steagul libertăţei în satele de sus, fără să aştepte cel puţin să urce până la ei toate fălcările, cari poposite în Filureaoa, fură prinse pe neaşteptate de cavaleria chürcheză sub conducerea lui Mehmedaga-paşa din Grebene. In ajutorul românilor soşi într'adevăr — conform înţelegerii — Căpitan Jaca [70]). Isbitura fu puternică; căzură şi dintr'o parte şi dintr'alta. Mulţi îşi perdură nevestele, acestea copiii, copiii pe părinţi, aşa că cererea creştinilor fu stânsă în sânge, dar chestia Românismului sbugni cu mai multă putere, cu mai mult răsunet, fiecare dându-şi curând seama de adevăratul scop al atragerei lor la revoluţie, de adevăratele sentimente ale Greciior, de tendinţa lor panelenică. Natural surveni reacţia, şi cum pulsul românilor munteni era acum cu totul contra Grecilor, întâlnirile şi plimbările lui Nuşu cu fata pândarului în bâlciul din Grebena, luă în Samarina proporţii mari. Până atunci se ştia de înclinarea lui pentru păstoriţa din Filureaoa, dar se vorbea numai în mic şi aproape numai în sânul familiar. Acum faptul luase o întorsătură gravă : toţi erau contra fetei ; de adevăratul ei nume nici nu voiau să ştie : din „hâşoată", „fata pândarului Iani", n'o mai scoteau. Cătând să cruţe durerea bătrânului Ahuriu, căutau să lovească cât mai mult în faţă, ca şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când dânsa era provocătoare, ţintind să scoată din minţi un copil încă. Toată lumea o vorbea rău, şi nu i se găsea nici un merit. Ia sărit de gât! strigau toţi în gura mare. Ce era să facă el? Cum să se apere? Cunoaşte dânsul lumea? Un ageamiu! Un nevârstnic! Căzu în cursă ca şoarecele. Ea! ea-i mâţa vicleană...

Tana pe deoparte în rândul femeilor, învăţătorul Balea de alta în cercul barbaţilor, înteţeau focul discuţiilor şi pornirilor în potriva tinerilor înamoraţi...

Tana era harnică, foarte bine văzută în fălcara lui Ahuriu şi avea în gest şi în privire — cu toate că dulce, — un ce bărbătesc, care atrăgea ochii tuturor, cum atrăsese şi pe ai lui Nuşu. Dânsa nutrea de mai mult timp dragoste pentru tânăr, şi neputând-o da pe faţă, pe cât se resemna în ea, pe atât se aprindea şi mai mult. Sprintină, curajoasă şi voinică, era încă copilă — să fi avut cinsprezece ani, când într'un avânt prinsese din herghelia lui Ahuriu, calul destinat de celnic ca binec pentru fiul său. De-atunci se vorbea numai bine de dânsa: E bărbată strigau toţi şi-i purtau respect. Era iubită mult de Tuliu, prietenul lui Nuşu. Simţind însă atenţia ei pentru Ahuriu, tânărul se închidea în el, astfel că din vesel şi vorbăreţ devenise tăcut, cu atât mai mult cu cât Tana părea că nu observă nici atenţia nici tăcerea lui suferindă. Gândul ei era la Nuşu; şi cu toate că acesta n'o încuraja de loc,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

totuşi, dânsa avea toată speranţa ştiindu-se bine privită de părinţii lui. Ce-i drept Nuşu o plăcea, văzând în ea o soră iubitoare, plină de duh, dar sufletul lui remânia liber. Fata trăgea însă nădejde şi sigur l'ar fi avut — îşi zicea, s'ar fi făcut iubită, dacă nu i-ar fi ieşit „hâşoata" în cale. Aflând acum de întâlnirea şi plimbarea tinerilor în bâlci, deveni geloasă şi clevetitoare:

— Cum?! Striga ea fără nici o jenă, cum? nu putea găsi o altă fată în toată fălcara, în toată Samarina?! Nu-i era bună Lena lui Dalu, Mina lui Tomciu?! Ce, hâşoata lui Iani, „hoţul de cai" e mai bună, face de dânsul?! Asta este o palmă pentru toate fetele şi mamele noastre, o palmă pentru întreaga fălcară! Ce sunt hâşoatele? N'ajunge cât suferit-au Românii de la greci?!..

— Să-i tăiem cozile! se auzea câte un glas pierdut de femee...

— E ruşine pentru toţi Românii — reîncepea Tana — ca fata hoţului de cai să ne fure şi tinerii Români! Nici că s'a mai auzit, şi neertaţi am fi toţi, dacă n'am şti să-i punem piciorul în prag!

— Şi mâna 'n beregată, se auzea câte un glas mai rătăcit..

— Cum pun ei mâna în turmele noastre, respunse un altul...

— Da, are dreptate Tana, intervenea învăţătorul: E o datorie sfântă pentru noi preoţii şi învăţătorii români, să ne opunem la această căsătorie!

1868 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi totuşi are dreptate Nuşu, respundea Tuliu: e drept că e greacă, mai exact hâşoată cum spuneţi, dar fata e cuminte, e tânără, frumoasă şi plină de multe însuşiri bune. Ferice acel ce va lua-o...

— Pentru ce n'o iai Dumneata? sărea Tana ca muşcată de şearpe:

— Cine te opreşte să n'o iai? Te-ar şi prinde, dealtfel toată lumea ştie că Dumneata eşti cu dânsul ca „Tani cu Gani." Incă odată nu-ţi interzice nimeni să nu-ţi fie nevastă..

— Mi-ar fi, dacă sufletul meu ar fi al ei..

— Atunci dacă n'o iai, n'o propune altora, fii mai bun Român! îi zise fata, pe un ton vădit înţepat...

— Ştii tu Tuliu, începu învăţătorul, că părinţii noştri şi-au vărsat sângele pentru crearea Greciei, şi pe când noi Epiroţil şi Arnăuchenii fraţii noştri, ni-l vărsam luptând, Grecii Laconi, scoborau de pe dealurile lor să prade caprele şi vacile de pe câmpii şi lunci, furând şi banii ce veneau din Europa [1]), în timp ce hâşoţii şi copăcerenii greci ne furau oile? Şi astăzi fiul marelui celnic Ahuriu să ia de soţie una din ai lor? O hâşoată? Ce mai remâne din toată lupta noastră, din toată chestia naţională, dacă şi fruntaşii noştri iau fete de Greci?

— Să le românizeze, îndrăzni să răspundă Tuliu.

— Cum, reîncepu pe un ton neobişnuit învăţătorul, cum? Atât de puţin simţi tu românește, în

1) *Pouqville, Metternich* vol. citate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cât să găseşti de bună fapta lui Nuşu pentru că e prietenul tău, când de fapt ar trebui să-l plângi ? ! Dar eu te plâng pe tine, şi plâng pe toţi ai noştri, dacă între noi se găsesc Români cu sentimente ca ale voastre. Mi-i ruşine că v'am fost învăţător ! Şi mult greşit-am către Dumnezeu că nu m'a luat până să nu văd această tină aruncată asupra noastră !

Pusă astfel chestiunea, multe familii din Samarina, dorind de ginere pe Ahuriu, tânăr, avut şi fruntaş — ca mâine celnic, găseau pretext puternic nu numai în datinile lor, cerând a se căsători numai între ei, dar mai puternic încă în interesul chestiei naţionale. Toţi făceau comparaţie între gospodăria, moralitatea şi mentalitatea Românilor, faţă de a hâşoţilor greci: Mai mare ruşine nici că se poate ! se auzea câte un glas, făcând ecou murmurului general..

Intre timp, întâmplarea făcu să treacă pe dinaintea aşa zisei şcoli, — fiind de fapt numai un început de înjghebare, în curtea căreia aveau loc de obicei consfătuirile acestea, fiind chip şcoală mixtă, pentru băeţi şi pentru fete — bătrânul celnic Hucea. Invăţătorul îi se adresă atunci, rugându-l să puie vorbă el — om cu multă greutate în faţa tuturor — să stărue pe lângă Nuşu, să-şi mute gândul de la fata pândarului din Filureaoa. Auzind de Filureaoa, bătrânul oftă adânc, îşi aduse aminte de păstoriţă, de curăţenia sufletului ei, şi asemeni unui apostol, ridicând ochii către Cer, respunse rar şi senin :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dumnezeu să-l lumineze; oamenii nu pot face nimic, contra celor ce li e scris!..

Toţi tăcură, negăsind nimic bun să respundă.

— Domnul cu voi, copiii mei! mai zise bătrânul, ridicându-se să plece. Barbaţii îl conduseră până la poartă, femeile îi urară „sănătate".

— Intrădevăr — reîncepu Tuliu — nimeni nu poate vorbi rău — pe drept — de fata aceasta!

Tana îl privi încă odată lung, şi fără a mai zice un cuvânt, să ridică să plece..

— Nimeni, se grăbi să adauge Tuliu, nimeni din cei ceo cunosc..

— In ori ce caz, respunse învăţătorul, această căsătorie nu se poate face; toate sunt în potriva ei; şi tradiţia şi faptul că fata e hâşoată, şi datoria noastră de buni Români, care nu putem îngădui ca un fruntaş din ai noştri să purceadă tocmai el, semnalul de cădere a spiritului nostru naţional!

— Nici se va găsi faţă bisericească [1]) română să-l cunune, interveni preotul, făcându-şi arătarea pe poarta şcoalei..

— Sfinţia sa îşi cunoaşte datoria! se auzi un glas...

— Părintele simte românește! încheie învăţătorul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XIII

Dacă întâlnirea şi plimbarea lui Nuşu în bâlciul din Grebena cu „fata pândarului Iani“ ridicase toată fălcara celnicului Ahuriu contra lui, dacă dânsul avea de suferit răutatea şi bârfirea tuturor, trebuind să ducă luptă lăuntrică contra pornirei lui sufleteşti de o parte, contra apăsărei morale ce-i impunea situaţia lui de fruntaş român de alta, nu mai puţin frumoasa păstoriţă fusese văzută în bâlci, de consătenii ei din Comaţi şi acum avea de suferit glumele multora dintr'ânşii, glume vesele — de ocazie atât timp cât se afla şi dânsa de faţă, dar cu otrava şearpelui în ele — veninul geloziei — când nu era prezentă: „Nu ne vrea pe noi „*Vlahula*“ !“)

Marica reacţiona prin tăcere şi prin mândria cu care-şi căuta de gospodărie. Ca o răsbunare mai mult însă, contra purtărei lor răutăcioase, respundea încă prin îmbrăcămintea ei, care purta zilnic schimbări şi adause de motive româneşti, aşa în cât treptat se îndepărta de vechiul ei port hâşotesc — cămaşa fără foi, şi fota-i şorţ în faţă. I se părea că punând costumul românesc ar fi mai puţin hâşoată, mai apropiată lui Nuşu şi a lor lui. Biata copilă nu putea uita frământarea lui Nuşu, durerea ce i se zugrăvise în întreaga lui fiinţă, când îi arătase atât de îndurerat regretul lui că nu-i şi dânsul hâşot. Fără să vrea

1) *Vlahă* = româncă (Valahia mare).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îi retrecea acum pe dinainte caravanele Românilor. Pe neştiute, fără să-şi dea seama îi remăsese multe în minte din obiceiurile lor, din mişcările lor largi, cumpătate, din vorba lor rară, din asprimea datinilor, din cari se vedea bine că nu ies. Toate acestea, la cari altădată nici n'ar fi visat, îi treceau acum pe dinainte c'o cadenţă stăruitoare, apăsându-i sufletul. desnădăjduindu-i toate visurile ei de fată, toată dantelăria spiritului ei feciorelnic şi nevinovat, destilându-i pic cu pic tot amarul gândului ei nebun, toată amărăciunea adevăratei sale situaţii. Hâşoată! Pot fi eu demnă de fiul marelui celnic Ahuriu... Şi dacă o zice el, zic şi ceilalţi, zic şi ai lui?. Nu, nu! căsătoria noastră n'are să se poată face... La ce dar m'am născut, la ce bun să trăesc!? Incepea să plângă. Bătrânul Iani, cu toate c'o prindea lăcrămând, încetase de mult să-i pomenească de măritiş şi de tineri. Devenise tăcut cu totul şi era vădit că sufere pe urma durerei ei. Dese ori apărea în pragul uşii, cu ochii ţintă asupra fetei, ca şi cum ar fi vrut să-i vorbească, să-i spue ceva. Adesea ori Marica avea impresia că are a-i spune, a-i mărturisi, poate un ce necunoscut, un gând ascuns ei. Cum îi zărea însă ochii mari, vii şi'n trebători, el se retrăgea pe dată şi devenea tăcut. Se uscase mult şi cu toată atenţia fetei, forţele lui slăbeau zilnic. Marica simţind că-l perde, punea toată stăruinţa, nu-l mai părăsea aproape de loc, ţinându-şi oiţele pe lângă colibă şi lăsându-le să pască numai în preaşma ei, dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vedea bine că n'avea ce să-i facă. Se căina întrânsa că nu era îndestul de apropiată şi mângâitoare cu el, neputânduşi-o ea înseşi erta, înţelegând bine că starea ei sufletească, durerea ei pentru Nuşu îi împetrea sufletul. Aceasta îi da în schimb o putere de muncă, de devotament, de care nu se ştia nici ea capabilă..

Dar oare a-l servi e îndestul, se întreba ea înseşi, a servi e tot una cu a iubi. Dar devotamentul una-i cu iubirea sufletească, una cu dragostea fiiască?. Natural îşi zicea dânsa, dragostea aduce devotamentul, poate însă acesta naşte sentimentul? Şi totuşi inconştient i se părea că lipseşte de la o datorie sacră către părinţi — iubirea firească ce e în fiu, trebuind să existe în afară de orice sentiment al datoriei. Simţia în ea un ce mai puternic de cât voinţa ei, un ce care-o făcea să se vadă în conştientul ei aproape streină tatălui seu, un ce care o făcea să nu poată fi una cu dânsul, aşa cum — de şi nu i-o spusese nimeni — simţia bine că trebuia să fie. Işi da bine seama că regretă perderea lui, fără să aibă însă durere, şi acest adevăr o revolta. Cum? oare dragostea mea pentru Nuşu împietri-a atât de mult simţurile în mine, în cât să distrugă pe cel natural — dragostea de tată?! Un nou motiv de suferinţă pentru ea, bună şi conştientă de datoria ei. Se ţinea de vinovată, şi se temea ca soarta să nu se resbune în dragostea lui Nuşu pentru ea. In astfel de momente se arunca în genunchi, ridica ochii către cer,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

implorând mila celui de sus, pentru dânsa pocăita şi nevrednica în faţa tatălui ei bolnav şi istovit, cu un picior în groapă. Intr'adevăr de vre-o câte-va zile slăbea vădit, şe topea...

Intr'o dimineaţă îi se păru că zăreşte o picătură în ochii bătrânului; cu ochii plini de lacrimi se repezi la el, căzând în genunchi lângă patul lui în care zăcea:

— Tată! ce ai tată? de ce plângi tată dragă? Ţ'am greşit cu ceva? Te rog iartă-mă...

— Nu mi-ai greşit fată dragă cu nimic.

— Atunci te doare ceva? Eşti trist şi ochii ţi-s lacrimi...

Bătrânul oftă lung, făcu o sforţare şi cu glas slăbit respunse:

— Da, fata tatei! Sunt trist şi mă doare mult că te las singură; eu mă duc.. s'a apropiat... Dumnezeu mă chiamă la dânsul.. Judecata se apropie şi mult am păcătuit...

Marica îl privi înfrigurată; globii ochilor aproape stinşi, abia i se mai mişcau în orbitele mari cavernoase..

— Tată! dragă tată! Ai curaj; nu poate şti omul cât îi e dat să trăiască...

— Nu-i durere să mor, păcatul mare e că tu eşti, ca tu remâi singură, când de drept..

— Dar tată, nu te mai gândi la aşa triste...

— Da fata mea: Ai adus Soare, viaţă nouă în casa noastră.. întuneric în a altora.. Alţii aveau dreptul la tine; noi păcătoşii... Iartă-mă dragă fată, iartă-mă.. Alţii te-au...

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Oftă adânc, închise ochii... Aripele nasului i se încreţiră, o tăetură abia vizibilă urmă în colţul buzei, dând întregei figuri, masca unei acrèle întipărită în toată fiinţa lui... Părea că zeflemiseşte asupra deşertăciunei omeneşti.. Ochii închişi, faţa galbenă de ceară, gura întredeschisă, lăsă să-i sboare ultimu-i cuvânt, fără să-l poată articula. Un fior, un zguduit îi tremură tot corpul, un cuvânt aproape fluerat, un horcâit încă, şi capu-i căzu...

XIV

După îngroparea pândarului Iani, fata remase încă în colibă; dar de şi condus aproape de toată comunitatea satului Comati, dânsa observă răceala multora faţă de ea: Românul! Nuşu! îşi zise ea în gând; m'au zărit în bălci cu el! Cât despre ultimele cuvinte ale tatălui său muribund, deşi ţinea seamă de vechea stare de spirit a comunităţei faţă de dânsul hâşotul, le atribuia totuşi agoniei, nedându-le nici o cătare.

Mai înainte însă, îşi căuta alinarea durerei sale sufleteşti în grija şi devotamentul ce-l punea pe lângă tatăl său bolnav. Acesta îngropat, se simţi atât de stingheră în cât avea impresia că e streină în chiar coliba ei. Nu şi găsea aleanul cum nu-şi găsea uitarea, de cât în mijlocul turmei de oi. Mânaru-i alb, asculta zilnic plânsul şi descurajarea sufletului el îndurerat: Singură?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cât de dureros să fii singură pe lume, singură în casă! Să n'ai pe nimeni cui să te destăinueşti, cui să te plângi, pe nimeni cui să încredinţezi teama, dorul, taina şi grijile tale!.. Te suflă vântul, te bate ploaia, eşti bolnavă sau suferi, tu n'ai cui să te plângi! Nimeni să te-audă, nimeni să te înţeleagă! Pustiu şi jale în juru-ţi, pustiu şi jale în sufletul tău!.. Şi până când?! Până când?..

Puţinii cari o zăriseră, văzindu-o singură, stingheră şi fără părinţi, fără fraţi, o căinau. Alţii o învinovăţeau: De ce n'a voit să se mărite?! Ii sta rău acum la casa ei? O vruse până şi Chiropol.... Părinţii da, dânsa ba! Ce aştepta? Românul? Să-l aştepte, c'o să adaste mult şi bine...

Vrăjmăşia soartei se abătuse astfel asupra fetei; dese ori îşi părăsea oiţele, fugind în colibă, martoră atâtor lacrimi ferbinţi. Altă dată ieşea furtună din chiliea ei alergând pe câmp în neştire, până când doborâtă de oboseală, cădea. Nopţi întregi o prindea pe câmp, plângându-şi ursita, soarta amară...

Intr'o zi se află cu turma, la cotitura pârâiaşului sub tufanul nalt. Aducându-şi aminte de bătrânul Hucea, căzu pe gânduri. Pe dinaintea ochilor ei, retrecu acum din nou întreaga lui istorisire. Iată-l se desprinde din grup, descalecă, păşeşte ţintă drept nainte, cade în genunchi, se roagă... Aici şi-a perdut fetiţa, singurul lui copil.., Şi câtă bunătate în glasul, în privirea, în plânsul lui... dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi câtă durere! Sermanul bătrân! Îi era însetat sufletul, i-au dat apă din cofee şi cum i-a privit pe amândoi: pe dânsa şi pe Nuşu. Şi cum a binecuvântat-o! Dar ea tot singură, mereu singură. Se repezi la mânar, îl cuprinse de gât, îl sărută cu nesaţ: Oh dragă Nuşu! Aici, aici mi-ai vorbit întâiaşi dată, aici mi-ai spus c'o să vii. Unde eşti? Unde eşti acum? Sunt singură, mi-ai spus că vii. Când? Ascultă crângul cum te chiamă, uite gârla cum te plânge!. Plânge pădurea, plânge mânarul, plâng şi eu.. Ne-ai uitat Nuşu, ne-ai uitat, şi merla nu mai cântă, fluturaşii s'au dus, şi busuiocul se usucă... Se usuc toate de dorul tău Nuşu, dragă Nuşu; vin-o, vin-o de mă ia... Nuşu, vin-o, vin-o cât e timp; că de-o trece încă, cât e de adâncă, gârla o seca, iarba s'o usca...

Plânsul îi descărcă sufletul; îşi şterse ochii, îşi sărută mânarul, îl desmerdă, îi netezi şi-i prinse bine panglica roşie la gât, îşi luă cârlibana, oiţele după ea, şi dispăru în dumbravă...

A doua zi dimineaţă — simţindu-şi sufletul prea încărcat — se duse la bisericuţa-paraclis din sat — era duminică; aprinse o lumânare la icoana Sfintei Maria, căzu în genunchi şi se rugă mult. Puse încă o lumânărică la icoana lui Hristos, dădu o liturghie pentru pomenirea părinţilor ei şi se porni către casă. N'o văzuse nimeni de mult timp, în sat. Bătrânul Iani murind, fusese dus direct dela colibă la cimitir, fiind îngropat de comunitatea greacă. Dânsa venise acum acasă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în sat, cu gândul să facă pomană în amintirea celor doi morți. Își va opri — zicea în gând — numai ceea ce-i este necesar, și tot ce era lucrat de ea: în lungile nopți de earnă, gândurile-i colindau, dar mânile lucrau, aveau spor, și'n casă se citea pretutindeni hărnicia ei. Da, da, își zise ea în gând, voi da tot ce nu'mi trebue, voi împărți săracilor din sat...

In camera de primire, nu avu aproape nimic de prisos: Două-trei scoarțe, o masă cu două scaune de lemn, o oglingioară în perete, complectau tot mobilierul. In camera mamei însă găsi multe mărunțișuri și vechituri bune de scos, bune de dat. Scotocind mereu, ajunse la o ladă de lemn, uitată de vreme, pe care o aveau soții Iani din bătrâni. Era mâncată de cari ; nu umblase în ea de cât rar de tot maică-sa. Cătă cheile, potrivi una și-o deschise. Spre marea ei surprindere nu găsi aproape nimic. Era gata s'o închidă, să lase capacul, când zări un mic pacheţel alb. Colțul unei broderii îi atrase atenția. Il luă privindu-l și desfăcându-l cu multă curiozitate: știa bine că mamă-sa nu lucra nici cu acul nici cu cârligul. Mirarea îi fu și mai mare, când văzu că sunt scuticile unui copilaș. Ridicându-le să le privească mai de aproape la fereastră, simți și auzi — îi se păru — o monedă căzând pe fundul lăzei. Ducând repede ochii, ridică o panglicuță roșie de care atârna o iconiță — Isus în eslele vitelor, cu cei trei magi — îmbrăcată în aur și'n argint. Ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fulgerul îi trecu prin gând spovedania bătrânului Hucea.. Revoluţia din Filureaoa douăzeci ani mai înainte.. dispariţia fetiţei, dezesperarea tatălui.. Dar, dar.., dar ce cată scuticile şi iconiţa aceasta în lada mamei mele — se întrebă dânsa în acelaş timp. Îşi aduse aminte cuvintele tatălui ei, apoi pe ale mamei sale. Simţi fiori în lungul spinării, sudori pe frunte: — Sunt fata lui Hucea! strigă ea tare, ca nebună, fata lui Hucea! Da, da! a lui Hucea! A lui Hucea-i respunse ecoul camerei pustii..

Începu să plângă, bucuria o înăbuşea.. Cât era de mulţumită.. n'avusese încă o zi atât de fericе! Ce aduce ceasul!.. Dar... Sbugnirei, fericirei de-o clipă, urmă inmediat frica, îndoiala! De ce nu mi-a spus-o mama, de ce nu Iani?: Ce-i făcea pe ei să tacă, dacă nu eram fata lor?! Veselia ei se schimbă curând în durere, şi durerea-i era cu atât mai mare acum, cu cât îi fusese mai adâncă bucuria.. Da! mi-o spuneau dacă nu eram copila lor.. Mă iubeau doară.. Pentru ce mi-ar fi ascuns ei adevărul?! Care le era interesul? Ş-apoi erau buni cu mine, mai ales tata.. Şi dânsul ştiia — simţise — că-l vreau pe Nuşu.. Dar când, când să mi-o spue? era bolnav, putea remâne oare singur? Dar îl părăseam eu? Şi totuşi avea parcă ceva să'mi comunice, începuse chiar.. Şi câtă durere în figura lui moartă! Tot amarul vieţei lui se întipărise — pare — pe faţa lui înnăcrită.. I se citea şi desgustul şi durerea.. Parcă-l văd încă cu zâmbitul dezamă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

girei pe buze.. Dar cuvintele, crâmpeele lui de-vorbe: „Păcatul lui e mare". „Să-l iert". „Întuneric în casa altora". „Alţii aveau drept la mine"! Dumnezeu să-l ierte; păcatele da, cred, ştiu, că-i erau mari, dar „să-l iert eu", alţii aveau drept la mine"? Şi dacă aveau alţii drept, n'avea el!? El?! el tatăl meu? Pare, pare că şi mama voea să-mi spue ceva.. Acum îmi dau bine seama.. D'apoi spusa bătrânului Hucea? Eu fata lui? A lui? Nu mi-am perdut minţile?! Se uită împrejur, puse mâna pe ladă, pe iconiţă, pipăi din nou scuticile, privi iconiţa nevoind pare să se încreadă ochilor ei. Voia să se convingă că faptele se petrec aevea, că nu e vis! Ah, mai bine de loc, de cât să nu fiu, strigă ea tare, cuprinsă de desnădejdea nesiguranţei..

Ar fi voit să strige, să întrebe, dar pe cine? Vecinii? Ar fi râs de dânsa, ar fi luat-o drept nebună. Nu-i ziceau ei încă şi aşa Vlahula? Să fi fost cel puţin de fapt.. Dar aşa? Mai rău se poate? Şi ce dureros, cum îţi roade ficaţii îndoiala, şi ce grozav sa nu poţi nimic! Ce grozav să te crezi fata lui şi să nu fii, să-i fii şi să nu i-o poţi spune.. Poate fi ceva mai dureros? Cum să fac? se întreba ea mereu, cum să fac?..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XV

Ca bâzâitul de albine, cu atât mai asurzitor cu cât te apropii de roi, tot astfel crescuse murmurul, mai întâi slab, apoi din ce în ce mai stăruitor, mai obositor în jurul lui Nuşu. Nu era suflare în fălcară, care să n'aibă ceva de spus despre păstoriţa din Filureaoa, fata pândarului lani, *hâşoţii!* Toate se învârteau în jurul ei, toate ferbeau clocoteau, veneau la urechile lui Nuşu, nu direct, dar totdeauna atât de puţin discret, în cât să nu se piardă nimic din cele şoptite, din cele spuse în gura mare. Şi ceea ce-i părea mai dureros nefericitului tânăr, era situaţia lui atât de falşă în cât chiar atunci, când ar fi avut de zis, de respuns sau de cerut seamă multora, pentru cele ce aruncau în public contra păstoriţei, fără pic de ruşine, fără pic de adevăr, fără pic de remuşcare, el nu putea, nu-i era îngăduit să-i ia apărarea. Apărând-o s'ar fi acuzat pe sine însuşi; apărând-o, afacerea ar fi ajuns pe faţă în judecata marelui celnic — tatăl lui. Ce-ar fi avut el de spus? Ce-ar fi avut de respuns? Ce-ar fi putut face? Tăcea, înghiţea în sec, încărcându-şi sufletul cu tot amarul ce se revarsa din plin asupra lui! Suferea în el şi se simţea nespus de singur în mijlocul atâtora, care roiau pare întradins în jurul lui. Sgomotul, vorba, râsul, îi făcea rău.. Tăcut, dus pe gânduri, deseori se întreba singur unde se afla? ce e cu dânsul? era teafăr, era nebun? Sunt un copil,

Muzeul Digital al Românilor Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îşi zicea el însuşi, căci nu pot fi alt faţă de tatăl meu, din moment ce sunt la voea lui. . Dar copilul plânge, şi plângând întrezăreşte dorinţa lui, are speranţa şi-şi găseşte astfel mângâiere, uşurare în plâns... Mie, la ce mi-ar folosi oare plânsul, dacă el nu poate şterge durerea, n'o poate stânge din sufletul meu? ! Eu, eu invidiez copilăria mea şi blestem ziua, blestem ceasul când pornii în chirigilic: cât de bucuros eram atunci şi cât simt azi plânsul, plânsul cu hohot din sufletul meu! Neavând speranţa, neavând încrederea în mine, pasul meu nu e sigur, şi nu găsesc chipul să uit, să uit suferinţele mele! Ce trist să atârni de alţii şi ce suferinţă amară ca voinţa ta să nu existe! Acum înţeleg sclavagiul robilor, toată nenorocirea, tot martiragiul lor! Fericesc azi însă pe acei cărora li se scoteau ochii, cel puţin să nu mai vadă lumea şi viaţa streină sufletului lor, fericiţi în viaţa lor moartă!

Eu am ochi şi trebuie să văd, am urechi şi sufăr că aud!, Da, viaţa moartă o doresc şi eu: numai în starea aceasta când obosit cad, dorm sau nu, numai în starea aceasta mă simt un altul, mai puţin nenorocit, mai puţin suferind; atunci totul dispare în jurul meu: fălcara, poeana, păstoriţa, totul-tot, eu însu-mi!. Mă simt ca într'un vis, unde totul joacă, ia diverse colori, diverse schimbări, ia altă viaţă, în care eu spectator mă privesc, şi nu rare ori râd eu de mine însu-mi — actorul!. In astfel de momente, îi apărea totul printr'o prismă mai veselă, mai îngă-

1868 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

'duitoare: Dumdezeu îmi va ajuta — îşi zicea singur, îmi va da pe Marica de soţie, şi, printr'o autosugestie datorită persistenţei aceluiaşi gând aceluiaşi dor, ideile i se înfiripau în fapte, în vise, în cari pedicele dispăreau, o altă viaţă-i se aşternea, o viaţă fericită: Câte-odată, visu-i se prelungea de şi mâinile lui lucrau, deşi erau în grup cu atâţi muncitori ca şi dânsul, şi în visurile astea zilnice, vedea dese ori însăşi fata în faţa lui; întindea braţul s'o cuprindă, şi dacă vocea sub puterea emoţiunei 'nu i s'ar fi stins în gât, s'ar fi auzit pe sine însuşi strigând-o în pustiu, cum se auzea în gând şi'n toată fiinţa lui: Oh Marica, Marica, tu eşti!? Când se redeştepta, când se vedea atât de mic în neexistenţa lui ca fiinţă de sine stătătoare, reîncepea suferinţa cu atât mai crudă, cu cât se simţia de plâns şi în acelaş timp de râs. In astfel de momente, când îşi da bine seama că visurile lui nu se sprijină pe nimic real, gândurile-i se revoltau contra autorităţei tatălui său! Apărute în mintea lui însă o clipă, începeau să şi reacţioneze, pentru ca să-i facă curând groază!: Unde voi ajunge striga el însuşi? la nebunie!. Doar nu voi trece peste voia tatei; dar nici el peste a ta, îi răspundea parcă o voce bine cunoscută lui. Nu voi lua păstoriţa fără voia lui; a duce însă viaţa aceasta, iadul acesta sufletesc, simt că peste puţin timp, nu'mi va mai fi cu putinţă!, Atunci! Atunci!? Vai cum mi se sbat gândurile în cap, cum îmi svâgnesc tâmplile, şi cât nu sunt în stare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să gândesc nimic... Pe zi ce trece, îmi pare că mintea mă părăseşte, căci sunt momente în cari nici nu cuget. Unde voi ajunge, unde?.

După ore întregi de frământare, după ore de sbucium, de revoltă, şi auto-examen amănunţit a situaţiei lui, în care timp părea că se află cu totul în altă lume, departe de celnicată, departe de ceilalţi şi totuşi muncind în mijlocul, în jurul lor, şi dese ori alături chiar de ei, odată lucru terminat, rămas singur, recădea în aceiaşi beatitudine dulce, adevărată reverie, în care realitatea dispare cu totul, făcând loc altor nevoi, reverii în cari — dat seara apropiată — învăluiau în minte-i toată fiinţa lui, alături de a păstoriţei. Cât era departe de lumea reală şi cât era de mulţumit!. Ar fi dorit ca această stare să nu mai ia sfârşit, şi se simţia mult amărât când alţii prin stângăcia, prin neprevederea, răutatea şi neastâmpărul lor, îl aducea la realitate. O! de-ar fi avut atunci puterea, ar fi culcat la pământ pe nesocotitul care punea stavilă puţinelor lui clipe de răgaz...

Intr'o seară, pierdut cu totul în aceste visări, o luă la vale, scoborând a lene către „Puntea cea mare" cum a lene scoboră amurgul, învăluind în necuprins tot sufletul, toată fiinţa lui perdută în neştire... Tăcut se furişează râuleţul; plopii pe margini par giganţi; umbrele se întind; întunericul se lasă; pace, linişte, nici un sgomot, nici o mişcare.. Din bolta cerească cade o slabă lumină calmă, — odihnă sufletului îndure-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rat. Cuprins de farmecul naturei dormitânde, aude în juru-i — pare — voci ale pădurei vecine, mii de voci ce-l desmeardă, îi dau flori, îndepărtân-du-l de viaţa reală, de restul fălcărei. Inainte-i se perindă trecutu-i apropiat, diferite stări trăite aevea de dânsul, stări formând un tot puternic, ce-l cuprinde, îl strânge, îl înlănţue mereu, lanţ pe care vai! niciodată nu-l va putea rupe, căci niciodată nu va putea avea pe aceea căreia i-ar da tot sângele, toată suflarea, toată viaţa lui! In acest lanţ nevizibil, serman de dânsul, se sbate de atâta timp, uzând putere, crieri, nervi şi somn. Două lacrimi îi apar în ochi.. In juru-i firea toată doarme: pacea, liniştea şi-o lumină — veioză, cad balsam peste tot — pe suflet, pe cuget, pe întreaga lui fiinţă...

Durerea-i se călmă şi o stare sufletească molcomă mulţumitoare, pare să-l învălue cu totul — slaba mulţumire a singurătăţei, în tăcerea nopţei profunde, în cuprinsul întunericului potolitor.. Ar fi dorit ca această toropeală să se prelungească la infinit, conştient — de şi în mod vag, — că trăia momente care-i erau mai puţin apăsătoare, mai puţin dureroase — momente nostalgice...

Perdut în gânduri triste, aspira din toată puterea calmul ce învăluia în întuneric taina lui sufletească, când sgomotul unui pas târât, agale, cât şi aprinsul unei ţigări, îi ţintui privirea: Cine putea fi la ora aceasta?! Cei din fălcară n'aveau seara drum către brădet! Sigur pe dânsul îl caută,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gândi dânsul, dar îşi reveni curând şi remase tăcut locului: cu siguranţă umbra plopilor îl ascundea îndrăsneţului nocturn. Dar sgomotul de paşi se apropie, apare o umbră şi la lumina ţigărei, recunoaşte în ea pe prietenul devotat.. Ca şi cum tinerii ar fi fost înţeleşi, înseşi Luna săltând-săltând, tremură, se înalţă, ridică Smoclu...

— Tu eşti Tuliu?

— Şi tu Nuşu aici?!

— Intâmplător; cum întârziai mult, eram tocmai pe punctul să mă reîntorc spre casă, dar.., dar sunt cu totul mirat că te văd acum pe tine.

— Ei dragă Nuşu, puntea până 'n brădet e plimbarea mea de seară, căci să crezi, nu eşti tu singur care cauţi singurătatea...

— Nu te înţeleg Tuliu..

— Ei dragul meu, că suferi, că ţi-i sufletul îndurerat, ştie toată lumea, tot atât de bine cum o ştii şi tu, atât doar că tu iubeşti şi suferi, în timp ce ceilaiţi nu iubesc, nu suferă, deci nu te înţeleg, şi nu pot să te aprobe...

— Ştiu.. dar ce să fac?.. Am încercat s'o uit, să..

— Şi să crezi Nuşule, că nu se află unul singur în toată fălcara care să-ţi ia partea; toţi sunt împotriva ta până şi chirigibaşul Leşură, el atât de bun... E drept că tace cum tace şi celnicul Hucea, dar tăcerea lor e cu tâlc, arată că te dezaprobă. Auzişi pe Leşură eri seara? „Bunăseara Nuşu dragă, ce stai pe gânduri?! De ţi-i gândul bun şi drumul ţi-i deschis nainte; de-l ţi-i îndărăt,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îndărăt mergi şi tu ca racu; mâine-poimâine eşti celnic, adică în fruntea fălcarei, şi privirea ta nu poate fi de cât înainte; pe cei dindărăt îi mănâncă lupu, fie el în pele de oaie fie în pele de hâşot! L-ai înţeles Nuşu?

— Înţeles, cum îi înţeleg pe toţi, şi mult mă doare că nu le pot respunde cum aşi vrea...

— Ce să le respunzi? că vreai păstoriţa? O ştiu toţi.. Atunci?

— Atunci? atunci aşi vrea s'o respecte...

— Ei dragă Nuşu, cum vreai tu s'o respecte alţii, când nu s'au respectat părinţii ei?! Vezi tu, în lumea asta, când greşiţi, nu tragi numai tu păcatele, dar şi ai tăi, şi mai ales urmaşii tăi. Iţi aduci aminte ce ne spunea învăţătorul? că până şi boala părinţilor o moşteneşte ş'o plătesc dese ori cu viaţa copiii, dacă părinţii care cumva — fie că s'au îngrijit sau nu, — au scăpat..

— Bine, bine! dar ce-i fata vinovată de păcatele părinţilor ei?

— Dar chiar dacă n'ar fi fost vinovaţi părinţii, prin însuşi faptul că dânsa e hâşoată şi tu Român, ba şi fiu de celnic, încă e o stavilă puternică, de neînfrânt, în calea voastră..

— O ştiu dragă Tuliu, şi aceasta mă frământă, mă roade; îmi perd minţile şi'mi vine să-mi iau câmpii, să strig şi să ţip în gura mare, s'o spun tuturor.. Înţelegi tu, mi-i frică mie însumi că mă perd.. Neînţelesul şi oropsitul de mine, mai poate fi pe lume un altul atât de nenorocit?!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Să nu fii stăpân pe tine, să auzi cum îţi bârfeşte aleasa, şi să no poţi apăra, să suferi şi să n'o poţi mărturisi nimănui, de şi sufletul tău se zbate, de şi sângele tău se revoltă, şi'n spasmul lor, ţipă şi te gâtue s'o strigi tuturor, s'o audă toţi, ape şi munţi, văi şi lunci! Simt că'mi vine nebunie, să mă bat cu capul de tot ce'mi iese'n cale.. Mi-i silă azi de toată lumea, mă simt nenorocit, şi culmea! mi-i interzis până şi plânsul! Dacă asta mi-i viaţa, dacă asta mi-i soarta, aşi vrea să curm cu ea: durerea mă covârşeşte!.. Află..

— Ei dragă Nuşu, mă doare în suflet că te văd atât de îndurerat, dar crede că lumea-i plină de mizerii, şi deseori pe cel care-l crezi mai fericit, e poate cel mai nenorocit, e poate chiar de plâns; dar nu căta durerea şi plânsul pe faţa şi'n privirea lui, ce poate pare chiar voioasă: deseori ochii râd ca să ascundă mai bine ceea ce se petrece în suflet... Nu judeca de omul niciodată după aparenţă!, mai zise Tuliu în mod sentenţios, fără să-şi poată opri un adânc oftat...

Nuşu îl privi lung: i se pare sau întradevăr e ceva ascuns, ceva dureros pe figura lui, sau poate întunericul îl înşeală?! Curios, privindu-şi mai atent prietenul i se pare că abea acum îl cunoaşte... Cum se face — se întrebă în sine — că nici odată n'a dat cătare bunului său prieten?! Trăind în sine, de mult timp lumea lui se reducea la el şi păstoriţa din Filureaoa... După un moment întrerupse tăcerea:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— S'ar părea dragă Tuliu că ai şi tu ceva pe suflet; nu eşti vesel, pari mâhnit, ş'acum îmi dau bine seama ca mâhnirea aceasta e zugrăvită de mult timp pe faţa ta.. Spune Tuliu, te doare ceva?

— Ei dragă Nuşu, ţ'am spus-o, nu eşti singur care să suferi, nu eşti singur îndurerat pe urma dragostei pârdalnice... Numai tu ai simţire? Numai tu ai ochi? numai tu ai focul tinereţei în tine?

— Bine Tuliu, dar tu cel puţin eşti liber, tu nu eşti fiul celnicului..

— Cu atât mai rău pentru mine...

— Nu te înţeleg..

— Foarte uşor dragă Ahuriu: dacă fălcara, dacă părinţii tăi, dacă marele celnic, sunt în contra căsătoriei tale cu păstoriţa din Filureaoa, tu ai cel puţin mângâierea că fata te iubeşte, că gândul ei e la tine, că niciodată...

Nuşu îl privi mirat...

— Da drapă prietene, reîncepu Tuliu, tu cel puţin eşti iubit de fata ce ai îndrăgostit; eu iubesc fără a fi iubit, fără nădejde de a fi, mai mult încă, aproape sunt urât, hulit de ea...

— Cum asta!?

— Foarte simplu, iubita mea este îndrăgostită de un altul..

— Indepărteazăl dln calea ta..

— Cu ce drept? Şi apoi la ce bun dacă fata pe dânsul îl vrea?! S'admit că l'aşi îndepărta,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceea ce îmi este absolut peste putere, că doar nu sunt nici pomac nici hărmit, crezi tu că prin aceasta aşi întoarce ochii iubitei mele către mine ?! Care fată de Român s'a dus după acela care a vărsat sânge nevinovat ? şi care tată român şi-a dat fata după astfel de fiară ?! Dar ce-ar zice fălcara ?! dar judecata celnicului ?! Vezi Nuşu dragă, uşor de zis dar greu, nu numai pentru că mă'nspăimântă păcatul în sine, dar pentru că sângele nevinovat ar săpa mormânt între mine şi aceea pentru care mi-aşi fi vândut sufletul.. Neam de neamul meu n'a ucis, şi mai bine mi-aşi reteza cu barda mâna de cât să gândesc o clipă la păcat..

— Ai dreptate, iartă-mă, nici nu ştiu ce vorbesc.. dar ce este de făcut ?

— Cum vezi mă strânge cătuşa şi pe mine, şi cum tu nu o poţi rupe, tot astfel nu o pot nici eu înfrânge, şi nu'mi rămâne alta de cât să sufer, să sufer în tăcere..

— Nimeni nu te înţelege mai bine dragă Tuliu, şi suferinţele noastre ne leagă încă odată mai mult ; îi întinse mâna.. Tuliu îi răspunse strigându-i-o călduros...

După un moment Nuşu reîncepu:

— Imi îngăduî Tuliu, ca bun prieten ce-ţi sunt şi'mi eşti, să te întreb cine e fata pe care ai îndrăgostit-o, e românca, e din fălcara noastră ?

— E Tana Dalu.

— Tana Dalu!? Tana? Ştiu că e fată bună,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuminte. Ce te face să crezi că dânsa n'ar răspunde dragostei tale?!

— Iubeşte pe un altul..

— Pe un altul? Pe cine te rog, dacă nu te nemulţumeşte curiozitatea mea?..

— Pe fiul marelui celnic Ahuriu, pe prietenul meu..

— Pe fiul marelui celnic!!? repetă Nuşu aproape în neştire, ca şi cum n'ar fi prins bine înţelesul celor zise.. Işi reveni însă curând: Pe fiul marelui celnic!? Pe fiul marelui celnic!? Pe mine!? Nenorocire! cine o puse, nenorocita? văzut-a dânsa dragoste din parte-mi? Nenorocită dânsa, nenorociţi noi! Ce căsmete! Tu iubeşti pe Tana, aceasta pe mine, şi eu pe.. fata pândarului, hâşotului Iani! Ce *căsmete!!* Ce căsmete! Dar e îngrozitor!: Ca fiara în cuşcă mă sbat să scap, şi verigele se înlănţue din ce în ce mai mult, lanţul se strânge mereu, din ce în ce mai vârtos! Parc-ar fi o forţă streină, fatalitatea, care se joacă cu noi!..

— Inţelegi acum Nuşu pentru ce sufer şi eu cu tine, şi încă de mult, de când Tana a prins din herghelie binecul tău de călărie... Ţ'a prins calul dar m'a prins şi pe mine, admirându-i bărbăţia, agerimea şi sângele rece.. Tu erai încă copil eu eram ca tine acum.. Ceea ce ţie ţ'a scăpat neobservat, mie mi-a căzut cu tronc, şi de atunci nu trăesc de cât prin ea, de cât pen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tru ea,.. dar ea nu vede, nu înţelege, sau nu vrea să înţeleagă, căci gândul, dorinţa ei, poate şi dragostea ei e îndreptată către tine... Înţelegi acum cât e de strâns legată nenorocirea mea de a ta..

— Dar bine Tuliu, eu nu iubesc pe Tana; ştiu că e fată bună, nu văd însă întrânsa de cât cel mult o soră, şi ea trebue s'o vadă, să înţeleagă, căci de iubit nu pot din moment ce o altă — afle-o dară — mi-a furat gândurile, dragostea, liniştea mea..

— Cu atât suntem mai de plâns amândoi..

— Ce vreai să zici?

— E simplu de tot, dar trist şi dureros: Tu nu iubeşti pe Tana, aceasta însă te vrea, şi ceea ce-i mai grav, părinţii tăi o vor şi ei..

— Nenorocire! Nenorocire...

— Da nenorocire! Celnicul Ahuriu a tot putinte, tace acum, se face că nu vede, că nu ştie nimic, însă la primul tău pas, cel dintâi gest pentru păstoriţa din Filureaoa, îmi va răpi iubita fără nici să mă întrebe, şi-ţi va impune-o ţie care n'o iubeşti, şi care vrând-nevrând va trebui să te supui, căci ce poţi tu, ce putem noi contra voinţei marelui Celnic? Cuvântul lui e lege scrisă! Nefericită dânsa, nefericit tu, nefericit eu..

— Nefericită şi păstoriţa; adăogă încet Nuşu ca pentru el însuşi..

— Dar e îngrozitor, reîncepu dânsul, e îngrozitor să am de soţie, femeea pe care ai îndră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gostit-o tu, şi pe care eu n'o iubesc, n'o pot iubi şi nu numai că n'o voi putea face fericită, dar voi amărâo zi cu zi, ceas cu ceas.. Şi ea nu vede, n'o înţelege!? Dar o plâng din tot sufletul de m'ar lua: în casa noastră n'ar fi soare, ş-ar plăti amar încăpăţânarea, încăpăţânare — căci dragoste nu poate fi din moment ce eu nu respund ei — ş-ar suferi amar simţindu-se neiubită, ştiind că tot gândul, tot sufletul meu, toată viaţa mea aparţine alteia.. O! dar de mă plâng pe mine — care n'aşi putea-o lua de soţie, nu numai pentru că mi-ar fi sufletul încărcat să ţi-o fur ţie bunul meu prieten, ci şi pentru faptul că mi-i dragă o alta, o plâng mai mult pe ea, căci încep s'o urăsc, dacă neînţelegând sau ne vrând să înţeleagă iubirea mea pentru o alta, ar forţa în mod indirect mâna tatălui meu...

Tuliu tăcea; nici un cuvânt, nici un gest care să trădeze toată furtuna din sufletul seu, cu atât mai mare cu cât firea lui era mai puţin expansivă...

— Pentru Dumnezeu, reîncepu Nuşu, am auzit că la Bulgari, la Greci, la Albaneji chiar, se cumpără soţul, se cumpără soţia, dar la noi, la noi Românii, nu ştie dânsa că numai dragostea poate face o căsătorie?! E drept că părinţii se înţeleg, că tatăl fetei, cere cele mai dese ori pe tânărul dorit în căsătorie, dar niciodată aceasta nu poate avea loc, atâta timp cât tinerii nu se vreau, nu se plac.. Cum vrea Tana dar dragostea mea cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sila? Dar dac'ar vrea celnicul, ar putea oare el să'mi impue şi iubirea!? Şi s'ar putea naşte aceasta atâta timp cât eu doresc şi vreau pe o aita!?...

Tuliu tăcea, pare că muţise cu totul: revolta prietenului său îl durea şi pe el, îl durea atât pentru dânsul cât şi pentru fată; ar fi voit să-i iea apărarea, înţelegea însă bine că Nuşu avea toată dreptatea, şi că luându-i-o ar fi trebuit să vorbească contra lui însuşi. Negreşit Nuşu, care nu putea vede în Tana de cât o stavilă mai mult în calea lui, îşi descărca acum tot sufletul contra ei:

— O credeam fată bună, reîncepu el, acum însă văd că nu vede decât interesul, atât timp cât urmăreşte căsătoria noastră, ştiind că n'o iubesc şi că doresc o alta.. O! dar de-ar fi să mi-o dea cu forţa, n'aşi primi nici în ruptul capului să fiu celnic... Dacă aceasta ţinteşte, apoi s'aştepte...

Remase un moment pe gânduri privind la prietenul său tăcut, aproape posomorât; apoi ca şi cum s'ar fi întors un resort în el, i se adresă cu un ton aproape solemn:

— Iţi jur Tuliu, că ori ce ar urma, fie că'mi va fi dat sau nu păstoriţa din Filureaoa de soţie, niciodată, auzi tu bine, niciodată Tana nu va fi soţia mea!...

—Nu numai atâta dragă Tuliu, reîncepu el, dar la prima dată, când îmi va veni bine, voi căuta s'o fac a înţelege.. Ar fi un act de mare merit din partea ei, dacă s'ar retrage înseşi: dragostea ta ar creşte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încă pentru dânsa, iar eu i-aşi păstra toată stima, toată recunoştinţa şi dragostea de soră, ce-am avut-o până acuma...

Tuliu îl atrase la pept, tulburarea lui însuşi îl copleşea.. Cei doi prieteni se îmbrăţişară, simţindu-şi una bătaia lor din pept..

— Iţi mulţumesc Nuşu, articulă în fine Tuliu ; îţi mulţumesc din suflet, dar fii cu băgare de seamă : pe cât te vrea azi, pe atât s'ar putea să-ţi fie duşmancă mâine. Nu uita, sau află dacă nu ştii, că femeea care iubeşte, lesne urăşte ; s'ar putea să-ţi devie vrăjmaşă şi odată duşmănia ei pe faţă, înţelegi că totul s'ar nărui, şi toate n'ar putea fi de cât protivnic nouă...

— Şi totuşi dragă Tuliu, cum văd, cum simt eu lucrurile, aştept furtuna din ceas în ceas... Ce-aşi putea respunde tatălui meu, dacă m'ar întreba unde am întârziat acum ?

— I-ai respunde că te-ai preumblat şi stat de vorbă cu mine ; lui, căreia nu scapă aproape nimic din ce se petrece în falcară, i-a venit cred la ureche şi plimbările mele de noapte... Nu mai departe acum două-trei seri, întâlnindu-mă Leşură, îmi strigă chip în glumă : „Ştii fătul meu că puntea-i spartă ?"

Nu-i vorbă i-am respuns şi eu :

„Nu du grijă ochilor mei moş Leşură ; sunt tineri, nu văd nimic pe închipuitele !"..

— Şi ce ţi-a respuns ?

— Ei ! îl poţi înfunda ? ! — „Ei flăcăule, laudă-ţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tinereţea nu vederea: află că bătrânii văd cu mintea mult mai bine şi mai departe de cât tinerii cu ochii... şi s'o ştii de la mine: poţi avea ochii de vultur, lumina soarelui de mează zi, puntea să fie de fer şi încă poţi cădea.. Nu uita dragă băiete, ce-ţi spune bătrânul chirigibaş: „Culcarea de vreme scularea de dimineaţă.“

— Vezi tu dragă Tuliu, din toate câte ştiu şi simt, din toate câte aud şi-mi spui, mi-e frică, am presimţirea că furtuna e aproape, gata să se deslănţue. Ce să mă fac nenorocitul de mine, Dumnezeule ce să mă fac?! Spune-mi Tuliu, dă-mi, arată-mi tu un sfat, dacă nu-mi poţi deschide calea cea bună...

— Nu'mi este mie dat — mie care iubesc pe Tana — să-ţi dau sfaturi; gândul bun, trebue să pornească de la tine; eu te voi asculta şi-ţi voi da cuvântul meu de ţi-i bun sau rău, dar să-ţi dau eu sfat, niciodată, niciodată! S'ar putea crede că sfatul ţinteşte interesul meu...

Nuşu căzu pe gânduri; din timp în timp privea faţa lui Tuliu tăcută, nepătrunsă. Acesta în schimb, vedea bine că se sbate, că se frământă să-l poată pătrunde, să-i afle gândurile ascunse. O! de ce n'am puterea – strigă Nuşu să-ţi pot deschide capul, să pot ceti tot ce se petrece în această ticvă mută, ce pare moartă, dacă ochii-cărbunii aprinşi, n'ar trăda flacăra, viaţa din ea.. Sudori îi apăru pe frunte..

Ascultă Tuliu, isbucni el din nou, Marica nu e fata pe care s'o poţi purta cu vorbe; de şi hâşoată,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţine la cinste mai mult ca la viaţa ei... Ai crede că e Aromâncă, de a noastră... Eu la rândul meu, n'aşi putea să-i ating sfinţenia sufletească, nici cu vorba d'apoi cu fapta?.

— Aşa este Nuşu, şi ai văzut bine...

— Să mă căsătoresc cu ea, fără ştirea tatălui meu, nici gând: n'aşi putea trece niciodată peste voea lui, ar fi sărmanul să-l vâr în mormânt; să mă căsătoresc cu Tana, nici gând, ţi-am jurat-o; cu o alta nici atât... Să mă călugăresc, nu intră în obiceiurile noastre, şi chiar dacă ar intra, ar putea pustnicia să-mi potolească durerea din suflet, să'mi şteargă iubita din suflet?!... Cread-o ori cine, eu cunosc rana din sufletul meu şi ştiu că sihăstria nu i-ar putea fi leac... Să-mi fac seama? Numai gândul acesta, pentru Aromâni e păcat mare, o palmă neştearsă. Dar ce s'ar face tata, mama? Ce s'ar face iubita mea? Ar fi să le otrăvesc viaţa şi toţi să mă condamne. Atunci? Atunci ce trebue să fac? spune, vorbeşte!..

— Nu ştiu.

— N'ai să ieşi din muţenia ta Tuliu?!

— Nu pot! Ţ'am spus, nu-mi este dat să-ţi dau sfaturi ci să te ascult.. Atât pot să ţi spun, că pui bine chestia, situaţia ta, că judeci ca omul copt şi cred că eşti pe drumul bun...

Nuşu îl privi gânditor; pe faţa lui, de n'ar fi fost întunericul nopţei, s'ar fi putut ceti un întreg

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

joc al mimicei, trădând tot sbuciumul sufletului său îndurerat: îşi da bine seama că e la respântie, că e în ceazul de pe urmă şi că după drumul pe care va apuca, soarta lui va fi pecetluită... Deodată privirea lui se încruntă, făcu o sforţare, şi ridicându-se brusc, îşi fixă prietenul drept în ochi.

Tuliu înţelese că hotărîrea lui de pe urmă fu luată; simţi cum i se bate peptul şi după neastâmpărul cu care aştepta cuvântul lui Nuşu, înţelese cât de mult depindea soarta sa de a lui.

— Ascultă Tuliu, începu dânsul, am ajuns să nu mă pot suferi pe mine însumi: munca, frământarea gândurilor, mi-au adus trândăvia corpului, nehotărârea, în cât nu mă cunosc eu pe mine însumi... Dar dacă slăbirea voinţei mele mă ţine pe loc, mintea mea cât mi-a rémas încă, îmi spune că trebue să plec; departe, prin muncă şi singurătate mă voi vindeca: ori moare sufletul în mine şi învinge datoria, ori moare trupul, ş'atunci nici sufletul nu poate avea dreptul la viaţă, la bunurile vieţei! Timpul singur poate deslega pânza ce se ţese în jurul nostru! Plec Tuliu, plec departe, să nu mă mai ştie nimeni, să nu mai aud de nimeni, moarte în jurul meu, moarte dacă se poate şi în sufletul meu..

— Te voi însoţi, îi strigă cu foc Tuliu, strângându-l cu putere la pept. De mult de foarte mult timp, întrevăzusem aceasta: e singura noastră scăpare. Da, să plecăm Nuşu; în curând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

coborâm la câmp pentru ernat, pregăteştete de drum; cu ceea ce am, cu puţinul ce vei aduna tu, vom trece în altă ţară, în America unde sunt atâţia de ai noştri, în Egipt, sau mai bine în România unde sunt fraţi de ai noştri. Cu muncă şi cu cinste, nu moare omul ori unde ar fi; alături ne vom câştiga mai uşor traiul. Să plecăm dragă Nuşu şi să lăsăm timpului — cum ai zis — să usuce rănile noastre, să facă el ce ştie şi cum vrea Dumnezeu!

— Da Tuliu, sunt gata! când voi porni, voi scrie tatei, şi cerându-i iertare, îi voi arăta că neputând trece peste voea lui, plec în lumea largă, să-mi găsesc prin muncă între streini, uitarea suferinţelor mele... Va vrea Domnul şi-mi va erta, îl va ţine sermanul, până s'o isprăvi toate; n'o vrea, vor avea cel puţin alţii drept la celnicie, nu eu urgisitul de soartă: nedemn de celnic, nedemn de fâlcara mea, voi avea dreptul să mă reîntorc-drumeţ necunoscut, să-mi ieau aleasa, dacă soarta mi-o va păstra până atunci.. Nu poate omul să aibă de toate şi înţelept e acela, ce ştie să se mulţumească cu puţin...

— Ai vorbit bine Nuşu; suferinţa, ta te-a copt; eu, când vom trece prin Filureaua, voi căuta să vorbesc păstoriţei, arătându-i gândul şi hotărârea noastră, căci e bine înţeles, ţie nu-ţi va fi posibil să-i vorbeşti faţă de părinţii tăi.. O voi încuraja, îi voi arăta toată dragostea ta şi gândul tău bun;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voi face-o să înteleagă că nu te părăsesc, cum nici tu n'o părăseşti ; fată bună şi bărbată cum e, va înţelege necesitatea şi va aştepta, căci tu, după cum te-am înţeles şi după cum ai toată dreptatea, n'o poţi lua cu tine, căci ar fi să treci peste voea tatălui tău, să-i dai astfel lovitura de moarte.. N'o vei lua şi vei scrie celnicului cum prea bine te-ai gândit, cum voi face de altfel şi eu scriind Tanei, arătându-i toată dragostea mea, cum şi gândurile noastre bune... Odată noi plecaţi, poate să cunoască tot adevărul... Va înţelege poate că purtarea ei a contribuit în parte la depărtarea noastră..

— Amin şi Dumnezeu cu noi! zise Nuşu: ne-am înţeles..

— Înţeles răspunse Tuliu, strângându-i cu putere mânile.

— Să jurăm Tuliu plecarea noastră, căci martori îmi e Cerul şi martoră luna şi stelele de pe el, că'mi voi ţine jurământul, orice s'ar întâmpla..

— Şi eu jur pe dragostea mea pentru Tana că nu-mi voi călca cuvântul...

— Amin şi să te audă Cel de sus, să ţi-o păstreze bine, cum rog prea Sfântul să regăsesc şi eu cu bine pe sermana mea Marica. Cât e dânsa de singură, cât sufere de mult în singurătatea ei, şi cât se va resimţi de plecarea mea! O de n'ar fi fost dânsa, de nu mi s'ar fi frânt voinţa gândind s'o părăsesc, de mult numai eram aici ; dar azi când am jurat, când am înţeles că n'o voi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

avea de cât plecând, azi simt un nou foc în mine, şi hotărârea mea, chiar ruga ei, n'ar mai putea-o schimba...

— Tăcere şi fă-te mai nepăsător Nuşu, nici un cuvânt, nici chiar păstoriţei, înainte de timp; jurământul ne fie stânt! Nimeni şi nimic nu ne va înturna de la el: pentru asta însă, încă odată tăcere. Ne-am înţeles Nuşu?

— Am jurat Tuliu.. Facă Cerul ca isbânda să ţie gândului bun, şi ca drumul să ne fie în plin!

XVI

Mai erau trei zile până la Sfântul Dumitru. Era o toamnă văratică. Filureaoa, crângul, se rărise bine. Ingălbenitele frunze plângeau crudul şi apropiatul lor destin. Soarele spătos, înroşind toată zarea în trandafiriu perdut, privea cu drag în poeană. O adiere uşoară bătea în coliba pustie. Sub tufanul nalt, păstoriţa trântită'n voe, părea că doarme.. Dar vântul începu să bată, frunza să adie, părul, fruntea să-i desmerde, ş-o vrajă adâncă o cuprinse... E în vis, e aevea?

Vine iarna dela munte
Nu e nimeni să mai cânte
Pân'şi frunzele se duc
N'auzi merla, n'auzi cuc

Fata cu ochii dormitând, perduţi în vultoarea gândurilor ei triste şi mohorâte, îşi simţi tâmplile

Muzeul Digital al Românilor Românești
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

svâgnind, inima-i bătând: Vezi tu dragă — i se părea că i spune tufanul — erai micuţă în faşă, când bunica ta puse trupuşoru-ţi lapte aicea... Erai în scutice înfăscută, cu iconiţa lui „Isus în esle" la gât; dormeai, dormeai somn adânc, somnul nevinovăţiei.. Eu de soare te apăram, faţa-ţi desmerdam, fruntea-ţi răcoream, şi apa-gârlă îţi cânta. Turcii căzură vârtej ; prăpăd şi sânge peste tot.. Tu dormeai, dormeai somnul nevinovăţiei... Furtuna trecu, Iani te găsi, poeana îţi fu leagăn.. De-atunci plânge Hucea, plânge gârla, plâng şi eu. Nu ţi-i milă de durerea, de sbuciumul lui, de brăzdata lui frunte, de capul lui nins?...

Ochii păstoriţei se umeziră.., dar farmecul, vraja pădurei o stăpâneşte., şi isvorul cură, cură şi murmură: Vezi plânsul lui, cată şi i-o spune, cată şi i-l seacă, timpul fuge, fuge şi iar fuge şi ce te faci singură singurică tu cu mine? Şi vine iarna dela munte, bate vântul să mă svânte, vânt de moarte să mă'ngheţe, să mi ia duh – isvor vieţei...

Bate vântul, vântul rece
Frunza verde, mi se trece
Păsărerile se duc
Eu de doruţi mă usuc..
Crângul suflă, nu mai cântă
Vine frigul, mă'nspăimântă
Tot ce-i viu, pe dată 'ngheaţă,
Iarba-i neauă, apa gheaţă,
Iarna-i grea şi gârla slot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index.php/1901-1932

Pretutindeni nins şi ger,
Totu-i una, câmp şi cer!
Tu eşti dusă, singur eu,
Plâng amar, de dorul tău...

Şi oaspete-i gerul şi crivăţul, oaspeţi sunt lupii, oaspeţi poenii, oaspeţi colibei tale... Şi ninge, ninge, nu s'aude ciripit, nu s'aude glas... Zăpadă cât ţine ochii, zăpadă cât ţine zarea... Şi plânge pădurea, plânge gârla, plânge fata... în hohot plânge... Ah Nuşu, dragă Nuşu! Cât eşti tu departe şi cum nu ştii cât sufer eu! Nu ştii cum clocăe durerea 'n mine, nu ştii cât sufletu-mi arde, cât ziua de vară, cât arşiţa de mează-zi... Tu eşti departe, eu singură, şi plâng în pustiu...

Fata tăcu; ochii ei se perdură în spaţiu; murmurul apei tăcut, o predispuse la alte reverii: De câte ori Nuşu ţi-am trimes flori pe gârlă, de câte ori ţi-am trimes gândurile mele; dar dânsa şearpe tăcut fuge, fuge, şi tu nu vii!. De câte ori chipul tău s'arată 'n ea! Tind mâna să te prind, dar tu fugi, fugi sub sălciile pletoase.. Singur vântul, vântul răcoritor al dimineţii mi-e prieten; el singur răccreşte fruntea mea, se joacă cu pletele mele, el singur desmeardă sânul meu; el singur, numai el, trimite mireasma florilor de câmp, s'adoarmă ochii mei trişti şi plânşi... Tu? tu eşti departe, tu eşti Român, tu nu eşti al meu...

Un freamăt respunde plânsului, un cânt în vale, un cânt a jale:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Păstor sunt din născare
Scobor din deal în vale
Şi cânt întotdeauna
Şi Soarele şi Luna.

. . . . . .

E cântul munţilor, cântul jalnic al păstorilor drumeţi: Românii munteni scobor la câmp..

Peste una-două zile, vor trece bătrânii, bătrânile, copii şi nepoţii lor; printre ei şi bătrânul Hucea, îşi zise fata... şi bătrânul Hucea dacă mai trăeşte, dacă durerea lui nu i-a repus viaţa... Sunt oare fata lui?

A doua zi află de poposirea fălcărilor din Samarina în Discata; acum ştia bine că în dimineaţa viitoare, va trece sigur şi caravana. Tot restul acelei zile, toată noaptea şi le petrecu în delir: Sunt oare fata lui Hucea? Simţia că perna sub cap i se înferbântă, că sângele i se urcă, că-i vâjie în urechi. In tăcerea nopţei adânci, imaginaţia ei lua sbor, şi sub puterea ideilor ce înseşi ea îşi sugera, îşi tortura trup şi suflet, s'aprindea; ar fi voit să alerge: Dar dacă nu sunt? Dacă nu sunt fata lui? Atunci amarul şi durerea îmi vor fi surori până la mormânt, dacă moartea nu va întârzia şi ea prea mult... Reîncepea să-şi treacă din nou în gând toate peripeţiile, spovedania bătrânului Hucea, vorbele tatălui său Iani, cererea lui să fie ertat, scuticile şi iconiţa.. I se părea că era în vis, dacă realitatea, dacă iconiţa în mână, n'ar fi desmeţit-o, nu ar fi pus-o în faţa realităţei. Un ce inconştient — presentimentul? dorinţa? îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spunea că nu se înşeală, că e fata lui Hucea... Dar dacă nu-i sunt — reîncepea ea, dacă nu sunt fata lui? facă Domnul din mine ce-o vrea. Tufanul nu-i prieten, un laţ de gât şi.. bată vântul... Privi din nou iconiţa, făcu cruce, o sărută: Fă Doamne Isuse, fă Tu a tot putinte, fă minunea aceasta, fă să fiu fata lui...

O idee îi trecu prin gând... Da, da! aşa voi fi sigură, îşi zise ea. Se gândi încă un moment şi-şi luă hotărâre asupra celor ce avea de făcut.. Da, da! nu-mi rămâne alta... Numai aşa voi putea să mă încredinţez — îşi repetă dânsa în gând..

Se ridică, privi pe hârbul de geam: Uf! întunerec încă, nu se mai face ziuă, noaptea asta! Se trânti din nou în pat şi-şi reîncepu înfiriparea gândurilor persistente, retrecându-le pe rând şi cu deamănuntu pe dinainte-i, cătând să-şi reamintească cât mai mult prima ei copilărie, şi reveni treptat asupra cunoştinţei ei cu Nuşu, asupra morţei părinţilor, asupra spovedaniei lui Hucea, asupra scuticilor şi iconiţei găsite în lada maică-sei:

— Da, da! aşa voi face, aşa voi fi sigură! îşi auzi singură vocea-i stranie, pustie, pustie în tăcerea tainicei colibe..

Se sculă din nou şi privi pe geam; era încă prea devreme, aproape nu se vedea; se spălă totuşi, se peptănă, îşi puse haina de serbătoare — portul Românilor munteni, la care lucrase toată vara, să placă lui Nuşu — şi eşi în bătătura colibei. Oftă şi respiră din adânc, aerul proaspăt, aroma, îmbălsămată a florilor de toamnă, parfumul

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor îmbătător... Peptu-i bătea cu putere săltându-i sânul plin, rotund; dar era prea dimineaţă, nu se zărea încă nimeni. Trecu în ţarc, îşi sărută oiţele, mânaru-i drag. Ţinea să le dea mâncare, în ziua aceea neavând a fi scoase la câmp, — când zări avantgarda bătrânilor: caravana sosea. Inima-i începu a bate să se rupă, picioarele să-i tremure, eşi repede, intră în colibă, scoase scuticile găsite în lada mamei sale, luă iconiţa cu cei trei magi, şi apărând încet pe vârful picioarelor, ca şi când se temea să nu fie simţită, să nu fie auzită, porni grăbit către tufanul mare. Faţa-i era aprinsă, ochii cărbuni aprinşi, inima-i bătea tare, răsuflarea adâncă îi săltă sânul, picioarele n'o ţineau. Simţia că se înăbuşă, că n'o să poată face un pas.. In două minute — o viaţă întreagă pentru teama şi gândurile ei — fu lângă tufan, la cotitura pârâiaşului, îl sări, se ascunse îndărătul unui stejar gros şi bătrân. Căzu îngenunchi şi-şi făcu cruce: Fă Doamne, fă Doamne mare şi puternic ce eşti, fă minunea ta!...

Caravana se apropie, iat-o în faţa colibei, iată bătrânii cu vitele lor mânare, iată bătrânile cu copilaşii mici de mână şi de poalele lor... printre ei ca totdeauna şi bătrânul Hucea. Păşeşte grăbit nainte, opreşte calul, descălică, s'apropie de tufan, îşi face crucea şi dă să cadă în genunchi... Un pas şi trăsnit s'opreşte 'n loc, dă îndărăt, îşi şterge fruntea, ochii, îi face mari-roată. Intinde mâna să cate sprijin, dar faţa-i se ghemue, ochi-i remân

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ficşi, parc aiurit... Un minut, şi ca vulturul se repede grămadă: scuticile unui copilaş îl electrizase. Se ridică; mâna-i tremură, peptu-i se bate, tâmplele-i svâcnesc, sudori reci îi acoper fruntea; smulge iconiţa — Isus în esle — prinsă pe scutice... Un moment se clatină, duce icoana la buze, o sărută; strânge convulsiv scuticile 'n mână, le strânge la pept, le strânge nebun, cu frica de a nu-i fi luate. Sudori mari, reci boabe, îi apar pe frunte, sărută cu nesaţ iconiţa, o duce la pept, rotogoleşte ochii:

— Fata, fata! Unde mi-i fata?..

Avangarda se opreşte, caravana înaintează; bătrâni şi bătrâne îl înconjoară, copiii dau busna.

— Fata, unde mi-i fata, unde-i fata mea? strigă bătrânul tremurând, cu ochi cercetători, cu braţele la cer... Toţi fac roadă în juru-i, se năpustesc, îl iau drept bolnav, alţii drept nebun, toţi îi oferă apă şi rachiu...

— Unde mi-i fata, spuneţi unde mi-i fata? Unde eşti Lilicea mea dragă? Unde eşti? Şi goană, goană prin mulţime...

— „Sunt Vlahă!“ strebate văsduhul un ţipet, şi, nebună, cu ochi ficşi, cu mânile întinse, părul clae, păstoriţa o ia vârtej în sus către grosul caravanei, care s'apropie mereu.. S'ar fi aruncat în braţele bătrânului, dar bucuria o copleşise; gândul că nu mai este hâşoată că are, drept la dragostea lui Nuşu, îi întunecă judecata: aproape nebună, sub puterea pornirei sufleteşti mai tare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de cât voinţa, de cât judecata, mai tare — pentru moment — de cât datoria, o luă bruzc îndărăt, către acela ce pusese stăpânire pe sufletul, pe gândul, pe pasul ei....

— Sunt Vlahă, fata lui Hucea..

Toţi o iau nebună; unii o privesc cu milă, alţii cu dispreţ: — Numai o „hâşoată" strig cărăvănarii, dă astfel tumba în calea oamenilor! Ea nu vede, n'aude, aleargă, aleargă întruna:

— Sunt Vlahă, sunt a lui Hucea, fata lui Hucea...

Nuşu o zăreşte; văzând-o goană către el, dezordonată, ţipând, strigând că e Vlahă, o ia şi el drept nebună, nebună din durerea de a fi o „hâşoată" cum i-a spus-o, cum i-a arătat-o el. Toate trec ca fulgerul prin mintea lui speriată: pe ea o vede nebună, pe el vinovat, nenorocit; păleşte, pământul se învârte în juru-i, dă un ţipet: — Marica! şi cade..

Dar fata-l ajunge: — Sunt Romăncă, sunt fata lui Hucea! strigă ea şi se repede, cade alături — Nuşu, Nuşu, sunt Romăncă, sunt a ta Nuşu; scoală, sunt vlahă, sunt dintr'ai voştri! repetă fata c'o voce de mândre, de dezesperare şi de teamă în acelaş timp.. Scoală Nuşu, ce ai? sunt Vlahă, sunt fata lui Hucea!

— Obrăznicie! s'aude o voce.. — A înebunit strigă o alta; se reped, o înşfacă, ş-o depărtează cu bruscheţă..

Nuşu deschide ochii, pe faţa lui pală apar sudori,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

privește cu spaimă fata, intoarce dureros capul către părinți; Ahuriu, un moment aiurit, cu figura de bronz, tăioasă, se uită țintă la ea, o măsoară cu ochii, se apleacă, o privește adânc; înfățișarea lui se îmblânzește, fața-i se luminează, privirea îi se moaie, devine dulce, senină:

— Minunea Sfintei Marii! E fata Anei.. Stați, stați! E fata Anei lui Hucea...

Nușu ridică ochii, privește lung fata, se uită a celnic, remâne zăpăcit.. Sunt în vis, își zice el..

— Sunt fata lui Hucea, aude el încă odată glasul blând și dulce al fetei, lângă dânsul: Sunt Vlahă, Nușu...

Toți descalică: un grup se face în jurul lor, privind fata; fetele și femeile o înconjoară, vorbesc, o întreabă, și ca încremenite se uit una la alta, nemai știind ce să creadă. Alt grup, s'apropie, crește, vine goană către ei.. Intre dânșii, bătrânul Hucea, cu fruntea brăzdată, cu capul nainte, cu ochii speriați, cu brațele sus, cu iconița în mâni; degetele-i ce par diafane, tremură ca coardele de metal:

— Fata, fata mea, unde-i fata mea?..

Ahuriu îl oprește:

— Minunea Sfintei fecioare! celnice. S'a împlinit voea Celui de sus! Incercarea lui Iov! Prin cea mai mare durere, la cea mai mare fericire! Dumnezeu ț'a auzit ruga: Iată-ți fata, e cu noi, e a noastră!

Fata, bătrânului sentrans figură cu totul; un a-

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

flux de bucurie îi abundă fruntea, ochii, toată figura, îndepărtând treptat-treptat toată durerea, norii de desnădăjduire ce se întipăriseră de timpuriu încă pe faţa lui tânără încă. Senin ridică genele-i stufoase la Cer, mânele în rugă, şi cade în genunchi: *Thamaturgule, Thamaturgule!* [1])

Cuvintele lui nu mai sunt rugă; sunt un suflu care se descleştue, se înalţă, se eterizează prin evlavie, prin puritatea spirituală ce îmbrăţişează întreaga lui fiinţă.. Incet-încet destinde corpul, ridică capul, priveşte: toată făptura lui e calmă; întinde liniştit braţele, cuprinde fata la piept şi cu o voce dulce, cristalină, plângătoare, revarsă în lacrimi toată bucuria ce-l copleşeşte: Thamaturgule, fata mea! Unde eşti Ana, unde eşti nevastă!?

---

1) Dumnezeule, Dumnezeule!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

EPILOG

Casa lui Jani pândarul din Comati, devenind locuinţa celnicului Hucea şi a fetei sale Lilicea, era acum în plină serbătoare. Bucuria se revărsase din belşug în sufletele lor, până atunci amărâte: Hucea găsindu-şi fata, întinerise mult; păstoriţa ştiindu-se acum româncă şi fata unui fruntaş, înţelegea bine că-şi asigurase nu numai dragostea lui Nuşu, dar respectul şi stima tuturor. Alături unul de altul, se simţeau pe deplin mulţumiţi: dânsa îndeletnicindu-se cu menajul, bătrânul cu gospodăria casei, iar seara — nopţile lungi de iarnă începuseră — nu înceta să istorisească fetei, multe din viaţa lui şi a Românilor, desvoltând în ea tot interesul şi adevărata dragoste de neamul ei românesc, arătându-i toate credinţele, obiceiurile şi datoriile lor, demnitatea morală în care trăiau toţi. Era mai mare dragul să vezi tânăra fată, purtând pe umeri ulciorul plin cu apă, îndoind genunchiul în faţa tatălui şi poftindu-l să bea; pe el — acum întineritul Hucea, cu ochii umezi — luând patriarhiceşte ulceorul, înălţând privirea către Cer şi apoi bând...

1868 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In casa fetei ca şi în sufletul ei domnea acum liniştea. Mulţumirea de a-şi fi regăsit tatăl, îi umplea sufletul întratâta în cât nu-l mai simţia singur, nici nu mai suferea de absenţa lui Nuşu. Înţelegea apoi bine, că de acum avea cine să vegheze la fericirea ei. Nu era Duminică ca tatăl şi fiica să nu iasă în portul lor pitoresc, cu puştile pe spinare, îndreptându-se către poeană. Ingenuchiau la tulpina tufanului-strajă, remânând în rugă către Cel mare şi puternic, după care tatăl îmbrăţişându-şi fata, se reîntorceau la locuinţa lor din Comati.

Timpul se scurgea astfel pe neştiute: trecuse sfântul Dumitru, trecuse şi ziua Arhereilor Mihail şi Gavril, sosise acum şi 6 Dechembrie — ziua Sfântului Neculai, premergătorul celor începute, când Hucea încă de dimineaţă îşi scoase calul, îl ţesălă şi-i puse scara, pregătindu-se de plecare:

— Unde te duci dragă tată?!

— Să-ţi văd isusitul [1])

Fata se roşi toată; neputând scoate un cuvânt, singuri ochii ei — tăciuni aprinşi, exprimau toată bucuria şi recunoştinţa...

Hucea îşi sărută copila şi încălecă.

— Mergi cu bine tată! Drum bun şi sănătate!

— Să te găsesc cu bine fata mea!

* * *

Sosirea Celnicului Hucea în Samarina, fu adevărată manifestare de dragostea pe care i-o păs-

1) „Isusitul", logodnicul venitul întru Isus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trau toţi. La casa lui fu nemai văzut pelerinaj, neremânând aproape nimeni să nu-i facă vizită [2]) felicitându-l că şi-a găsit fata şi urându-i sănătate, noroc şi băneaţă.

— Să v'audă Domnul, respundea voios bătrânul!

Toţi întrebau de sănătatea fetei, nimeni nu cuteza însă să-l întrebe şi asupra motivului pentru care n'o adusese încă în Samarina.

După amează Hucea întoarse vizita celnicului Ahuriu, cerându-i feciorul în căsătorie [1]).

— De azi Lilicea ta e şi a mea celnice Hucea! Tinerii se vor, şi fata este vrednică de tine; Dumnezeu a văzut-o şi ni-a scos-o în cale..

— Să ne trăiască celnice Ahuriu!

— Amin! Să te audă cel de sus!

Bătrânii îşi scoase batistele, îşi şterseră bine gura, nasul, mustăţile, se îmbrăţişară, după care Hucea se retrase, şi încălecând, o luă îndărăt către Comati.

* * *

Iarna era în toi — prima zi a Crăciunului. Soarele sus; câţi-va fulgi de zăpadă cădeau alene. Casa lui Jani părea mai veselă ca totdeauna.

Către amează bătu la poarta ei Nuşu, ducând fetei o *„flurie* [3])", pe care [dânsa primind-o şi întorcându-i o pereche de ciorapi, prin însuşi acest semn — *„semnul cel mic"* al *„isusirei"* [3]) se

1) Obicei la Aromâni. 2) O monedă veche de aur.
3) Logodna mică, intimă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

anunţa pentru curând *„Isosmata mare“* [1]).

Intr'adevăr în prima zi a carnavalului se făcu invitările speciale de logodnă, pentru seara Duminicei viitoare, în casa Celnicului Hucea din Samarina, unde avea să-şi aducă el însuşi fata.

In seara anunţată, Nuşu cu tatăl şi mama, însoţiţi de preot, de rudele mai apropiate şi de Tuliu, formând *„taifa mirelui“* [2]) luând cu ei semnele logodirei — inelele, bomboane, şi *birbiliu* [3]) porniră către casa miresei. Sosiţi aici, Preotul, cu tatăl, mama şi cu Tuliu — viitorul *„fârtat“* [4]) trecură împreună cu mirele în camera miresei, punând inelele legate cu o panglică roză pe o farfurie. Preotul făcu citirea, pe care o ascultară cu religiozitate toţi în picioare, le puse apoi inelele respective pe degete, după care începând felicitările, mirele trecu în „Camera de primire", unde aşteptau invitaţii aduşi de el. Intrând şi preotul cu viitorii socri, luă bomboanele mirelui le amestecă cu ale miresei, făcu cruce, binecuvântă, luă o parte el şi restul le dete lui Hucea în lipsa soţiei şi rudelor lui. Amestecă apoi şi rachiul tinerilor dând celor de faţă să bea ; după care, făcându-şi văzu şi logodnica din camera de logodire, sărută mâna preotului, bătrânilor Ahuriu — viitorii socri, cât şi celor mai in vârstă din rudele lui Nuşu ; sărută apoi pe

1) Logodna mare, oficială. 2) Ciata mirelui. 3) Garafă cu rachiu, având gâtul f. subţire, în cât rachiul se suge, nu se bea.

4) *Fârtat* — protectorul şi prietenul soţilor atât cât trăesc, câinii după moartea soţului.

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

obraz pe toate femeile de faţă. Se servi dulceţuri, vin şi rachiu. Preotul ridică din nou glasul binecuvântând pe viitorii socri, pe tinerii *isusiţi* şi făcând cu degetele semnul crucei, îi felicită urându-le la toţi bană şi sănătate, după care se adresă mirelui:

— Cu vrerea lui Dumnezeu, eşti astăzi isusit vrutei tale; de azi eşti liber să intri în casa logodnicei tale, chiar şi seara; „nu ai voe însă să mâi niciodată în ea". Puteţi eşi şi la plimbare însoţiţi de tatăl fetei sau de părinţii tăi.

Făcu încăodată semnul crucei asupra tinerilor, şi se ridică, dând astfel semnalul plecărei.

* * *

Imediat pupă septămâna „isosmatei mari", în care timp rudele celor două familii Ahuriu şi Hucea schimbară şi-şi trimiseră reciproc daruri, din cari ciorapii nu lipseau, Hucea şi păstoriţa lui — cum i sa zicea acum şi în Samarina, încălicară luând-o îndărăt spre Filureaua-Comati. Intraţi în sat, fură primiţi cu multă bunăvoinţă din partea tuturor, şi mulţi veniră chiar să le facă vizită, cu toate că acum ei nu mai erau de ai lor, ci Români. Hucea, om bun la suflet, cu multă judecată şi pătrundere, înţelese ca o datorie din partea lui, să se arăte atent faţă de purtarea lor frumoasă: le primi deci cu plăcere vizita şi felicitările, urându-le „să le vie şi lor rândul", şi dărui cu această ocazie comunităţei greceşti locale, casele lui Iani, acum — proprietatea fetei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dumineca viitoare — cu o săptămână înaintea nunței, Nușu — conform datinilor strămoșești, se arătă în casa logodnicei sale, însoțit de preot, pentru a împărtăși și anunța oficial socrului fixarea nunței pentru Dumineca apropiată, și că dânsul — mirele, va veni în acea zi — ziua nunței — în Comati, să-și ia mireasa.

Joia următoare, — cu trei zile înaintea nunței — rudele mirelui î-i duse *bocealichi* [1]) și *căniscu* [2]), luară masa împreună, se cinstiră, atrăgându-i atențiunea ca mireasa lui — după datina Românilor — ia baia în acea zi, baia pentru nuntă.

După două zile, *Sâmbăta* ajună nuntei, rudele cât și fetele din fălcara lui Hucea sosiră spre seară la casa miresei din Comati, ducându-i fie-care câte o pită. Seara se așezară la cină, fie-care cu pita înnainte. Rând pe rând le rupseră, împărțind între ele, dând și miresei — *cina de despărțire* — cântându-i în cor :

„Hai măi fată la fântâna'n plin
— Duceți-vă voi, că eu nu vin
Mama doar mă logodi
Chiar Duminecă aci
Ea inel curat mi-aduse
Și pe deget azi mi-l puse
Cu cinci daruri de la mire
Invârtite în căftane
Și 'nșirate pe ghiurdane"

1. Daruri intr'o legătură, din cari ciorapii nu lipsesc.
2. Daruri de mâncare, constând dintr'un berbec tăiat, un colac mare, o ploscă cu vin, un birbilin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sosi şi *Dumineca nunţei :* Invitaţii lui Hucea plecară încă de dimineaţă călări la casa miresei, pe deoparte să-i facă onorurile ei, pe de alta să fie faţă, să întâmpine şi să primească *taifa* [1]) mirelui la sosire.

In intervalul acesta, la casa bătrânului celnic Hota-nunul, se strânseseră toţi invitaţii lui. Câţi-va tineri se repeziră cu taraful de lăutari a nunului la casa fârtatului să ia şi taifa lui s'o aducă la a nunului.

Astfel alcătuită *taifa nunului,* din a lui cu a fârtatului, cu lăutarii cântând, porniră pe jos către casa mirelui. In cap banda de lăutari, după ei, femeile, iar înaintea lor, despărţindu-le de lăutari un chipeş şi mândru băeţandru purtând în mână un ciur cu cununiile, şi o năframă în care se afla un colac şi doi pumni de orz. După femei urmau bărbaţii cu fârtatul şi nunul în frunte, acesta purtând cinci lumânări de ciară [73]). Taifa nunului astfel formată, strebătu de la un capăt la altul întreg satul, potrivind ca intrarea în curtea viitorului soţ să fie prin dreapta porţei.

La casa mirelui, încă de dimineaţă se adunaseră toate rudele lui, bărbaţi — femei, cât şi tinerii lui prieteni, fiind primiţi de ai casei în frunte cu taraful de lăutari. Imediat o parte dintre flăcăi — *cuscrii* — plecară galop pe caii lor iuţi — muzacheri — la Comati, să aducă din timp *„paia* [2])" miresei, la casa viitorului ei bărbat. Ceilalţi remaşi,

1. Ceată bandă de iniţiatori respectivi. 2. Zestrea.. Ţăranii în România fac tot astfel.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bărbaţi, femei, tineri şi copii, făcură cerc în jurul mirelui şi în haz mare, dat că Nuşu n'avea încă nici puf pe el, bărbierul începu a i face toaleta. El îl bărbierea, bărbaţii rădeau şi glumeau, femeile îi cântau în cor:

„Ia! Ne vine bărbieru
Să ne tundă tinerelu
— Bărbier, tu să trăeşti
Mirele să ni-l găteşti
Să ni-l faci frumos-muşat
Pentru nun, pentru fârtat
Pentru fată-măritat.
— Ia! Priviţi-l dinspre nare[1])
Fericit de cine-l are!
— Ia! Priviţi-i ochi şi dinţi
Fericiţi a lui părinţi!
— Ia! Priviţi frumosu-i pept
Ce bărbat voinic şi drept!
— Ia! Priviţi-l şi la brâu
Pare-un cal strunit în frâu!"

Bărbieritul terminat, i se dete să îmbrace haine noi [74]), aşa că fu gata la timp, în cât taifa nunului fu primită de *a mirelui*, cu el în frunte şi cu banda lui de lăutari cântând.

Nunul şi fârtatul sosiţi, Nuşu se îmbrăţişă cu ei, apoi cu toţi ai săi care-l felicitară, luă binecuvântarea părinţilor, încălică şi în strigăte, sgo-

1. Din profil.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mote de pistoale, şi puşti, porni furtună *„să-şi li-a 'nveastă“* *).

Taifa nunului în frunte — toţi călări, cu banda lui de lăutari după el în trăsură — mirele între nun, şi fârtat având şi preotul alături, după ei taifa mirelui călări cu lăutarii în trăsură, pornesc goană pe caii lor iuţi mici şi ageri, şi descărcând flinte puşti şi pistoale, o iau peste văi şi dealuri către satul Comati, unde mireasa îşi aşteaptă logodnicul.

Fură într'adevăr primiţi de *taifa miresei*. Intrând în curtea caselor ei, lăutarii nunului şi a mirelui încetară, dând rândul la cei ai miresei. Din partea acestiia ieşiră doi tineri şi două tinere cinstind — în curte — pe oaspeţii nuoi veniţi — tinerii pe bărbaţi, tinerele pe femei — cu pagure şi birbilii — ploşti cu vin şi sticle cu rachiu — cu bomboane, rahat şi nohot prăjit:

— Cu noroc!

— Cu bine!

— Sănătate şi băneaţă!

— Să v'audă Dumnezeu!

In timp ce taifa nunului şi a mirelui erau trataţi în curte, tânăra îşi punea haina ei de mireasă în corul femeilor:

„Ia! Inbracăte mireasa mea
Vine gionile să mi te iea
Să te ducă'n casa sa!
Şi cu daruri mari de nuntă
Timp destul stătuşi ascumtă
Eşi acum între neveste
Peste tot să meargă veste!“

*) Să-şi iea nevasta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iată şi Hucea : Nuşu s'apropie şi-i sărută mâna. Viitorul socru îl îmbrăţişează întinzându-i ciorapi, batiste şi-i urează bun sosit. Dar un murmur general îi face să-şi întoarcă privirile :

Frumoasa păstoriţă cu faţa albă-zăpadă, cu ochii mari, cu părul negru, în pitorescul port naţional al Fârşeroţilor — toată'n alb — pe cap cu *cicroana* [1]) împodobită cu bani de aur, apare în fundul tindei :

— Mireasa !

— Păstoriţa noastră !

— Cât de muşată e !

— Ca şi mirele !

— Cu noroc ! Sănătate şi băneaţă. Se aud descărcări de puşti şi pistoale...

Hucea ridică agale treptele casei, se îndreaptă tacticos către fată, o ia de mână ş'o aduce ceremonios în prag...

— Mireasa ! Mireasa ! şi chiote streba t văzduhul.

Nuşu înalţă ochii, privirea lor se întretae, roşesc amândoi ; mireasa lăsând ochii în pământ, remâne în prag.. Tinerii slobod mereu focuri şi porneşte hora : tinerile fac lanţ la mijloc, tinerii în afară, fiecare taifă aparte, fără a se amesteca deloc între ele.

Apare în fine preotul, apare în prag unde aşteaptă mireasa. O ia de mână ş-o conduce în casă, urmaţi de nun ţinând deasemenea de mână mirele, şi în fine fârtatul cât şi oaspeţii intimi celor două familii. Mirii rămân faţă în faţă: de o

1) Un comănac, probabil din timpul lui Cicerone.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

parte mirele având la dreapta pe nun, la stânga pe preot, — de alta mireasa între fârtat şi socru.

Grupul miresei face doi paşi, nunul prezintă mirile. Preotul face crucea, binecuvintează şi întreabă: „Este gata mireasa?"

Gata! respund fârtatul şi socrul; gata! respunde asistenţa..

Intr'adevăr Hucea şi păstoriţa erau gata, încă de dimineaţă în aşteptarea lor,. Afară hora era în toi.. când mirile cu frumoasa lui mireasă la braţ, cu ochii strălucitori de mulţumire, cu obrajii roşii-para focului, ies în curte, urmaţi de întreaga asistenţă...

„Ia! Mirii! Mirii! Gionii!"

Dar caii şi trăsurile sunt în aşteptare; pornesc: bandele de lăutari, — de astădată amestecate — în trăsuri; apoi călări: un tânăr cu steag nalt cu capătul de sus în cruce; după el preotul cu câte un celnic de oparte şi alta, apoi mireasa având la stânga pe fârtat, la dreapta pe mire, şi alături de acesta pe nun. După ei Hucea şi în fine toţi ceilalţi amestecaţi, formând astfel *taifa mirilor.*

Călări pe cai ageri, cu flintele şi puştile pe spinare, cu pistoalele la brâu, chiuind, descărcând, pornesc aci la pas, aci treap, aci galop.. şi ţini-te la drum.. In poeana Filureaoa Hucea, păstoriţa, Nuşu, descălică, fac cruce, îndoesc genuchii şi remân un moment în reculegere în faţa tufanului, pe locul remas deapururea sfânt în sufletul şi gândul lor, mulţumind Celui de sus,. pentru toate bunetile lui faţă de dânşii..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ajunşi la casa mirelui[70]), sunt întâmpinaţi de Ahuriu care-şi îmbrăţişează nora şi fiul:

Intră în casa ta hilia [1]) mea! Şi în timp ce toţi se grăbesc să ureze *bană lungă* mirelui remas între ei, mireasa sub conducerea femeilor şi a fărtatului ridică treptele scărei, păşind — cu piciorul drept întâi — pragul casei, peste o pânză albă — să-i fie viaţa albă, curată şi una ca pânza. Toţi în jurul ei cântă:

„Eşi tu mamă, haide vină
Că-ţi aduce hiraclină [2])
Hiraclină
Casa plină...
Iar tu mire, frumos mire
Umpluşi casa 'n fericire".

Intr'adevăr mama mirelui apăru în uşă, luă mireasa de mână, fără s'o sărute, ş-o conduse în casă, atrăgându-i atenţia că are a se scula în picioare, ori de câte ori va intra în cameră vre-o rudă de-a mirelui. Dar nuntaşii în cap cu preotul, nun, şi socri dau busna în casă:

Mirele şi cu mireasa trec în faţa unei mese aşezată în mijlocul camerei, masă pe care se află un pahar cu vin, un colac, cununiile şi evanghelia:

Toată asistenţa îşi scoase fesul, singur mirele remase cu el pe cap.

Fârtatul trecu la stânga miresei, nunul la dreapta

1) *Hilla* = filia = fiică 2) Lebedă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mirelui, toţi patru ţinând în mână câte o lumânare aprinsă, din cele cinci aduse de nun, ultima luând-o preotul, care întrebă pe tineri, dacă se iau cu vrerea lor?

— Da! respunse Nuşu. Păstoriţa nu zise un cuvânt, dar sărută mâna preotului, ceeace înseamnă că respunsul ei e asemenea afirmativ.

Nunul cu mâinile încrucişate, schimbă de trei ori inelele lor de logodnă, apoi tot astfel, le schimbă între ele cununiile pe cap, după care preotul purcese la cetirea slujbei. Incepând „Isaiia dănţueşte", nunul luă de braţ pe mire, iar acesta cu degetul mic apucă tot degetul mic al miresei şi aşa împreună cu fârtatul se învârtiră de trei ori în jurul mesei, în timp ce băieţandrul purtătorul ciurului, arunca bomboane şi orz peste capetele asistenţilor, iar femeile rude mirelui, neîncetând să-l îndemne aşi călca mireasa pe picior să-i fie soţie supusă.

Ceremonia sfârşită, cuscrii mirelui şi apoi ai miresei sărutară fruntea şi cununiile mirilor, trecând pe rând să depună pe un „*piat*" [1]) câte o monedă—două, drept plată preotului.

. . . . . .

Dar afară focurile nu mai încetau, jocul era în toi; dete în „*Hora muntenească*", şi continuară cu nesaţ „*Sirto*", „*Ceamcee*", „*Beralcee*", în capăt fiind Tana cea mai bună jucăuşă, iar celelalte şi ceilalţi lanţ după ea. Aducându mireasa şi mirele, se făcu două, unul condus de Tana, ce-

1) Farfuric.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lălalt de Lilicea. Astfel cele două rivale se află de astă dată faţă'n faţă, tânărul Ahuriu fiind mirele păstoriţei atât de mult bârfită de Tana. In schimb urmând „polca", aceasta fu cea dintâi luată la joc de fârtatul Tuliu, cunoscut ca neîntrecut jucăuş, şi dansă tânărul cu atâta foc, cu atâta nesaţ, cu atâta râvnă, că numai foçul lui lăuntric îi da atâta vlagă, atâta agerime. De altfel întrevedea pe drept, că din moment ce Nuşu nu-i mai putea fi în cale, drumul era acum aşternut şi pentru fericirea, pentru casa lui..

Seara se întinse masă mare în curte; colonadele mari de zadă luminau ca ziua; bandele de lăutari se întreceau în cântecele lor orientale; focurile de puşcă şi chiotele dădeau priveliştii un farmec deosebit..

Luă loc la masă în primul rând nunul cu invitaţii lui, care-şi au locurile lor rezervate la masa mirilor; bătrânii Ahuriu la un capăt al mesei, la celălalt capăt mireasa având la stânga pe mire, în dreapta pe fârtat. Nunul cădea astfel la stânga mirelui, preotul la dreapta fârtatului. Restul invitaţilor luară loc la celelalte mese, femeile între ele, bărbaţii între ei, tinerii la altă masă.. Din acest moment Nuşu nu le mai aparţinea.

Banda de lăutari se împărţi iar în trei şi când înceta una, începea alta şi cu toate că simple — o cobză, două viori şi un bas — iscusiţii lăutari — aceiaşi pretutindeni — ştiau să scoată sunete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

armonioase, aici lento la pas, aici din ce în ce mai dese, mai alegro, încadrând de minune dansurile, gusturile şi cânticele lor orientale; şi în timp ce bătrânii sfătuiau —masa fiind întinsă, tinerii se repezeau la joc: unii cântau, alţii dansau, puştile şi pistoalele nu mai încetau. Veselie la toartă şi nuntă cum nu se mai văzuse în Samarina: „Nunta păstoriţei!“ chiuiau tinerii bătând tălpile să rupă pământul şi armele se descărcau...

Către miezul nopţei preotul ridică pagurea ţinând-o prelung în mână semn că are să vorbească. Banda de lăutari încetă; odată cu ea şi dansul:

— Mare celnic Ahuriu şi mărite celnice Hucea, vru Domnul azi să fiţi unul şi altul la o masă, cu un singur gând, cu un singur suflet — gândul şi sufletul la feciorii voştrii! Mare Celnic Ahuriu, fiul tău nu mai e fiul rătăcitor, ci vrednicul urmaş al tatălui său. Mărite Celnice Hucea. Dumnezeu auzit-a ruga ta! Ţ-a dat fata şi fecior ca fara ta să nu se stingă! Binecuvântat fie Domnul şi duhul Lui să se coboare asupra voastră prin urmaşii voştri!....

— Pe tine mire, credinţa ta te a mântuit: sufletul ţi-a fost prins, dar n-ai trecut peste cuvântul tatălui tău, peste datoria ta sacră, către neamul şi limba ta! Dumnezeu a cântărit fapta ta, ţi-a dat mireasa ce-ai ales. Tu frumoasă mireasă, vrednică ai fost prin tine înseţi — odrasla celnicului Hucea — de tatăl tău, cât şi de mirele ce Kristos cu voia lui ţi l-a scos în cale.. Fie nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mele Domnului bine cuvântat şi harul său să-l coboare asupra ta, să ne dai feciori mulţi, vrednici fii neamului tău... Acum şi în vecii vecilor amin!

Preotul ridică braţul, făcu cruce şi-şi luă locul lui la masă, alături de bătrânii—de astă dată chefoşi şi guralivi.. In schimb tinerii începură mai cu foc jocul, făcând hora mare cât ţine curtea. Lăutarii cântau, focurile se descărcau, chiotele nu mai încetau, şi dăi şi dăi, şi la dreapta şi la stânga, dăi şi dăi....

Dar iată că „mireasa e luată în cor" de către nevasta nunului. Pe dată nunul se ridică, părăseşte masa, ia pe mire, şi, cu rudele lui, fac horă aparte la mijloc, în timp ce ceilalţi, tineri şi bătrâni, femei şi bărbaţi, fac alt lanţ în jurul lor. Hora dă în *„Tarnanina"* [1]) şi toţi cânta în cor:

„Ia! Tu albă în lumină
Hai ne joacă Tarnanină
Cum te alipişi în cor
Să ne faci nouă feciori
Ca luceferi şi ca Sori!
Ia! Doi să-i facem păstori
Să ne-aducă unt şi caş
In pele de puricaş [2])
Unul să-l facem cărbunar
Pe un altul gunusar [3])

1) Un dans săltăreţ mult obişnuit la Românii munteni, ce are loc totdeauna către finele mesei. 2) In burduf de purece. 3) Spoitor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Gunusar de căldăruşe..
Doi pe lâng'a casei uşe
Alţi doi fie argintari
De inele şi brăţări..
De unul să-ţi fie frică
Fie măritaţi, — fata mică
Când îl vei vedea pe uşă
Să te ghemueşti cătuşă [1])
Dacă-ţi vine dela cap
Pară-ţi că e vurculac [2])

Ca şi cum prin acest dans şi cor, s'ar fi dat semnalul de plecare, totul luă sfârşit: bătrânii se ridicară, cântul şi muzica încetară, jocul de asemenea, şi toţi îşi luară noapte bună..

Cei depărtaţi încălicară, ceilalţi grupuri-grupuri porniră pe jos..

Ai casei se retraseră, focul se stinse, totul reintră în linişte.. Numai Luna, veşnic călătoare, aleargă să-şi ajungă logodnicul fugaci. In drumu-i nesfârşit, în înziuie munţi şi văi, Pindul şi Epirul, fraţi buni cu Carpaţii depărtaţi!...

---

1) Pisică. 2) Strigoi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

NOTE

1) *Sanmarina* sau *Samarina* mare centru aromânesc în Epir (Munţii Pindului) pe Grebeniţa, afluent al Bistriţei, cu 15 mii suflete pur româneşti.

2) *Aromânii*, mai exact triburile române din Peninsula balcanică — *Aromânii* sau *Macedo-Românii* — mai ales păstorii adică *Epiroţii*, *Fărşeroţii*, *Albano-vlahii*, *Grămostenii*, *Muzacherii*, ocupând Pindul, Epirul şi Albania — căci între ei mai sunt *Vascoovolenii* (culţii) *Meglenenii* (Agricultorii) şi *Olimpianii* (industriaşii) — sunt conduşi de şefi numiţi *Celnici* cari stau deseori în capul a câtor-va sute sau chiar mii de suflete. Trăesc deci sub ordinele lor sute şi mii de proprietari mai mici, de oi, cai, catâri şi vite. Ei sunt de fapt *Domni* sau *Voevozi* conducând averea adecă producţiunea şi desfacerea, cât şi interesele fiecăruia din ei. Adesea ori celnicii sunt foarte avuţi şi au o mare putere morală asupra poporului, putere pe care autorităţile otomane până mai ieri, le-o respecta. Ei tratează cu autnrilăţile pentru păşune, ei judecă, condamnă şi pedepsesc. Ei dau sfaturi, ei iartă, el sunt totul. Sunt un fel de „Pater familias“; iar supuşii celnicului, se numesc la un loc *Fălcare* sau *Celnicate*.

3) Una din îndeletnicirile Românilor-Macedoneni e *chirigilicul*, adecă mulţi sunt proprietari de cai, catâri sau măgari, cu cari trausportă marfa în centrele de desfacere; de asemenea îi închiriază, pentru a servi acestor transporturi, plătindu-se proprietarilor chirie.

4) *Chirigibaş* = şeful care conduce caravana de chirigii.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nevestele (’nveasta) nu întovărăşesc pe bărbaţii lor la vizite, ci le fac aparte în grupuri câte două-trei. Când se întorc însă acasă vin împreună cu soţii lor.

5) Fetele nu port maramă, basma, broboadă pe cap, ca nevestile, ci sunt şi merg cu capul gol.

6) *Soţ, soaţă* = pricten, prietenă, intimi.

7) *Culă* = resturi medievale — casă suspendată pe patru stâlpi de lemn sau piatră, înalţi de 3—4 metri. Urcarea în casă se face pe o scară de lemn, care după urcare se trage sus, aşa în cât numai poate nimeni intra — fără voe — în ea.

8) Musafirii.

9) In Imperiul otoman se aduce petrolul din România (în b.doane mari) şi din Rusia. Inainte vreme însă era atât de puţin — neexistând căii ferate — în cât prin multe părţi (comune) şi mai ales la munte lipsea cu totul. Astfel fiind locuitorii se serveau de *zadă*, adecă din beţe de lemn tăiate dintr’un brad foarte reşinos, ce se află în partea loculuí.

10) *Mânarî* = doi-trei meluşei ce se ţin pe lângă casă: culcuşul lor (ţarc, staul) poartă asemenea numele de *mânar.*

11) Casele aromânilor stabiliţi, sunt din peatră; cafmerile foarte curate, bine luminate, contrastează cu celelalte ale diferiţilor conlocuitori; bucătăria aparte. Casele provizorii ale românilor munteni nomazi, se numesc *călive* şi se văd la munte ; sunt din lemn, şi le părăsesc iarna. Camerile — ca mai toate casele din orient — au de jur împrejurul pereţilor, un pat îngust din lemn, acoperit cu mindir de pae sau chiar de lână, numit *Mindirlic* (cum era şi la noi acum 80—100 ani) şi acoperit cu velinţe, cergi etc. Foarte dese ori n’au paturi, şi-şi fac patul de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

culcare jos, pe scânduri, din cergi, pături, covoare, velinţe, etc.

12) In orient şi mai ales la Români, se dă foarte mare consideraţie şi respect, persoanelor mai în vârstă.

13) Ploscă.

14) Să trăiţi.

15) Acesta e obiceiul în genere, în oraşe însă, în casele mai mari, azi se serveşte la mese nalte şi pe scaune. In aceste case se vede acum mobilierul şi adesea ori chiar confortul european; şi dacă nu se găseşte luxul dar se simte bine drdinea, proprietatea şi gustul ales. Ici-colo se găsesc chiar biblioteci, destul de bine înjghebate. Se găseau şi acum 180 ani. (*Pougueville:* Voyage en Grece).

16) Stremoşii.

17) La românii-macedoneni e răspândit obiceiul ca fetele bune prietene (‚soaţe") să stea câte una-două-zile cu totul — masa casa şi lucru de mână — una la alta, dormind astfel nopţile împreună în sânul familiei respective.

18) Aromânii ca să nu fie înţeleşi zic turcilor = *Purinţi*, bulgarilor = *Groşii* (capete groase) albanejilor = *Liuftani*, ţiganilor *Ghifti*, grecilor = *Minuftii*; celui ce e alăturea = Umbră.

19) „*Furi*" = hoţi.

20) Regiune cu copaci, la poalele dealurilor.

21) Mânz care suge încă.

22) *Copăciarii* sunt şi ei de origină aromână, Fărşeroţi şi Epiroţi, dar trăind prin regiunea copacilor la poalele deahurilor şi nu pe munţi; sunt tot păstori nomazi rătăcind cu turmele printre comunele române fixate, dar rău văzuţi de aromâni, aşa că sunt excluşi din relaţiunile şi chiar dela datinile lor, fiind consideraţi ca renegaţi, pentru că deşi ştiu limba lor Aromână n'o vorbesc, căci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mulţi sunt grecizaţi, şi astfel au părăsit portul pur românesc.

23) Amăraţii.

24) Legenda aceasta se datoreşte pare — faptului că nu rare ori s'a întâmplat ca torente mari scoborând talaz die munţi să surprindă caravanele păstorilor români şi să le înnece turmele...

25) *Caciu-Aulan* sau *Caţu-Anton* cum pronunţă aromânii şi încă mai scurt Caţaon, — căci aromânii vorbesc foarte repede, mâncând silabe şi zic ţ pentru c—îşi făcu atât de mare faima, în cât numele lui trecând drept epit fărşeroţilor, trecu şi se auzi până şi în regatul nostru în acea epocă.

26) Născut în satul aromân Lepeni (Acarnania)

27) Născut în munţii Haşia.

28) *C. Fauriel:* Chants populaires dela Grèce moderne Paris 1824. vol. I. pg. 163.

29) „*Bessa-bess*", cuvântul de onoare, parola Albanejilor (devotament până la moarte).

30) Vezi lupta omerică descrisă de I Carajani: *Stud istr.* as. Rom d. Pen. balc. pg. 112—113.

31) Urmaşii lui Cionga sunt şi până astăzi; cine n'a auzit de „Urogheria Cionga" etc.

32) Tot *„locul"* = la Aromâni înseamnă tot „pământul".

33) *Fauriel: Chants pop. dela prèce modr.* Vol. I pg. 167—168.

34) *Venzi* — un soi de Aromâni, locuind tot prin regiunea Haşia (cam 6—7 mii sufiete), cari trăesc cu totul departe de civilizaţie, hrănindu-se mai mult cu vânat, aşa că ceilalţi Aromâni şi Greci îi considera ca sălbateci, deşi nu sunt.

35) Băţ-cârlig cu care prinde oile (de picior).

36) Oarfen = sărac, fără părinţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

37) Fată din familie bună, care prin vrednicie, frumusețe etc. se remarcă între toate celelalte.

38) *Muzachia* bogată în turme de oi și de capre, vite cornute frumoase și renumiți cai muzacheri și cai de Pind, ageri și rezistenți.

39) Atât de mult a fost și este bătut acest drum de turmile păstorilor Români, în cât e cunoscut în toată Peninsulu Balcanică sub numele de *„Calea Turmelor"* și *„Drumul Oilor"*. Până și Grecii zic tot astfel.

40. Se aflau și în grajdurile Sultanului.

41) Corint.

42) Mitologica vale a Grecilor, vale varatică, pe care a celebrat-o mai târziu poetul roman Virgiliu.

43) Celnicii, a tot stăpânii și conducătorii celnicatelor nu sunt — cum s'ar părea — simpli păstori; contrar, sunt oameni încercați, experimentați, cu știre de carte, cu o pătrundere — deseori — foarte adâncă. Sunt adevărați filozofi în felul lui Solomon.

44) Românii din Pind și Epir vând Italiei, branzături de peste un milion lei (franci) pe an. *Valona* e un orășel cu aspect turcesc, la poalele unui deal, având golful și marea în față. Port însemnat.

45) Aromânii din Albania au fost în masă, dar propaganda greacă, neinteresarea din partea României, furturile, omorurile și asupririle făcute de Turci, au făcut că mulți Aromâni au emigrat, mulți s'au grecizat, alții s'au turcit, mulți s'au albanizat. Cum zic ei: *„Him oarfeni, n'avem tată, n'avem mamă"*.

46) Se știe că în vara lui 1917 Românii din Pind și Zagor, au proclamat *Independența Pindului*. Măreția faptelor și entusiasmul nu se poate descrie, independența fiind proclamată de la sine, în plină libertate și voință. Peste cât-va timp acest gest fu înăbușit. Europa ca tot-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deauna nu aude nu vede de cât interesele celor mari şi puternici.

47) *Arnăuchenii* = *Albanovlahii* = *Arvanitovlohi* sau simplu *Arvaniţi* cum le zice grecii = *Arnăuţi* = *Caraguni*, cum le zic Macedo-Românii, sunt unul şi acelaş popor Aromân adecă Albanovlahii. Trăesc bine cu Albaneţii creştini, însă rău cu cei musulmani cari sunt banditi = *hărmiţi*. Arnăuchenii sunt fixaţi, ceilalţi fărşeroţi nu.

48) Toamna Românii muzacheri scobor cu turme, cirezi, herghelii, pentru ernat către Arta, Golful Patras, prin Janina, unde Grecii înmărmuriţi privesc cum 2—3 săpt. curg valuri; primăvara se reîntorc. In aceste 2 perioade comerţul Janinei e viu, iar grecomanii de aici — căci adevăraţi greci aproape nu sunt — vorbesc cu ei numai Aromâna.

49) Hahn: „Albanische Studien".

50) In Serbia, familiile de mai sus, sunt şi ţin să aibă de soţii pe aromâncile din peninsula balcanică (din Macedonia).

51) *Pomacii* sunt Bulgari turciţi, locuind vecinătăţile Monastirului. Sunt toţi hoţi la drumul mare tovarăşi cu birjarii tot Pomaci. Fur copiii ca să fie rescumpăraţi, altfel îi omoară. Ca şi alţi Bulgari de pe aici căsătoresc copiii lor mici, cu fete mari, cu care trăesc mai întâi tată şi apoi ei — copiii când au ajuns mari — adevărată promiscuitate.

52) Au tipul roman şi ţin morţiş la naţia şi limba lor (*Jirecek* Geochihte der Bulgaren pg. 113). Nu se înrudesc cu Grecii.

53) *Voscopole*, prin cultură a jucat un rol f. însemnat în secolii trecuţi (D. Filipidi); ei sunt Aromânii cei mai plini de politeţe, maniere delicate vorbe alese etc. (D. Bolintineanu). „Valahii Masareţi restaurară Voscopole,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dându-i acest nume adecă *oraș de păstor* (Pougueville). Au jucat rolul de civilizator în Peninsula balcanică (I. Caravani).

54) Pougueville vol. citat.

55) „ „

56) Pougville vol. citat.

57) In timpul resboiului balcanic 1912, orășelul a fost din nou distrus, iar ultimile familii cari au suferit acest dezastru, s'au retras parte în Coriţa, parte în alte părți.

58) Această expresiune, acest mod de a vorbi, arată toată mândria şi amorul propriu al Românilor munteni. Ar avea de egal, ca pentru o bună pătrundere expresiunea modernă: „pe aici nu se trece".

59) *Monastir* pe aromâneşte *Bitule*, e centru Macedoniei şi punct strategic, căci toate drumurile din Albania, Epir, Pind, Salonic, Bulgaria, Serbia se întretaie aici. 50 mii locuitori din cari Aromâni 16 000 — majoritatea. Aromânii au liceu şi consulat, oraş comercial. Limba Aromână e cea oficială comercială. Nu există nici un Sârb, deşi azi e sub Sârbi, cari au închis şcolile româneşti. In 1912 în timpul războiului balcanic, intrând în Bitolia armatele sârbeşti, greceşti şi bulgăreşti, s'a întâmplat ca armata sârbă să fie Divizia IX Timoc, aşa că era toată română din Valea Timocului, cari au protejat pe Aromâni. Astfel ne-am întâlnit aici români din regat, (eu etc) din Serbia, din Bulgaria, din Turcia (localnici) şi din Grecia (Larisa, Tricaia).

60) *Cavaia* oraş cu 150 case Români, 1000 Albanezi, 100 Turci. Este înconjurat de 35 sate locuite de mahometani şi 46 de creştini latini. Peste 20 sunt locuite în majoritate de Aromâni. Aromânii sunt chirigii, agricultori şi păstori. Romăncile sunt f. oneste, harnice, îndrăsnețe

61) D. Botîntineanu în Macedonele lui)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistamuseion.ro/index.php/mdrr1901-1932

61) De şi voalate, toţi ştiu că sunt Romăncile din Carslavia, pe cari le evită căci sunt belicoase (resboinice).

62) *Dela Jonguière* şi *D. Bolintineanu* op. ct. pg. 137: „Suliaţii fură ucişi de Albanejii musulmani în Ghenarie 1813. Femeele lor în număr mai mare de 200, văzând pe soţii lor ucişi se aruncară cu pruncii în braţe în râul Axelonus — la Koracos — unde se înecară. Această faptă fuse drama cea mai tristă şi cea mai mare a acestui secol". *De la Jonguière: Hist. de l'Emp. Ottm.* pg. 427.

63) *De la Jonguière. Hist. de l'Emp. Ottm.* pg. 450: *„Comment Hellenes, ont-ils reconnu ces services des ces hommes, qui entrainés par une généreuse folie, avaient dévoué leur existence, dépensé leur fortune et versé leur sang pour les faire libre? Par la plus noir ingratitude!"*

64) Atât de mari au fost luptele religioase şi atât de mult au fost prigoniţi Aromânii de către Albanejii turciţi, dela Ali-paşa (1820) încoace, în cât în Albania, în bună parte satele româneşti au remas lipit sărace, dar femeile au semnul crucei tatuat pe frunte, ceea ce înseamnă că mai curând vor muri, şi mor, de cât să cadă în mâinile Turcilor. *Intr'adevăr nici una n'a căzut vie lor.*

65) *Coriţa*, aromâneşte *Corceaoa*, zis şi *Corea* şi *Gheorghea* este un oraş modern; Nu se află nici un bulgar, nici un grec adevărat, de cât doar câteva suflete dascăli, popă şi agenţi trimişi de Grecia pentru propagandă; cum propaganda nu prindea prin bani, şcoli biserică, statul grec a trimes bande organizate de antarţi greci sub ofiţeri greci să stârpească în tot sudul Albaniei, naţionalităţile streine neamului grecesc, aşa că în 23 Martie 1914 au masacrat pe preotul H. Balamace, pe Fote, Vasile Tabacu şi V. Babaiana, ziua în plin oraş! Iar Venelos ceru şi Coriţa!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/anul-1981-1982

66) *Lescovăț* (albanezește Liașkoviki), așezat pe un deal dominant, orășelul are un orizont deschis. A fost martor unui întreg trecut plin de lupte și eroism epopeic. Ridicat tot în piatră, a fost împreună cu alte sate românești și f. multe albanezești (în total 200) incendiate de bandele grecești în ultimii ani 1912—1918), din ordinul statului grecesc ca să distrugă elementul etnic, negrec, ca să poată ridica pretențiuni de anexare. România și Europa n'au văzut, ca totdeauna.

67) *Tirana* azi capitala Albaniei, adăpostește azi 15 deputați aromâni, aleși odată cu cei 55 albaneji. Dacă ar fi fost pe drept alegerea trebuia să fie aleși cel puțin o treime din total, aromâni; ori se vede ușor importanța elementului românesc!

68) Din acești aromâni f. inteligenți, vii, sprinteni și de o „vitejie furtunoasă", și-a recrutat republica Veneției frumoasa și renumita ei cavalerie, cu care a avut atâtea victorii. Tot ei alături cu epirioții, fărșeroții, grămoștenii au dat independența Greciei, deși aproape nu sunt cunoscuți. Acești aromâni nu plătesc tribut turcilor, dar ca și cei din Scodra erau obligați să ia armele în timp de resboi.

69) *Țințar* sau *Sințzar*, înseamnă *„fiu de Țar"* și se explică f. ușor: Venind *slavii* în Peninsula balcanică au păsit pe *valahi*, care erau „haig-liful peninsulei, ceea ce a făcut pe slavi să-i facă Sintzar, fiu al Țarului, fiu al Romei eterne.

69 b.) Datorită bisericilor creștine cari toate căzuseră sub mânile grecilor, patriarhul fiind grec, și asuprind celelalte biserici, ortodoxismul a pierdut f. mult, cum de altfel și Patriarhatul.

70) Căpitan Iaca, copăciar din Tiște, în capul a 500 [illegible] lui Mehmedaclu-pașa — cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îi zic aromânii, 1854 Aprilie, pe la Paşti. E şi un cântic privitor la acest episod, în care se arată bravura aromânilor şi a lui Iaca.

71) Cauza naţională a Aromânilor stă şi depinde de chestia religioasă. Sunt sate, oraşe şi chiar regiuni întregi aromâneşti, cari n'au un preot, botezând, cununând, îngropând fără preot, pentru că e ordin dela Patriarhul din Constantinopole, că arhiereii sau episcopii cari toţi sunt greci să nu hirotonisească nici un preot român; iar preoţii greci nu se duc de cât cu condiţia ca satul sau comuna să îmbrăţişeze cauza pan-elismului.

72) La românii-macedoneni, vizita se face celui venit, şi apoi acesta o întoarce — la timp.

73) Referindu-se la cele cinci răni a lui Isus.

74) Costumul mirelui e ca al tuturor Fărşeroţilor: *Flocata* (manta de lână flocoasă înăuntru; nefiind flocoasă se numeşte *sardică*, *fustanela*, *sileafu* (chimir de piele), *arbina* (cuţit de oţel fără tăiş p. ascuţit cuţitele, pus în sileat.

In ziua nunţei mirele atârnă în mânerul arbinei, o batistă colorată.

75. Când convoiul pleacă să-şi ia mirele mireasa, se injunghe un miel peste care, mirile trece călare şi care miel până să vie mireasa, trebue fript şi mâncat tot = belşug în casă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932